

МВС УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ХЕРСОНСЬКИЙ ЮРИДИЧНИЙ ІНСТИТУТ

О.Ю.Пашенко В.М.Стратонов В.В. Зубенко

**ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗКРИТТЯ ТА
РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ**

Навчально - методичний посібник

*Допущено Міністерством внутрішніх справ
України як навчальний посібник*

Херсон-2003

ББК 67.6
П47

*Допущено
Міністерством внутрішніх справ України як навчальний посібник
для курсантів (студентів) вищих навчальних закладів
(лист №4324/ПВ від 22.04.03)*

Затверджено до друку Вченою радою Херсонського юридичного
інституту Національного університету внутрішніх справ
(протокол №5 від 24.04.2003 р.)

Рецензенти: доктор юридичних наук, професор Лукашевич В.Г.
кандидат юридичних наук, доцент Гаєнко В.І.

У навчальному посібнику розроблено основні організаційно - правові та методичні заходи з проведення слідчих і оперативних дій при розкритті та розслідуванні умисних убивств. Рекомендації мають як навчальне, так і практичне спрямування, пропонуються до використання як у навчальному процесі, так і в розслідуванні злочинів. Авторами використано значний фактичний матеріал і великий власний досвід практичної, педагогічної та наукової діяльності.

Призначено для професорсько-викладацького складу, науковців, студентів і курсантів вищих юридичних закладів освіти, а також слідчих та інших працівників правоохоронних органів України.

Пащенко О.Ю., Стратонов В.М., Зубенко В.В. Особливості організації розкриття та розслідування умисних П47 вбивств: Навчально-методичний посібник. - Херсон: Мрія, 2003.-220 с

ББК 67.6

ISBN 966-8422-03-1

© Пащенко О.Ю., Стратонов В.М.,
Зубенко В.В., 2003

ПЕРЕДМОВА

Умисні вбивства - це найтяжчі злочини проти особи. Конституцією України (ст.27) передбачено невід'ємне право на життя кожної людини, а тому успішне запобігання і розкриття цих злочинів є найважливішим завданням правоохоронних органів.

Вивчення слідчої практики та спеціальної літератури дозволяє зробити висновок, що запобігання, розкриття та розслідування тяжких злочинів, зокрема і вбивств, неможливі без наукової організації розслідування та взаємодії слідчих з іншими підрозділами органів внутрішніх справ.

Методика розслідування злочинів проти особи передбачає, що слідча робота й оперативно-розшукова діяльність органічно детерміновані та взаємообумовлені. До того ж спрямованість оперативно-розшукової діяльності впливає з вимог методики комплексного розслідування окремих видів злочинів. Тому підготовка даної роботи відбувалася з урахуванням потреб практики в комплексному залученні до розслідування основних служб міліції.

Суспільна небезпека злочинів проти особи визначається не стільки їх поширенням, скільки важкими наслідками. Тяжкість наслідків умисних вбивств обумовлюється, перш за все, їх невідворотністю, неможливістю повернути життя людини. Тому законодавством передбачено суворі санкції за вчинення цих злочинів.

Все це не може не впливати на рівень розкриття та розслідування даних видів злочинів. Такий вплив полягає в тому, що порівняно з іншими видами злочинів розкриття навмисних вбивств потребує найвищого рівня професіоналізму і відповідальності за встановлення істини у справі!

Розроблені в даному посібнику рекомендації та пропозиції організаційно-правового характеру щодо проведення оперативних та слідчих дій пропонуються до впровадження під час розслідування злочинів проти життя та здоров'я громадян. Ці методичні рекомендації можуть використовуватися також і в процесі вивчення курсів криміналістики та **ОРД** як у навчальних закладах системи МВС, так і в інших юридичних вузах України.

Автори висловлюють подяку працівникам управління карного розшуку УМВС України в Херсонській області, зокрема заступнику начальника управління В.Г. Вишневому, а також першому заступнику начальника ДКР МВС України полковнику міліції АА. Бесєдіну - за конструктивні поради щодо змісту навчального посібника.

PREFACE

Murders are the utmost crimes against personality. Inalienable right to life of every person is guaranteed by the Constitution and successful prevention and detection of these crimes are the most important task of law enforcement authorities.

Studying of detective practice and special literature allows to conclude that crime prevention, detection and investigation, especially murders, are impossible with no scientific organization and cooperation of investigators with other forces of organs of the Interior.

Methods of crime detection foresees organic determination and mutual conditional[^] of detecting work and operative search activity. Besides, the orientation of operative search activity follows the demands of the methods of complex investigation of separate types of crimes. That's why, the preparation of given work was done taking into account the needs of practice of the complex involvement of main militia services into investigation.

Social danger of crimes against personality is not only in their spreading but grave consequences. The gravity of murders' consequences are conditioned, first of all, by their irreversibility and impossibility to give people their lives back. In connection with this, severe sanctions are foreseen for commission of such crimes by the legislation.

All this can't but influences the level of crime detection and investigation. The essence of the influence is in demanding the highest level of professionalism and responsibility in revealing truth in the case of investigating murder in comparison with other types of crimes.

The recommendations and propositions of organizing and legal character given in this textbook as to carrying out operative search actions are proposed for introduction into investigation of crimes against life and health of citizens.

These methodic recommendations can be used while studying Criminalistics and Operative Search Activity in the higher educational institutions of the Ministry of Interior as well as in other law higher educational institutions of Ukraine.

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВ ТА ЇХ МОТИВАЦІЯ

Кримінальним кодексом України передбачено декілька кримінально-правових видів вбивств:

a вбивство просте й кваліфіковане (ст. 115 КК України); *a* вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116 КК України); *a* вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або в разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118 КК України).

Розкриття кожного вбивства розпочинається з проведення невідкладних слідчих дій та здійснення початкових оперативно-розшукових заходів, які повинні проводитись максимально швидко, щоб виключити можливу втрату слідів і речовинних доказів на місці події та в найкоротший час встановити і затримати осіб, винних у скоєнні злочину.

Вбивство - злочин, при якому завжди залишаються сліди. Визначальними факторами розкриття вбивств є такі елементи: потерпілий, місце вбивства, вбивця, та знаряддя вбивства. І тому створюється специфічний слідовий малюнок - так званий "хрест слідів", що і є вирішальним для розкриття та розслідування вбивств.

Значна кількість вбивств завжди попередньо мотивована. За теоретичними розробками, під мотивом розуміють внутрішнє переконання особи, яке викликає рішення вчинити протиправне діяння, тобто чим особа керувалась при його виконанні. Мотив завжди є обов'язковою складовою суб'єктивної сторони складу злочину. Знання мотиву подає внутрішню криміналістичну характеристику злочинця, його свідомість, психіку. Мотив є носієм інформації про злочинця. У зв'язку з цим є два варіанти вирішення завдань розслідування, а саме:

1) *Знання мотиву дозволяє визначити тип злочинця, його особливості.* Така інформація допомагає визначати особистість злочинця у загальному плані, тобто оцінити його особистість, суспільну небезпеку, здатність до вчинення інших злочинів.

2) *Знання мотиву вбивства дозволяє визначити коло можливих підозрюваних, місце пошуку злочинця.*

Знання мотиву дозволяє при проведенні огляду змодельовати механізм вчинення злочину за допомогою ряду доказів. Наприклад, якщо на місці події є розкидані речі, то вірогідно злочинець чогось шукав (тобто злочин був скоєний з метою пограбування). Значна кількість злочинів вчиняється за побутовими мотивами (30-35 %). Для таких дій характерна наявність побутових конфліктних ситуацій. Як правило, побутові вбивства в цілому виявляють очевидний характер. Злочинець нерідко стає відомим водночас із виявленням ознак злочину.

Вивчення матеріалів кримінальних справ та аналізу стану боротьби з убивствами на території, наприклад, Херсонської області показало, що 13,7% навмисних вбивств вчинюються з хуліганських мотивів, 26,7% - з корисливих мотивів, 13,3% - з інших. Вбивства, вчинені з хуліганських мотивів, більше всього вчиняються у стані сп'яніння (68,3%).

Корисливий мотив у навмисних вбивствах характеризується високою суспільною небезпекою осіб, що їх скоїли. При таких вбивствах кінцевою метою є заволодіння чужим майном, і ця обставина є суттєвою для прогнозування подальших дій злочинців.

Вбивства, вчинені за сексуальним мотивом, у більшості випадків пов'язані із зґвалтуванням і подальшим укриттям слідів цього злочину.

Характеризуючи особу вбивці, необхідно зазначити, що більшу кількість вбивств у тій же Херсонській області вчиняють особи чоловічої статі (88,3%). Серед них у віці від 18 до 30 років складають біля 40%. Третину вбивств вчиняють особи у віці від 30 до 40 років. А на осіб більше 40 років припадає біля 22%.

Кожне друге вбивство вчиняється раніше засудженими особами (59,6%). Дані про суспільне обличчя вбивць вказують на їх досить високий освітянський рівень підготовки. Так, злочинці з вищою освітою становлять 39%, із середньою - 25%. Більшість вбивств вчиняється місцевими особами - 49%, іноземців - 10%. За суспільною зайнятістю вони характеризуються таким чином:

- 1) працюючі-25%;
- 2) непрацюючі - 62%.

Значна кількість убивств є характерною для певних регіонів України (на Донеччині за 2002 рік - 615, на Харківщині - 340, в

АР Крим - 239), у той час як, скажімо, в Чернівецькій області - 42, Тернопільській - 42 (див. Додаток 1).

У тій же Херсонській області близько половини вбивств вчиняється у містах; в районних центрах скоєно 16% вбивств, а на території районів - 28% вбивств. У житлових приміщеннях скоєно 39% вбивств, на вулицях - 11%, у громадських місцях - 1%.

Однією з обставин, врахування якої має важливе значення для розкриття та розслідування злочинів, є *спосіб скоєння вбивства*, який з'ясовується при огляді місця події за речовими доказами, пошкодженнями та наслідками. Так, за 2002 р. на території України із застосуванням вогнепальної зброї скоєно 173 вбивства, із застосуванням бойових припасів і вибухових речовин - 7.

Не менш важливою обставиною є *місце*, де скоєно злочин, і час. Як правило, більшість проаналізованих матеріалів кримінальних справ засвідчують, що значна кількість убивств скоюється у вечірній та нічний час, тобто переважна їх частина вчиняється в умовах відсутності свідків.

Як правило, здійсненню злочинів передують відповідні ситуативні взаємовідношення між потерпілим і злочинцем. Вони можуть бути несподіваними або ж наслідками конфліктів. Неабияке значення має також характер поведінки потерпілого, тобто сприяння втіленню злочину. Аналіз кримінальних справ дозволяє зробити висновок, що 60% потерпілих на момент злочину перебували у стані сп'яніння, 43% розпивали спиртні напої зі злочинцями, а 51,2% були ініціаторами бійок. У багатьох випадках простежується неочікуване виникнення умислу на вбивство (87%).

Дослідженнями встановлено, що у 34% випадків потерпілий був раніше знайомий зі злочинцем, про що свідчать сліди, виявлені під час огляду місця події, а також спосіб вчинення вбивства.

У більшості випадків потерпілими були чоловіки - 65%; неповнолітні - 15%; громадяни похилого віку - 27%.

ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ НАВМИСНИХ ВБИВСТВ

До початкового етапу розслідування необхідно з'ясувати, чи була смерть насильницькою, чи мало місце самогубство або інші причини.

На початковому етапі розслідування головною метою є: Q встановлення, чи мало місце вбивство; a коли, ким та за яких обставин скоєно вбивство; a хто скоїв вбивство; a хто є потерпілим; a мотивація вбивства, тобто мета, характер і розмір заподіяної шкоди (вбивство з корисливою метою); a якщо особа вбивці встановлена, а місце перебування її не відоме, то відбувається розшук вбивці; Q розшук і пошук трупа, знаряддя злочину, викрадених речей; a вирішення питання про порушення кримінальної справи.

Підставою для порушення кримінальної справи є:

- виявлення трупа з слідами насильницької смерті;
- зникнення людини в обстановці, яка вказує на можливість його вбивства.

Як правило, під час вирішення питання про порушення кримінальної справи при виявленні трупа не викликає труднощів. Якщо під час огляду місця пригоди не завжди можна бути впевненим у причині смерті, постає необхідність порушити кримінальну справу, щоб вирішити ці питання під час розслідування.

Складніше вирішувати це, коли людина зникла. Тому перед порушенням кримінальної справи в даному випадку постає необхідність провести перевірку, метою якої є встановлення, чи не пов'язано зникнення особи з обставинами, пов'язаними з насильницькою смертю. Якщо перевіркою буде встановлено, що після певної часу особу ніхто не бачив і не отримував від неї повідомлень; особа не поміняла місце проживання; про свій виїзд нікого не повідомляла; дома залишені одяг, речі та документи, то в такому випадку можна робити висновок про ймовірність смерті й порушення справи буде більш обґрунтованим.

Як правило, на місце вчинення вбивства виїздить керівництво органів внутрішніх справ, частина підрозділу карного розшуку, а також - для дієвої злагодженої роботи з розкриття злочину - інші служби. Але основні завдання з розкриття та розслідування злочинів покладаються на слідчо-оперативну групу.

Тому методичні рекомендації курсантам і студентам слід зосереджувати саме на роботі слідчо-кримінальної групи.

Оскільки повідомлення про навмисні вбивства надходять до органів внутрішніх справ як правило по телефону, то первинні оперативно-розшукові заходи і невідкладні слідчі дії організують **чергові частини.**

Отже, при отриманні повідомлення про вбивство чи виявлення труп **черговий зобов'язаний.**

1. Уточнити:

- и* місце, час, обставини здійснення злочину;
- и* анкетні дані потерпілого (якщо вони відомі);
- и* анкетні дані (якщо відомі) злочинця чи підозрюваного, його прикмети, наявність зброї, місце перебування, а якщо він зник - шляхи можливого відходу чи укриття;
- и* анкетні дані заявника;
- Q* місце знаходження трупа та шляхи підходу і під'їзду до місця події.

2. Зареєструвати повідомлення (заяву) в КОЗПП - книгу обліку злочинів (подій).

3. Направити негайно для охорони місця події та застосувати заходи для затримання злочинця по "гарячих слідах" найближчим нарядом міліції, екіпажем ПМГ чи дільничним інспектором міліції, а в сільській місцевості до прибуття працівників міліції забезпечити використання допомоги громадських формувань, працівників місцевих рад, керівників господарств, позаштатних інспекторів міліції.

4. За наявності на місці події потерпілих викликати швидку допомогу.

5. Доповісти про подію керівникові міліцейського відділку чи його заступнику, прокурору міста (району), черговому по УМВС області.

6. Перекрити можливі шляхи відходу злочинця (вокзали, аеропорт, річкові й морські порти, дороги, що ведуть з міста чи населеного пункту).

7. Зібрати і направити на місце події *слідчо-оперативну групу* в складі начальника чи заступника начальника ОВС, прокурора або слідчого прокуратури, оперуповноваженого ВКР, дільничного інспектора, експерта-криміналіста, судово-медичного експерта, кінолога з службово-розшуковою собакою.

8. Забезпечити постійний зв'язок з слідчо-оперативною групою і нарядами, що здійснюють розшук злочинця.

9. На підставі даних, отриманих від заявника і членів оперативної групи про прикмети злочинця, напрямок його руху чи використаний ним транспорт *орієнтувати* чергового УМВС, чергових сусідніх органів внутрішніх справ, постових, патрульних і екіпажі ПМГ, дільничних інспекторів, чергового приймальника-розподільника, громадськість, прийомні відділення медичних установ (якщо є дані, що жертва вчинила опір і злочинець отримав травми), а також через чергових диспетчерів використовувати можливості радіофікованих автомобілів, таксі, швидкої допомоги, іншого спеціального транспорту.

10. За наявності даних про особу злочинця, його прикмети та напрямок руху організувати його переслідування. Перекрити шляхи відходу і направити групи в місця можливої його появи.

11. За необхідності (за вказівкою керівництва органу) ввести в дію на території систему блокування за оперативним планом "Сирена".

12. Одночасно через чергового УМВС внести пропозиції керівництву УМВС про введення плану "Сирена" на території сусідніх районів і шляхів найбільш ймовірного просування і появи злочинця.

13. У випадках, коли встановлено причетність до злочину військовослужбовців, сповістити про це військовому прокурору чи черговому військової прокуратури.

14. Доповісти письмово про свої дії керівництву при зміні після чергування.

Дії працівників, які першими з'явилися на місці події

Працівники міліції, які першими з'явилися на місці події до *прибуття слідчо-оперативної групи*:

- и* одержують інформацію про подію (від потерпілих, очевидців, посадових осіб);
- а* надають допомогу потерпілим і вживають заходів з ліквідації наслідків пожежі, затоплення тощо, зокрема й шляхом виклику представників відповідних служб;
- а* організовують переслідування і затримання злочинця по "гарячих" слідах;
- а* проводять рекогносцировку місця події з метою визначення його меж і обсягу для подальшої роботи з виявлення очевидців злочину, свідків;
- а* усувають з місця події сторонніх осіб;
- а* забезпечують охорону місця події і слідів злочину;
- и* фіксують зміни в обстановці, що виникли від дій представників спеціальних служб (пожежних, медичної допомоги), а також інші обставини, які стосуються справи. По прибутті "швидкої допомоги" встановлюють, куди буде доставлений потерпілий, номер бригади і прізвище лікаря;
- ☐ при необхідності проникнення до приміщення, що є місцем події, фіксують:
 - а) стан дверей, вікон, через які здійснюється прохід до приміщення;
 - б) стан освітлювальних приладів у приміщенні, порт'єр, жалюзей, фіранок на вікнах тощо;
- а* підтримують постійний контакт і передають інформацію до чергової частини міліцейського підрозділу для негайної організації розшукової роботи з урахуванням отриманої на місці події інформації.

Створення слідчо-оперативної групи

Якщо в ході перших 3-х діб злочин залишається нерозкритим, виникає необхідність подальшої планомірної роботи з його розкриття. Це повинні здійснювати члени слідчо-оперативної групи.

Слідчо-оперативна група створюється постановою слідчого і до неї за узгодженням з начальником ОВС включаються співробітники міліції, які після винесення постанови мають право на виконання оперативно-слідчих дій за даною кримінальною справою.

Для проведення оперативно-розшукових заходів із розкриття злочину розпорядженням (наказом) начальника ОВС створюється тимчасовий оперативний штаб (оперативна група) з такою *структурою і розподілом напрямків роботи*:

- и* Керівник групи (тимчасового оперативного штабу) - слідчий.
- и* Заступник керівника групи (тимчасового оперативного штабу) - начальник кримінальної міліції (начальник відділу карного розшуку).
- и* Група аналізу і планування.
- и* Група з відпрацювання прилеглої території.
- и* Група з перевірки інформації та перевірки конкретних осіб.
- о* Група взаємодії з ІТТ, СІЗО.

и Група зі встановлення особи потерпілого (при необхідності). У разі потреби відпрацювання інших напрямків та з урахуванням обставин скоєного злочину можуть створюватися й інші групи.

Прибувши на місце події, необхідно організувати виявлення і затримання злочинця по "гарячим слідам", організувати пошук викраденого та можливих предметів, яких позбувся або які загубив злочинець. Важливо встановити очевидців та інших свідків, які можуть дати свідчення про скоєний злочин.

Керівник слідчо-оперативної групи (слідчий) доповідає зібрану інформацію старшому (керівнику) групи, а по прибутті в розташування свого підрозділу - безпосередньому керівнику.

Огляд місця події

Розкриття і подальше розслідування вбивства значною мірою залежить від якості огляду місця події.

Огляд місця події у справах про вбивства проводить, як правило, слідчий прокуратури. Обов'язковими учасниками огляду є судово-медичний експерт та поняті. Дані, отримані в результаті огляду місця події і трупа, є відправними для висування версій про обставини вбивства і про причетність до нього конкретних осіб, а також для проведення оперативно-розшукових заходів.

У зв'язку з цим велике значення мають погоджені дії слідчого й оперативних працівників на місці події, а також первинний огляд трупа судово-медичним експертом на місці його виявлення.

У процесі огляду трупа необхідно звернути увагу на пошкодження на трупі (їх характер, їх розташування), посмертні явища (температура тіла, трупні плями, розкладання трупа тощо), різного роду забруднення на трупі і біля нього. Обов'язково розтираються долоні рук, відбираються зіскоби з-під нігтів, зразки забруднення та землі з взуття.

Зовнішній огляд трупа на місці події послідовно розподіляється на загальний та детальний огляд.

Обов'язковим дослідженням підлягають:

- поза трупа і його положення на місці події;
- зовнішній огляд одягу на трупі передбачає детальний аналіз: при цьому перевіряються кишені, складки одягу. Особлива увага приділяється співпаданню пошкоджень на одязі та тілі. В ході огляду приділяється увага збереженню мікрочасток на одязі (для цього одяг упаковується в поліетиленові мішки, які раніше не використовувалися);

и знаряддя спричинення смерті (якщо вони знаходяться на трупі чи біля нього);

а детально - місце знаходження трупа;

а огляд одягу, який перебуває на трупі;

а тіло трупа та пошкодження;

и предмети, які знайдені в одязі й біля загиблого.

До огляду місця події обов'язково залучаються *судово-медичний експерт*, а при його відсутності - інший лікар, а також спеціаліст у сфері криміналістичної техніки та кінолог з собакою. Судово-медичний експерт повідомляє слідчому й оперативним пра-

цівникам не тільки про те, що відбулося (вбивство, самогубство чи нещасний випадок), але й яким засобом заподіяна смерть, час здійснення вбивства та інші дані, що можуть мати важливе значення для розкриття злочину (наприклад, про те, чи є ознаки зґвалтування тощо). До того ж він надає допомогу в складанні протоколу огляду трупа.

Огляд місця події не зводиться лише до фіксації обставин та обстановки на місці.

У процесі огляду необхідно отримати відповіді на такі питання:

- а хто вбитий, його характеризуючі дані;
- и що відбулося на місці події;
- а коли скоєно злочин;
- а чи скоєно вбивство на місці знаходження трупу;
- и одним чи декількома особами скоєно вбивство;
- а яким способом вчинено вбивство;
- а звідки прийшли чи як проникли злочинці на місце події, шляхи їх відходу;
- а як довго перебували злочинці на місці події;
- а які сліди з місця події могли залишитися на тілі, одягу, взутті злочинця та транспортних засобах;
- а хто може бути злочинцем.

Відповіді на ці питання отримуються із зібраних джерел - показань свідків і матеріально зафіксованих відображень.

Вирішити питання, що трапилося на місці події та як визначити характер смерті потерпілого, допомагає огляд виду та локалізації пошкоджень, характер та місце розташування знарядь заподіяння смерті, деталі обстановки тощо.

Ознаками, які вказують на інсценування, частіше за все можуть бути негативні обставини, тобто факти, які суперечать об'єктивній реальності місця події.

Негативні обставини при огляді місця події за фактами вбивства

Негативними обставинами під час огляду місця злочину можна визначити такі:

- Q Сліди на місці події стороннього або сліди на тілі загиблого, які вказують на боротьбу.
- a Характер пошкоджень, які виключають можливість їх спричинення.
- a Відсутність на місці події знарядь злочину або таке їх місце розташування, що виключає можливість застосування їх.
- Q Дані, які вказують на те, що після смерті, яка могла наступити в іншому місці, труп було переміщено на місце, де він і був знайдений.
- Q Невідповідність розташування трупних плям розташуванню трупа.

Залежно від способів позбавлення життя, а також від ситуації слід виділяти такі обставини:

- а) У випадку знайдення трупа повішеним у петлі:
 - відсутність предмета, який міг би використати потерпілий як опору (у випадках коли відстань до петлі перевищує зріст загиблої особи);
 - невідповідність між забрудненою мотузкою та чистими руками загиблого;
 - наявність окрім странгуляційної борозни іншої - горизонтально замкнутої;
 - невідповідність між слідом странгуляційної борозни на шії загиблого і матеріалом петлі;
 - наявність на предметі, до якого прикріплена мотузку, додаткових слідів, які вказують на підтягування трупа;
 - невідповідність напрямлення слідів стікання крові розташуванню трупа.
- б) У випадку смерті від вогнепальної зброї:
 - відсутність слідів близького пострілу, які виключають можливість самовбивства або необережного поводження зі зброєю;

- наявність на місці події такої зброї, з якої потерпілий не зміг би спричинити собі пошкодження;
- невідповідність між слідами зброї, які знайдено на місці події, з характером смертельного пошкодження загиблого.

в) У випадку падіння з висоти:

- труп перебуває на такій відстані від високої споруди, яка виключає можливість вільного падіння тіла чи стрибка з висоти;
- наявність на трупі смертельних пошкоджень, які не могли бути спричинені падінням з висоти;

г) У випадку смерті від поранень, спричинених холодною зброєю або тупими предметами:

- характер і розташування смертельних пошкоджень виключає нанесення їх самим потерпілим;
- відсутність на одязу загиблого слідів пошкодження, які відповідали б слідам поранення на тілі загиблого.

Обов'язково на місці події слід встановити:

1. Чи скоєно вбивство там, де виявлено трупі

При огляді місця події і прилеглої території звертається увага на присутність (відсутність) слідів волочіння, слідів транспортних засобів і т.п. Нерідко при огляді місця події встановлюються антиобставини, що суперечать дійсному ходу події (на трупі різані рани, а на місцевості немає слідів крові тощо). Це свідчить про те, що злочин скоєно в іншому місці.

У той час коли слідчий оглядає місце події, оперативний працівник ретельно обстежує прилеглу територію. Якщо огляд проводиться в сільській місцевості, то обстеженню підлягають сараї, склади й ін. будівлі. У них можуть бути виявлені сліди перебування як злочинця, так і потерпілого, а також будь-які речі, що їм можуть належати (заховані чи випадково загублені).

2. Час скоєння вбивства

Для визначення часу скоєння вбивства необхідно враховувати попередню інформацію судово-медичного експерта (лікаря), а також обставини, встановлені при огляді місця події (стан продуктів харчування, стан електроприладів тощо). Про час скоєння вбивства можуть також свідчити не відірвані листки календаря,

останні номери газет, журналів, записи в зошитах, щоденниках, місці знаходження домашніх тварин, зупинений годинник тощо.

3. Послідовність вчинених на місці події дій

Встановлення способу скоєння злочину проводиться за розміщенням (позою) трупа, знаряддями злочину, виявленими на місці, і слідами їх застосування; слідами боротьби, поранень на тілі потерпілого, а також на навколишніх предметах.

Важливо звернути увагу на деталі скоєного злочину, особливо при його маскуванні. Такі обставини нерідко допомагають отримати інформацію про мотив злочину, взаємовідносини потерпілого з вбивцею, а інколи за "почерком" злочинця - про його особу, якщо він вже скоював аналогічні злочини.

4. Обставини, що передували вбивству, а також мотиви здійснення

Вивчення поведінки потерпілого в період, що передував вбивству, дозволяє визначити коло осіб, з якими він зустрічався, і простежити його шлях до моменту смерті. Мотив здійснення вбивства може бути встановлений, виходячи з обставин огляду місця події, способу здійснення вбивства та інформації, отриманої при опитуванні окремих громадян.

У ході огляду місця події можуть бути виявлені сліди боротьби жертви зі злочинцем (відірвані Гудзики, шматки тканини, волосся, яке не належить вбитому). Це дозволяє зробити обґрунтоване припущення про те, що на тілі й одягу злочинця збереглися сліди злочину, що дає можливість подальшого успішного розшуку злочинця.

При огляді місця події особлива увага повинна бути звернена на виявлення і вилучення слідів взуття, рук, а також мікрочасток, які можуть бути використані надалі для проведення досліджень у процесі доказування (через призначення експертиз).

Типові дії при огляді місця події

Вивчення і аналіз слідчої практики дозволяє запропонувати типові дії для працівників слідчо-оперативної групи, які першими прибули на місце пригоди:

1. Одержати всі наявні відомості про подію.
2. Визначитись з межами огляду та забезпечити охорону місця події, при цьому видаливши всіх сторонніх за межі огляду.
3. Установити всіх осіб, які знайшли труп чи перебували на місці події; для полегшення подальшої розшукової роботи скласти їх список (по можливості опитати на місці події).
4. З'ясувати, чи відбулись зміни в початковій обстановці місця події та в положенні трупа, одержати дані про всі дії бригади швидкої допомоги, пожежної команди тощо.
5. Вирішити питання про застосування службово-розшукової собаки. Проінструктувати інспектора-кінолога щодо того, як зберегти наявні і виявлені ним сліди. З огляду на результати застосування службово-розшукової собаки намітити план огляду місця події.
6. Слідчий спільно з іншими працівниками слідчо-оперативної групи визначають спосіб огляду, намічають коло версій, які необхідно відпрацювати під час огляду, визначають порядок взаємодії (робота в групах, самостійна робота тощо).
7. Познайомитись з понятими, переконатися в їхній здатності сприймати виявлені сліди і речові докази. Згідно зі ст.127 КПК України роз'яснити права та обов'язки, звернути увагу понять на необхідність особисто сприймати всі дії, виконувані фахівцями - учасниками огляду.
8. Провести орієнтовну та оглядову фотозйомку. Обов'язково здійснити панорамну фотозйомку (для цього при можливості використати дахи і балкони багатопверхових будинків, вишки, щогли, пагорби тощо). Вважається, що орієнтовну зйомку можна провести і пізніше, але огляд місця події, убивства, як правило, затягується допізна, і тому краще це зробити відразу.
9. Провести детальний огляд прилягаючої території з метою відшукування слідів крові, взуття, транспорту, недопалків, сі-

рників, знарядь злочину, мікрооб'єктів. Зафіксувати всі виявлені об'єкти, сфотографувати їх, установивши біля них відповідні покажчики і таблички. Визначити можливі шляхи приходу і відходу злочинця, розширити межі огляду у встановлених напрямках. Здійснити пошук мікрооб'єктів (текстильних волокон) на гілках, штучних і природних нерешкодах, а також слідів взуття, плям крові, закривавлених предметів, знарядь злочину, зібрати зразки ґрунту і рослин.

10. Інколи, приступивши до огляду місця події, варто організувати перевірку ("прочісування") навколишньої місцевості із залученням максимально можливої кількості працівників міліції для відшукування знаряддя злочину та інших речових доказів.
11. Якщо труп перебуває в приміщенні, то перед тим як увійти до нього, слід переконатися в забезпеченні збереження слідів, виявлених на прилягаючій території (якщо вони відразу не були вилучені), визначити кількість учасників огляду, що мають право заходити до приміщення, прийняти всі міри для того, щоб ніхто сторонній на місце події не заходив. Ще раз проінструктувати усіх, хто буде перебувати в приміщенні, про правила поведінки, що забезпечують збереження слідів (тримати руки в кишенях, ні до чого не торкатись, проходити лише по прокладених "коридорами", сідати тільки з дозволу фахівця-криміналіста). Слідчий зобов'язаний установити порядок переговорів між учасниками огляду на місці події. Розмови повинні бути діловими, короткими, без висловлення яких-небудь суджень про обставини справи. Всі, висунуті в ході огляду версії, повинні обговорюватися в конфіденційній формі. Поняті повинні фіксувати лише фактичні обставини, але не попередні судження. При використанні відеозапису учасники огляду упереджується про те, що синхронно записуються і всі розмови.
12. Починати огляд приміщення слід із вхідних дверей, відпрацьовуючи по черзі кімнати і коридори. Особливо ретельно це слід виконувати, якщо виключаються будь-які інші шляхи проникнення. При цьому перевіряються версії (злом; підбір ключа; двері були відкриті; двері відкрив потерпілий). Одночасно фотографується стан усіх замикаючих при-

пристроїв - у тому положенні, у якому вони перебували на момент огляду. Двері досліджують з метою відшукування слідів злочину, мікрооб'єктів (текстильних волокон), а обробка проводиться з метою виявлення слідів рук. При необхідності вилучають замок з ключами. Важливо знайти і вилучити всі наявні ключі, що перебувають у приміщенні, або у родичів загиблого.

13. Першим до приміщення, де виявлено труп, повинен входити фахівець-криміналіст. Його увага насамперед зосереджується на огляді підлоги - з метою відшукування слідів взуття, мікрочастинок, недокурків й інших речовинних доказів. Якщо це необхідно, застосовуються методи виявлення невидимих слідів взуття. При огляді підлоги рекомендується користуватися освітлювачем, інколи для виявлення слідів крові використовуються ультрафіолетові випромінювачі. Всі виявлені сліди обводяться крейдою та відзначаються покажчиками; встановлюється "коридор" для просування по приміщенню.
14. Проводити фотозйомку пози трупа рекомендується з трьох боків: дві з них повинні перебувати збоку від трупа, з протилежних боків, і одна - зверху над трупом. У невеликих приміщеннях застосовується фотозйомка з використанням ширококутних об'єктивів або метод лінійної панорами. Після фотозйомки контури трупа окреслюються на підлозі крейдою.
15. Змодельовати дії злочинця на місці події. Для цього вивчити обстановку, всі видимі зміни, що відбулися в ній, та наявні сліди, опитати родичів потерпілого про порушення в обстановці, врахувати дії осіб, які знайшли труп. З урахуванням цього намітити план детального огляду місця події.
16. Визначити необхідність залучення до огляду інших фахівців (хіміків, біологів, балістів та інших) і додаткових науково-технічних засобів, пакувального матеріалу тощо. Дати відповідні доручення.
17. Виявлені сліди продемонструвати понятим, сфотографувати. Слідчий описує їх у протоколі й упаковує згідно з вимогами процесуального законодавства.

18. В усіх випадках виявлення трупа на відкритій місцевості необхідно перевірити версію про те, що місце виявлення трупа не є місцем убивства. Про це можуть свідчити відсутність слідів боротьби і слідів крові наявність слідів волочіння, слідів транспортного засобу, тачки, санок. Якщо на тілі трупа наявні ушкодження, з яких повинна виділятися кров, то у відповідних місцях варто взяти зразки ґрунту (на глибині до 10-15 см), рослин, асфальту тощо. Уважно досліджуються стан одягу потерпілого та його поза, що може дати додаткову інформацію. Вивчається напрямок потоків крові з ран, відповідність ушкоджень на трупі ушкодженням на одязі. Уважно обстежується взуття потерпілого. Якщо зовнішній вигляд нашарувань бруду не відповідає виду ґрунту на місці події, то це означає, що труп привезли, а вилучені нашарування дозволять визначити місце убивства.
19. Якщо труп знайдено на відкритій місцевості й він замаскований гілками, слід оглянути їх (з метою фіксації великих волокон і виявлення на корі слідів рук), знайти дерева, чагарники, від яких гілки відділено, обстежити їх на наявність часток волокна, слідів рук, слідів розрізу (розрубу). Зібрати ці об'єкти.
20. Провести детальний огляд території, де знайдено труп. При цьому увагу слід зосередити на вивченні поверхні ґрунту, трав'яного покриву, асфальту, а також чагарнику, гілок тощо - з метою відшукування насамперед слідів взуття, транспортних засобів і волокон одягу. Також необхідно шукати об'єкти, що є речовими доказами і на яких також можуть бути сліди злочину.
21. Ділянка території, що безпосередньо прилягає до місця, де виявлено труп, є центром місця події, яке слід найбільш уважно оглянути. При цьому фіксуються сліди боротьби (прим'ята трава, зламані рослини тощо), а також ведеться пошук слідів взуття, одягу, колін, ліктів, інших частин тіла людини; слідів ремня, годин, гудзиків й інших аналогічних об'єктів; слідів крові, слини, волосся. Ретельно вивчається поверхня і з метою відшукування текстильних волокон одягу злочинця. Всі рослини, з якими міг контактувати злочинець, вилучаються для лабораторного дослідження. Оглядаються

також стовбури дерев і гілки, які перебувають на висоті людського зросту. Рівні та чисті ділянки кори дерев обклеюються липкою плівкою для зняття папілярних відбитків. Слід зосередити увагу працівників на пошук відірваних гудзиків та інших частин одягу, загублених злочинцем предметів, документів тощо. Все виявлене відзначають позначками, фотографують, фіксують і вилучають. Моделюючи розгортання подій на місці пригоди, слід визначити можливість чи наявність слідів крові потерпілого на тілі й одягу злочинця.

22. Окрім визначення, які сліди могли залишитись на тілі та одягу злочинця, важливо зробити припущення про те, що він міг винести з місця події. Після цього необхідно зібрати зразки для порівняльних досліджень.
23. Якщо мало місце вбивство із застосуванням вогнепальної зброї, слід відшукати стріляні кулі, гільзи, пижі, дріб, зафіксувати основні й додаткові сліди пострілу, встановити місце перебування стріляючого.
24. Огляд трупа необхідно починати з вивчення його пози і розташування відповідно до предметів обстановки місця події. Досліджується також стан одягу, локалізація ушкоджень, вид і розташування слідів крові, наявність ознак боротьби тощо.
25. З метою вивчення і фіксації всіх наявних ушкоджень проводиться огляд одягу і тіла трупа, фотографування всіх виявлених ознак, слідів і положення предметів одягу. Ретельно вивчаються відкриті ділянки тіла трупа та його одягу з метою виявлення, фіксації і вилучення слідів, що можуть бути втрачені чи ушкоджені при транспортуванні трупа до моргу. Обов'язково слід оглянути руки трупа: в них можуть бути залишені залишки волосся злочинця, волокна його одягу, фрагменти тканини, інші мікрооб'єкти.
26. Підготувати і створити умови для забезпечення зберігання мікрооб'єктів, які наявні на одягу трупа. При транспортуванні до моргу на руки трупа надягаються та зав'язуються поліетиленові пакети; тіло краще також загорнути в поліетилен, одяг упакувати в простирадла тощо.

27. Слідчий дозволяє забрати тіло вбитого лише після детального його огляду, фіксації всіх наявних на ньому слідів, забезпечення їх збереження при транспортуванні до моргу, а також після завершення вивчення і надійної фіксації в протоколі місця розташування трупа у взаємозв'язку зі слідами крові, предметами обстановки та іншими слідами. Необхідно проконтролювати, щоб при виносі і транспортуванні трупа йому не було випадково нанесено інші ушкодження, та відзначити появу в процесі виносу додаткових слідів крові.
28. При виявленні на місці огляду слідів рук скласти разом із працівником карного розшуку список осіб з числа родичів, сусідів і знайомого потерпілих, що могли залишити свої сліди поза зв'язком з подією злочину, - для одержання в них зразків відбитків рук. Доцільно скласти також список всіх осіб, що заходили до приміщення до і під час огляду місця події. При виявленні слідів взуття порівняти з метою виключення - із взуттям, що перебуває на місці події, на ногах трупа, а також із взуттям осіб, що знайшли труп і заходили на місце події. При необхідності слід перевірити взуття учасників огляду.
29. Упакувати речові докази, що вилучаються з місця події. Всі ці сліди і речові докази повинні бути продемонстровані понятим. Перевірити перелік слідів, що вилучаються, порівняти його з переліком, приведеним у протоколі огляду.
30. Огляд трупа продовжити в морзі із судово-медичним експертом. Останній ще раз досліджує одяг, який належним чином упаковується. Долоні рук, відкриті частини тіла обклеюються липкою плівкою з метою вилучення мікрооб'єктів. Після вилучення піднігтьового вмісту проводиться дактилоскопіювання трупа - незалежно від того, чи виявлено на місці події сліди рук. Виконується детальна фотозйомка всіх ушкоджень на тілі трупа, зокрема тих, які виявляються при розтині. Фотографуються наявні на тілі трупа сліди зубів, нігтів і взуття. При цьому варто використовувати кольорові фотоматеріали. Якщо труп не впізнаний, слід провести впізнавальну зйомку. Сфотографувати особливі прикмети, татування. При необхідності попередньо здійснюється туалет голови трупа. Незалежно від того, впізнаний труп чи ні,

варто виготовити якісний фотознімок його обличчя, що необхідно для проведення розшукових заходів зі встановлення особи вбитого. 31. Після завершення огляду місця події відбувається нарада, яку проводить, як правило, прокурор або начальник РВ УМВС. Необхідно запросити для участі в роботі наради й фахівця-криміналіста, який може внести свої пропозиції щодо можливих версій та заходів - для складання плану розкриття злочину.

При огляді місця події з виявленням у петлі трупом необхідно обов'язково перевірити версію убивства з інсценуванням самогубства (з урахуванням негативних обставин, про які зазначено вище). Варто фіксувати (зокрема за допомогою фотозйомки) такі ознаки, як характер завислого тіла (повне, неповне), характер локалізації трупних плям (повинні розташовуватися на нижніх кінцівках), наявність виділень чи обмеження мови (кляп в роті тощо), а також стан рук.

Досліджуються підходи до трупа та одяг, зокрема наявність на останньому забруднення. Вилучають мікрочастинки з предмета, використаного як підставка (якщо це стілець з оббивкою, то відбирають зразки тканини). Відзначають наявність і розташування підставки на момент огляду; ознаки боротьби і самооборони; ушкодження на одязі і тілі трупа.

Ретельно фіксують шляхом фотозйомки та опису в протоколі петлю на трупі. При цьому повинні бути зафіксовані кріплення, матеріал петлі, наявність і товщина вузлів, тип петлі (ковзна, нерухома), довжина її окружності, характер і особливості кінців петлі, характер і особливості вузла, його місце розташування стосовно шийі трупа; особливості кріплення петлі на опорі. За допомогою лупи вивчають розташування ворсинок на матеріалі петлі й опорі (так, при підтягуванні трупа вгору волокна на дерев'яній опорі спрямовані в бік руху мотузки, а волокна на мотузці - у протилежний бік, що є негативною обставиною - може вказувати на вбивство). При вивченні опори звертають увагу на її стан, наявність декількох утиснених поглиблень або сторонніх речовин.

Вузол петлі на шийі трупа і вузол, за допомогою якого мотузка прикріплена до опори, не повинні розв'язуватися. Мотузку знімають, розрізавши її в місці, протилежному' вузлу, а потім розрізані

кінці скріплюють нитками. Якщо петля така, що затягується, то ручкою чи олівцем відзначають положення вузла, розслаблюють його, знімають петлю через голову, потім вузол фіксують нитками.

Після зняття мотузки странгуляційну борозну необхідно відразу сфотографувати й описати в протоколі, тому що вона згодом може зникнути. Рельєф странгуляційної борозни порівнюють зі слідами, що повинен залишати матеріал петлі. У сумнівних випадках з поверхні ший, зокрема з борозни, вилучаються мікрооб'єкти - методом обклеювання її липкою плівкою.

Якщо смерть настала внаслідок використання вогнепальної зброї, то необхідно уважно оглянути кисті рук (на них при самогубстві повинні залишитися сліди крові, кіптява, порошинки, поверхневі ушкодження від пострілу). В усіх сумнівних випадках з рук трупа роблять змиви. Це дозволяє в процесі проведення фізико-хімічної експертизи знайти продукти пострілу на руці особи, що тримала зброю.

При вивченні зброї фіксують її розташування відносно трупа, наявність на підлозі пошкоджень від падіння зброї, виявляють сліди рук, мікрооб'єкти, сліди крові, частки фарби, деревини, що утворилися на зброї при її падінні.

Вивчають стан замикаючих пристроїв на дверях, на вікнах, що може надати можливість встановити перебування в приміщенні сторонніх осіб.

При огляді місця події з виявленням трупом, який упав з висоти, перевіряють версії самогубства, нещасливого випадку, а також відпрацьовують версію злочину. Відомі випадки, коли потерпілих із застосуванням насильства викидали з квартир, балконів, дахів. При цьому їм можуть наноситися смертельні чи не смертельні ушкодження. У зв'язку з цим завдання огляду - знайти негативні обставини.

Положення трупа на місці виявлення повинно бути зафіксовано якомога точніше. Під час огляду трупа звертається увага на одяг - з метою виявлення та фіксації забруднень, нашарувань речовин, що утворилися на місці, звідки відбулося падіння, а також у процесі падіння.

Забруднення на руках, на передній поверхні штанів, в області колінних суглобів, на носках взуття можуть свідчити про те, що

потерпілий намагався утриматися за виступаючі частини будинку. Отже, в момент події він був у свідомості й активно боронився.

Аналогічні забруднення можуть виявитися на пальцях чи долонях рук, і особливо під нігтями. Велике значення має вивчення нашарувань на підошві взуття, джерело походження яких повинне знаходитися в місцях, звідки відбулося падіння.

При огляді одягу фіксують всі наявні ушкодження, проводять на ньому пошук різних мікрооб'єктів. При огляді тіла трупа звертають увагу на ушкодження, що не характерні для падіння з висоти і могли бути заподіяні злочинцем (особливо в тих випадках, коли вони розташовані на взаємно протилежних сторонах тіла). У випадку виявлення різаних, рубаних, колотих ран необхідно перевірити, чи не могли вони утворитися під час падіння (від осколків скла, гострих виступів, тонких проводів, від предметів виявлених під трупом).

Для цього потрібно оглянути відповідні об'єкти по всій траєкторії падіння з метою виявлення та фіксації на них слідів крові, часток тканини й органів, волосся, волокон (для чого необхідно використовувати спеціальні підйомники).

Ушкодження на долонних поверхнях пальців, інших частинах у вигляді подряпин можуть свідчити про спробу затриматися при падінні.

Для пом'якшення удару падаюча людина іноді намагається прийняти захисне положення в момент удару, виставляючи кінцівки в напрямку падіння, тобто групує своє тіло. Таке падіння називається *координованим*.

Установлення факту координованого падіння свідчить про те, що потерпілий під час падіння був у свідомості і був активний.

Після огляду трупа проводиться пошук місця, з якого відбулося падіння. Для цього використовуються показання свідків, обстежуються всі балкони, вікна, дахи по вертикалі від місця виявлення трупа. У процесі огляду звертається увага на сліди взуття, фіксуються сліди ковзання, подряпини на краях і стінах будинку тощо.

Знайшовши місце, з якого відбулося падіння, зосереджують увагу на пошук слідів боротьби; фіксують всі наявні сліди взуття, тканини й інші сліди. У місці падіння необхідно відібрати зразки матеріалів і речовин, що можуть бути на тілі й одязі потерпілого.

Уважно обстежується обстановка з метою моделювання події, що відбулася.

Встановлюються ознаки підготовки до самогубства, вивчається можливість нещасного випадку, проводиться пошук слідів боротьби. Про це можуть свідчити перекинуті меблі, сліди крові, обривки одягу тощо. При падінні з вікон відзначається цілість стекол, фіксується висота підвіконня, розміри віконного блоку, відзначається наявність підставок. У місцях падіння проводиться виявлення та фіксація слідів рук, взуття, мікрооб'єктів, текстильних волокон. При виявленні слідів рук важливо зафіксувати їх розташування з метою з'ясування механізму слідоутворення.

При огляді місця виявлення трупа з ознаками автомобільної чи залізничної травми крім версій про самогубство чи нещасний випадок відпрацьовується версія про скоєння злочину з послідуочим інсценуванням.

Аналіз випадків розкриття та розслідування злочинів дозволяє навести приклади, коли труп вбитої людини виносять на дорогу або на залізничну колію. Ушкодження можуть бути заподіяні у вагонах потягу та в автомобілі, що рухаються (потерпілого на ходу викидають). У такому випадку будувати версії та визначатись з механізмом події дуже складно, бо на трупі дуже багато пошкоджень, і важко визначити, які з них первинні, а які - послідуочі. В таких випадках за допомогою фотозйомки фіксуються всі деталі в сукупності з обстановкою на місці події. Детально оглядається прилягаюча територія (з метою відшукування сторонніх слідів взуття, транспортних засобів - з установленням їх зв'язку з подією. Детально оглядаються предмети і речі, що належали потерпілому, фіксується їх точне місце розташування.

При огляді трупа вивчають стан його одягу, наявність на ньому забруднення, нашарувань, що дозволяє попередньо порівняти їх з видом ґрунту, дорожнього покриття в місці виявлення трупа. Уважно вивчається поверхня підошов взуття з метою фіксації слідів ковзання і забруднень.

Відзначається локалізація слідів ковзання, їхній напрямок, форма, глибина. Відсутність таких слідів є негативною обставиною.

В усіх випадках варто відібрати зразки ґрунту (з місця розташування трупа і прилягаючої території). При огляді ушкоджень на одязі та тілі трупа фіксується їхнє розташування, вид, наявність забруд-

нень, ведеться пошук ушкоджень іншого характеру (колото-різаних, вогнепальних пошкоджень тощо).

На практиці досить часто мають місце факти, коли на місці пожежі перебувають обгорілі трупи. У таких випадках необхідно вирішувати складне завдання. Справа в тому, що підпал - дуже розповсюджений спосіб приховання слідів скоєння інших злочинів, зокрема вбивств.

При оглядах насамперед необхідно зафіксувати ознаки, що свідчать про причини пожежі. Звичайно огляд трупа проводиться на місці події але більш повну картину про причини смерті отримуються після проведення судово-медичної експертизи.

Особливості підготовки та призначення судово-медичних експертиз

Значна роль у розкритті та розслідуванні вбивств відводиться призначенню та проведенню судових експертиз. Тому на початковому етапі розслідування у таких справах обов'язково призначаються судово-медичні експертизи трупа. В бюро судово-медичних експертиз є відділи, де можливе проведення імунологічних, цитологічних досліджень. У зв'язку з цим особливо важливо на початковому етапі розслідування відшукати, вилучити та направити для проведення дослідження до бюро судово-медичних експертиз *речові докази*.

Якісне вилучення речових доказів є об'єктивною необхідністю збереження відшуканих слідів. Всі предмети та їх частини слід упаковувати так, щоб не пошкодити ці сліди, тобто не змінити їх початкового вигляду та не знищити. У зв'язку з цим з практики можна рекомендувати такі дії:

1. Знаряддя вбивства (ножі, викрутки, молотки тощо) слід упаковувати між листками картону, а краще в картонову коробку, яка обв'язується шпагатом, опечатується та забезпечується пояснювальним записом. Коли на місці пригоди знайдено розкладний ніж, то в жодному разі не слід його складати.

Якщо на місці події знайдено зламаний ніж (лезо і рукоятка лежать окремо), то їх слід упаковувати в різні пакети.

2. Якщо виявлено сліди, схожі на кров, які перебувають на ґрунті (штукатурці), то крім вилучення цих слідів необхідно від-

бирати і незаплямовані проби фунту чи штукатурки для контролю.

2.1. Якщо неможливо провести вискоблювання, то проводиться змив зволоженим шматком марлі чи бинта.

2.2. Вилучення волосся краще проводити на дактилоплівку. При цьому воно упаковується і фіксується з дотриманням процесуального оформлення.

3. Всі предмети, що направляються для дослідження, повинні бути сухими, бо зволожені мікрочастини роблять проведення експертизи неможливим.

3.1. Запаковувати вологі речі в поліетиленові пакети не припустимо. Змиви, що проводяться на місці події, також попередньо просушуються на сонці або біля джерел тепла, і тільки після цього упаковуються. Обов'язково додається і контрольний зразок марлі, на яку відбиралися змиви.

3.2. Кожний предмет, який направляється на дослідження, слід упаковувати окремо. Пакет повинен бути опечатаний та підписаний (назва предмету, де, в кого вилучений, підписи понятих і слідчого).

Проведення *судово-медичної експертизи трупа* бажано доручати судово-медичному експерту, який проводив огляд трупа на місці події як спеціаліст. У процесі проведення експертизи можливо вирішення таких питань:

и яка безпосередня причина смерті;

и коли настала смерть;

и які пошкодження наявні на трупі, їх походження;

□ які пошкодження були нанесені потерпілому до смерті,

які - після смерті; *и* яка послідовність нанесення

пошкоджень; □ в якій позі перебував потерпілий в момент нанесення

йому тілесних ушкоджень; □ чи є на трупі ознаки, які

вказують на боротьбу або са-

мооборону; *и* чи наявні в організмі залишки алкогольного

чи наркотичного сп'яніння.

Ефективне проведення експертиз можливе за умови включення даної процесуальної дії до загального плану розслідування

та правильно поставлених питань для вирішення їх експертом (див. Додаток 2).

Аналіз розслідування справ зазначеної категорії вказує на те, що після затримання підозрюваного часто виникає необхідність у проведенні *судово-психіатричної експертизи*. Такі експертизи, як правило, проводяться в умовах стаціонару судово-психіатричних відділів.

Серед інших експертиз, які можуть бути призначені при розслідуванні вбивств, найбільш розповсюдженими є трасологічні, балістичні, графологічні (коли є передсмертні записки), судово-хімічні тощо (див. Додаток 3).

Враховуючи обставини події, а також розташування і характер тілесних ушкоджень на трупі та результати експертизи, можна висунути обґрунтовану версію чи декілька основних версій щодо розкриття та розслідування вбивства.

Побудова версій, їх перевірка та планування

На підставі даних, отриманих у ході огляду місця події і проведення слідчих дій та первинних оперативно-розшукових заходів у справі, висуваються можливі найбільш обґрунтовані версії. Перевірка всіх версій здійснюється паралельно (не можна віддавати перевагу якійсь одній версії).

За кожною версією намічається комплекс заходів, складається узгоджений план слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Узгоджений план слідчих дій і оперативно-розшукових заходів затверджується начальником органу внутрішніх справ. План не містить інформації, за допомогою яких саме засобів і методів будуть проводитися оперативні заходи. Контроль за реалізацією намічених слідчих дій та оперативно-розшукових заходів і практична допомога в їх виконанні покладається на начальників слідчого і оперативного підрозділів, а також на начальника органу дізнання.

Особлива роль в плануванні та побудові версій відводиться слідчим працівникам. Перед початком безпосереднього складання плану розслідування рекомендується аналізувати матеріали, зібрані на стадії перевірки (протоколи, пояснення, результати оперативно-розшукових заходів).

Часто в процесі розслідування вбивства виявляються факти скоєння інших злочинів. Така інформація повинна детально вивчатись, після чого слідчий вирішує питання про об'єднання чи виділення в окреме провадження справ (ст. 26 КПК України). Як правило, у справах про вбивство використовується груповий метод розкриття та розслідування злочину. В таких випадках необхідно забезпечити:

- a* сумісне планування роботи;
- и* швидку і ефективну інформативність членів групи.

У таких випадках доцільно скласти план аналізу свідчень потерпілих, свідків, підозрюваних, обвинувачених (див. Додаток 4). Якісно підготовлений аналіз дозволить ефективніше планувати розслідування справи в цілому.

Завершивши роботу над планом аналізу показань, слідчий складає план розслідування за загальними встановленими правилами (Додаток 5). Крім цього пропонується і детальний план (Додаток 4), до якого складаються схеми, за допомогою яких графічно систематизуються дані у справі. Графічне зображення допомагає чітко уявити структуру і сутність справи - як в цілому, так і певних її обставин.

У процесі загального планування розслідування слід передбачити взаємодію слідчого з оперативними працівниками та іншими службами. Теоретично взаємодію можна визначити як узгоджену діяльність органів досудового слідства та оперативних підрозділів й інших служб в межах діючого законодавства, направлену на розкриття, розслідування і попередження злочинів шляхом найбільш доцільного застосування та використання методів і засобів.

Мета взаємодії - отримання даних на основі сумісно проведеної слідчої роботи й оперативних заходів.

У справах зазначеної категорії взаємодія передбачає:

- проведення розшукових заходів "по гарячих слідах";
- застосування службово-розшукових собак;
- здійснення подвірних, поквартальних обходів;
- перевірка оперативними засобами інформації, яку отримав слідчий при проведенні оглядів, обшуків і т.д.

- сумісне обговорення й аналіз даних, узгодження планування розслідування та проведення оперативно-розшукових заходів;
- сумісні виїзди слідчого та оперативних працівників в інші регіони для проведення слідчих і оперативно-розшукових заходів (заходів).

Взаємодія з іншими службами може проводитись за такими напрямками:

- a* конвоювання для проведення окремих слідчих дій; *a* забезпечення охорони місць де проводиться слідча дія (огляд місця пригоди, відтворення обстановки і обставин події тощо).

Після огляду прокурор сумісно з начальником РВ (МВ) УМВС, слідчим, працівниками карного розшуку та інших служб проводить нараду, де аналізуються первинні (початкові) дані і намічаються слідчі дії, обумовлюються направлення дій слідчо-оперативної групи. Затверджується спільний план заходів по розкриттю та розслідуванню вбивства, який у подальшому постійно доповнюється та контролюється.

Прокурор систематично вивчає кримінальну справу, і при необхідності матеріали ОРД, заслуховує на координаційних нарадах звіти слідчого й оперативних працівників про роботу з розкриття та розслідування вбивств.

Розкриття злочину складається з двох етапів:

1. Виявлення і встановлення осіб, підозрюваних у здійсненні злочину.
2. Заходи з перевірки встановлених підозрюваних на причетність до скоєного злочину, пошуку і закріплення доказів їх причетності.

Перевірка підозрюваних обов'язково повинна складати комплекс оперативно-розшукових заходів з використанням можливостей спеціальних підрозділів і супроводжуватися подальшим оперативним відпрацюванням в умовах спеціальних установ.

Якщо розкрити злочин по "гарячих слідах" (протягом трьох днів з моменту виявлення) не вдалось, працівники карного розшуку спільно зі слідчим розробляють погоджений план слідчих дій і оперативно-розшукових заходів.

Підставою для його розробки є план оперативно-розшукових заходів, в якому відображаються:

a обставини скоєного злочину; *a* причина смерті потерпілого; *a* що вилучено з місця події; *a* характеристика потерпілого та його зв'язків; *o* результати подвірного (поквартирного) обходу й опитування громадян; *a* висунуті у справі версії.

Далі плануються *загальнопошукові заходи*, які передбачають:

- и* орієнтування про скоєне вбивство міськрайвідділів областей та сусідніх областей, транспортних ОВС (залежно від конкретних обставин вбивства коло органів може бути розширене);
- и* проведення рекогносцировки (ознайомлення) на місці виявлення трупа з метою вивчення територіальних, виробничих та інших особливостей місця події (здійснюється співробітниками карного розшуку включеними до складу слідчо-оперативних груп, які з тих чи інших причин не виїжджали на місце події);
- и* проведення опитувань громадян, які знайшли труп, посадових осіб (зокрема співробітників міліції), що забезпечували охорону місця події до прибуття оперативної групи, та громадян, що проживають (працюють) у районі, що прилягає до місця виявлення трупа, а також до маршрутів ймовірного руху убивці і потерпілого (з метою виявлення осіб, обізнаних про обставини вбивства);
- и* вирішення питання про використання засобів масової інформації (виступ перед робітниками та службовцями, звернення до них через представників адміністрації і громадських організацій);
- o* проведення масового опитування громадян з метою одержання відомостей, що мають оперативний інтерес для розкриття вбивства (сходки жителів села, селища);
- ☐ організацію спостереження за місцем події (з метою фіксації осіб, що відвідують дану місцевість, і встановлення серед них злочинця чи можливих свідків вбивства);

використання можливостей оперативних служб передбачених Законом України "Про оперативно-розшукову діяльність";

встановлення через місцеві і централізовані оперативні обліки осіб, раніше засуджених за здійснення тяжких корисливо-насильницьких злочинів, що проживають (працюють) у районі місця події, з подальшою їх перевіркою на предмет причетності до злочину;

з використанням оперативних обліків МРВ УМВС, обліків відповідних медичних установ, військових комісаріатів встановити осіб, що страждають психічними захворюваннями або мають інші відхилення в психіці (наркомани, алкоголіки, сексуальні маніяки і т.п.), і організувати їх перевірку (конкретні контингенти осіб визначаються виходячи з мотивів і інших обставин вбивства); перевірку відповідних лікувальних установ з метою встановлення осіб, що зверталися з приводу тих чи інших тілесних ушкоджень (захід проводиться, якщо виходячи з наявної інформації про механізм скоєного злочину вбивці могла знадобитися медична допомога); перевірку осіб в ІТТ, приймальниках-розподільниках, спецприймальниках (з метою встановлення їх причетності до скоєного злочину або одержання інформації, що має значення для розкриття злочину); направлення завдання-орієнтування в оперативні частини ВТК, СІЗО, Управління виконання покарань Держдепартаменту України до області (інших областей) з метою встановлення осіб, обізнаних про обставини скоєного вбивства;

постановки злочину (номерні об'єкти) на централізований облік в управлінні оперативної інформації; здійснення особистого пошуку у місцях концентрації кримінально-злочинного елементу (де можливий збут майна, викраденого при вбивстві); встановлюються такі місця під час проведення оперативно-розшукових заходів;

- a* направлення повідомлення про обставини скоєного вбивства до бюлетеня оперативно-розшукової інформації МВС України;
- a* вивчення матеріалів про відмову в порушенні кримінальних справ про злочини, раніше скоєних у районі місця події, і про осіб, які по них проходять; отриману інформацію слід використовувати в ході розкриття злочину, постійно оновлювати;
- a* вивчення й аналіз наявної інформації, що надходить, про інші аналогічні злочини, скоєні на території області, держави;
- Q* організувати активний обмін інформацією з зацікавленими оперативними апаратами;
- a* за наявності свідків, що можуть впізнати вбивцю, скласти мальований (композиційний) портрет, організувати патрулювання в місцях його можливої появи;
- a* забезпечити своєчасне дослідження вилучених речових доказів для одержання інформації про злочинця.

Заходи з установлення потерпілого і вивчення його особи:

- Організувати перевірку невстановленого трупа за відповідними обліками УІТ УМВС, а в разі потреби - ДІТ МВС України.
- Перевірити дактилокарту трупа по обліках слідів пальців рук, вилучених з місць здійснення нерозкритих злочинів (результати цього заходу якщо і не призводять до безпосереднього встановлення особи вбитого, то надають нову інформацію).
- Підготувати інформацію про осіб, що пропали безвісти на території міста, області, держави і про розшукуваних злочинців з метою подальшого порівняння з прикметами невпізнаного трупа.
- Використати можливості паспортних столів, а саме фотокартки (за формою 1).

- Використовувати засоби масової інформації для інформування населення про прикмети невпізаного трупа і збору інформації про осіб, що пропали безвісти.
- Вживати заходів щодо ознайомлення співробітників МРВ області, міста, ОВС на транспорті з фотографією і прикметами невстановленого трупа, помістити його фотографію й опис до бюлетеню оперативно-розшукової інформації.
- Ознайомити з прикметами й іншою інформацією про невстановлений труп негласних співробітників оперативних апаратів (кількість органів внутрішніх справ визначається виходячи з обставин справи).
- Перевірити (опитати, пред'явити для впізнання фотографії трупа) місця можливого проживання убитого в даній місцевості.
- Провести огляд одягу, речей і предметів вбитого. Отриману інформацію про особисті речі загиблого використовувати для звуження кола пошуку та висування версій про особу потерпілого.

Заходи після встановлення особи потерпілого

З метою отримання інформації про вбиту особу (риси характеру, спосіб життя, вади, захоплення тощо), про друзів, знайомих і характер відносин з ними (ознаки ворожнечі, погрози, неприязні відносини тощо), а також про її дії і наміри в період часу, що передував здійсненню вбивства, необхідно провести опитування родичів та сусідів вбитого.

Крім цього слід здійснити опитування представників адміністрації, громадських організацій, колег за місцем роботи вбитого; вивчити у відділі кадрів, профспілковому комітеті, в комісії з трудових суперечок всі документи і провести огляд робочого місця вбитого.

Перевірити потерпілого та його зв'язки за обліками ОАБ, УІТ, УБОЗ УМВС, а при необхідності - ДІТ МВС України, з метою встановлення можливих компрометуючих матеріалів (судимість, перебування в розшуку тощо).

За наявності судимості у вбитого організувати збір інформації про нього в місцях відбування покарання.

Вивчити матеріали архівних кримінальних справ і справ оперативного обліку, за якими проходив потерпілий.

Заходи щодо конкретних підозрюваних

Перевірити підозрюваного по обліках УІТ УМВС, а в разі потреби (якщо він злочинець-гастролер чи бродяга) - по обліках ДІТ МВС України, Росії. Вияснити:

- з ким фактично проживає; □ місце роботи, рід занять;
- а наявність автомашини чи інших засобів пересування; а матеріальне становище; а риси характеру, взаємини в родині; а хто може висвітлювати поведження перевіряємої особи; а його житло, підходи до нього, наявність телефону тощо; а схильність до вживання алкогольних напоїв, наркотиків; а хто відвідує квартиру; а чи має родичів в інших містах, країнах.

Для одержання додаткової інформації про особу підозрюваного та його зв'язки необхідно вивчити документи, які перебувають у райвійськкоматі (про проходження служби, про звільнення від служби в армії тощо) і за місцем проживання чи навчання.

Як підготовчий етап до проведення обшуків (затримання) слід скласти план-схему квартири (домоволодіння), що перевіряється.

Необхідно також у ЖЕУ (ЖКК району, міста) одержати списки сусідів, перевірити за обліками ОАБ, УІТ УМВС, хто проживає з підозрюваним. З метою визначення запобіжних заходів безпеки перевірка проводиться і щодо наявності у підозрюваного вогнепальної зброї (мисливство, оперативні обліки тощо).

Підозрюваний перевіряється по обліках наркодиспансеру, кожвендиспансеру, психіатричних лікарень.

Направляються запити (відрядження працівника) за місцем колишнього проживання і роботи (місць відбування покарання) підозрюваного для одержання інформації про його особу, зв'язки.

Вивчаються матеріали кримінальної або оперативно-розшукової справи. До справи прикладаються копії вироку.

Проводиться ряд інших оперативно-розшукових заходів для встановлення причетності (непричетності) до скоєного злочину того чи іншого підозрюваного. В окремих випадках проводиться перевірка й за мобільними зв'язками.

Слід також запросити інформацію з АТС про проведені переговори з телефону підозрюваного, встановити абонентів, опитати (допитати) по питаннях, які цікавлять ОВС, і вивчити матеріали архівних кримінальних справ і справ оперативного обліку (якщо вони є) на підозрюваного.

За наявності достатніх підстав для затримання підозрюваного необхідно:

а вибрати місце і час затримання з урахуванням плану оперативної комбінації і реальних умов здійснення; *а* узгодити зі слідчим тактику проведення слідчих дій, спрямовану на реалізацію наявної оперативно-розшукової інформації, а також на формування психологічно-го стану затриманого, що буде сприяти ефективному веденню розробки і розкриттю злочину.

Встановлення очевидців, свідків та інших осіб, що володіють інформацією про вчинене вбивство

Для розкриття вбивства важливе значення має своєчасне *виявлення очевидців і осіб, обізнаних про обставини злочину*. Коло цих осіб залежить від обставин вбивства.

Якщо вбивство вчинено в квартирі, то опитуються сусіди і особи, що постійно перебували в будинку (домогосподарки, пенсіонери та ін.) Вони могли бачити потерпілого серед інших осіб.

У випадку здійснення злочину на вулиці - опитують перехожих і жителів прилеглих будинків. У першу чергу опитуються ті мешканці, з вікон квартир яких видно місце події. Інформація про обставини злочину може бути отримана також від осіб, що у цей час йшли на роботу чи поверталися додому.

Якщо труп виявлено за межами населеного пункту, варто опитати працівників транспорту, що проїжджав поблизу місця події, жителів прилеглих населених пунктів, осіб, які працюють в полі, а також інших працівників, що за родом своєї роботи могли перебувати поблизу місця вбивства, і звернути увагу на перехожих або проїжджаючий транспорт.

Для виявлення обізнаних про злочин осіб необхідно використовувати допомогу місцевого населення, представників громадськості, а також можливості місцевого радіо і телебачення.

Важливе місце в розкритті злочину займає подвірний (поквартирний) обхід і опитування громадян.

Подвірний (поквартирний) обхід необхідно проводити протягом перших 3-х днів з обов'язковим складанням схеми з номерами будинків у приватному секторі чи квартир у багатоповерховому будинку.

Обов'язково варто поспілкуватися з кожним проживаючим за адресою, зокрема і з дітьми. Опитування їх слід проводити за спеціально розробленою пам'яткою (схема якої приведена нижче) і з урахуванням відомих обставин скоєного злочину. Опитуванню підлягають робітники та службовці підприємств і установ, розташованих поблизу місця події.

Орієнтовна пам'ятка для опитування

Подвірний (поквартирний) обхід і опитування громадян, що проживають поблизу місця скоєння злочину, має два напрямки:

I. Необхідно *встановити всіх осіб*, зареєстрованих і фактично проживаючих за адресою, та осіб, що заходили в день здійснення злочину до квартири (будинку), де знайдено вбитого.

II. Необхідно *опитати всіх встановлених осіб* (включаючи дітей). В ході опитування з'ясовувати:

а) анкетні дані, місце роботи (навчання), режим роботи (навчання), маршрути і час виходу на роботу (навчання) і повернення, наявність транспорту, гаражу, дачі, домашніх тварин (час і місце прогулянки);

б) місцезнаходження під час скоєння злочину;

в) маршрут руху в день вбивства, хто зустрічався по дорозі (люди, транспорт);

- г) які події в день скоєння злочину викликали підозру;
- д) хто із сусідів (мешканців будинку, села) викликає підозру;
- є) як характеризують сусідів, знайомих, що відомо про сусідів, виходячи з питань зазначених у п. "а";
- ж) що відомо про скоєний злочин, особу потерпілого, його зв'язки, від кого довідалися про злочин, хто міг вчинити, мотив здійснення вбивства;
- з) інші питання, що підлягають з'ясуванню, виходячи з конкретних обставин скоєного злочину;
- к) якщо вбивство вчинене з застосуванням зброї, у ході опитування з'ясовуються питання, що стосуються осіб, які виношували намір придбати зброю, хто володіє зброєю чи займається її виготовленням (ремонт);
- л) якщо злочинці використовували автотранспорт, у пам'ятку включаються питання про власників автотранспорту, де він паркується, коли ним користувалися, маршрути руху тощо.

Проводити опитування кожної особи необхідно окремо з наступним складанням пояснення (в окремих випадках результати опитування можна оформляти довідкою чи рапортом). Після закінчення опитування порівняти пояснення всіх членів родини.

Якщо особа, що опитується, відмовляється від запису своїх свідчень, не слід демонструвати їй процес запису. Досить запам'ятати інформацію, а потім оформити довідкою. Якщо ж виникає необхідність допиту як свідка, то слідчий встановлює психологічне порозуміння і процесуально оформлює протокол допиту.

По закінченні подвірного (поквартирного) обходу й опитування громадян слід проаналізувати отриману інформацію і *скласти узагальнену довідку*, яка повинна містити:

- и* адресу проведення подвірного обходу і опитування громадян (будинок, вулиця); *а* назву населеного пункту (село, селище...); *и* географічне розташування села, селища; *а* які організації, установи, підприємства розташовані поблизу* *и* у якій галузі зайнята основна частина населення; *а* скільки дворів і родин опитано;

- а* якщо поквартирний обхід і опитування мешканців проводиться в багатоповерховому будинку, необхідно додатково з'ясувати дані про мешканців в ЖЕКО, ЖКУ;
- а* викладається інформація, яка заслуговує оперативний інтерес для розкриття злочину;
- а* розробляються заходи, які необхідні для додаткової перевірки отриманої інформації.

З метою одержання інформації, що має значення для розкриття злочинів, плануються і проводяться опитування педагогічних колективів, учнів шкіл і училищ, студентів вищих навчальних закладів, робітників і службовців установ, організацій, підприємств, розташованих поблизу місця скоєння злочину.

Результати подвійного обходу й опитування громадян бажано *проілюструвати планом-схемою*.

Після того як зібрана і проаналізована первинна інформація про обставини скоєного вбивства, працівники карного розшуку розпочинають планування і проведення оперативно-розшукових заходів щодо встановлення осіб, які його скотили.

Встановлення осіб, що скоїли вбивство, організується за напрямками:

- и* за ознаками зовнішності злочинця; *а* за слідами і предметами, залишеними на місці події; *и* за слідами на тілі й одягу злочинця; *и* за способом здійснення злочину; *а* за ознаками викраденого майна;
- и* за іншими даними, що мають значення для встановлення особи злочинця.

Для розшуку злочинця *за ознаками зовнішності* оперативний працівник пред'являє свідкам фотоальбоми або відеотеки на осіб, що перебувають на обліку в органах внутрішніх справ.

На основі інформації про прикмети злочинця складається композиційний портрет (фоторобот). З правилами складання композиційних портретів (фотороботів) слухачі та курсанти знайомляться при вивченні курсу криміналістики.

Інформацію про прикмети зовнішності підозрюваного у скоєнні вбивства працівник карного розшуку доводить до відома особового складу органу внутрішніх справ, орієнтує представників

громадськості (членів добровільних дружин, позаштатних співробітників міліції та інших).

Розшук злочинця здійснюється в місцях його ймовірної появи. Для цього може бути використана допомога очевидців. Залучати таких осіб до розшуку злочинця можна тільки з їх згоди.

Для розшуку особи, що скоїла вбивство, можуть використовуватися сліди і предмети, залишені на місці події. Це можуть бути сліди пальців рук, предмети, що не належать потерпілому і т.п. Виявлені сліди пальців рук перевіряють по автоматизованій дактилоскопічній ідентифікаційній системі АДІС, "Сонда плюс", дактилоскопічних слідотеках МРВ УМВС. Якщо встановлено належність слідів певній особі, то здійснюється ретельна перевірка на причетність її до скоєного злочину. Якщо належність відбитків пальців не встановлено, їх включають у картотеку слідів пальців рук, вилучених з місць нерозкритих злочинів.

На ознаки виявлених на місці події предметів орієнтуються співробітники ОВС. Опис предметів може супроводжуватися фотоілюстрацією.

За наявності достовірної інформації, що на тілі й одягу злочинця залишились сліди, необхідно орієнтувати про це особовий склад ОВС, представників громадськості, персонал медичних установ, а також працівників служби побуту.

Встановивши спосіб здійснення злочину, працівник перевіряє отримані дані по інформаційно-пошуковій системі "Розшук". Крім того з метою встановлення інших злочинів, скоєних аналогічним способом, він вивчає зведення-орієнтування, що надходять до відділу.

Здійснюючи розшук злочинців *за ознаками викраденого майна*, їх ставлять на облік, орієнтують про прикмети особовий склад, представників громадськості, працівників комісійних магазинів, ломбардів, магазинів скупки дорогоцінних металів. Приймаються заходи для оперативного перекриття місць можливого збуту викраденого (ринки, території біля магазинів, підприємства комунального обслуговування тощо).

Фіксація і систематизація доказів і інформації початкового етапу розкриття та розслідування навмисних вбивств

Після закінчення першої доби роботи слідчо-оперативної групи обов'язково необхідно скласти узагальнену довідку-меморандум, в якій відображаються такі дані:

- порядковий номер реєстрації в книзі обліку заяв про злочини, номери кримінальної та оперативно-розшукової справ;
- a* обставини виявлення трупа з переліком установчих даних осіб, які заявили про пригоду, а також знайшли труп;
- a* результати огляду місця події з указівкою дати, місця, способу здійснення злочину, характеру заподіяних тілесних ушкоджень і встановленої зброї злочину (холодна, вогнепальна, вибуховий пристрій, зашморг тощо), а також особи потерпілого;
- a* список викрадених речей (з детальним їх описом, якщо це можливо);
- a* інформація, яка характеризує особу потерпілого, з переліком повних установчих даних, громадянства, соціального стану, можливий зв'язок з лідером і членами злочинних угруповань;
- хронометраж останньої доби життя потерпілого (на підставі результатів опитування родичів, близьких зв'язків і інших даних);
- результати застосування службово-розшукової собаки;
- результати подвірного (поквартирного) обходу і результати огляду (прочісування) території;
- a* результати опитування очевидців і свідків, можливість упізнання і складання суб'єктивного портрету злочинця;
- a* моделювання розвитку подій скоєного злочину;
- a* оперативна й інша інформація про підозрюваного злочинця чи особу, яка викликає інтерес для розкриття злочину;
- a* обґрунтовані реальні версії по розкриттю злочину.

Зібрані документи концентруються для подальшого заведення оперативно-розшукової справи.

Матеріали з відпрацювання на причетність до скоєного злочину конкретних осіб формуються за такою схемою: *a* первина інформація;

форма 1, фото; довідка про
рід занять; інформація про
судимість;
дактилокарта і довідка про результати її перевірки;
схема зв'язків;
матеріали з перевірки алібі (пояснення, хронологічна таблиця на добу скоєного злочину, у необхідних випадках - і на більший період);
коротка довідка про отриману інформацію в результаті проведення оперативно-технічних засобів.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗКРИТТЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ УМИСНИХ ВБИВСТВ

Широке різноманіття способів насильницького позбавлення життя людини й обставин виявлення злочину обумовлює певні особливості розкриття їх окремих видів.

Розкриття злочину, коли особа вбитого не встановлена

Головна особливість розслідування цієї категорії полягає в тому, що одночасно з розшуком злочинця застосовуються заходи для встановлення особи загиблого. Для цього труп на місці події дактилоскопують, а потім перевіряють за дактилоскопічним обліком УІТ УМВС (за необхідності - ДІТ МВС України, Росії), АДІС "Сонда плюс", НДЕКЦ. Якщо особа була раніше судима, затримувалася міліцією, перебувала на обліку в органах внутрішніх справ, то на неї є дактилокарта. Встановленню особи загиблого сприяє вивчення його зв'язків, інтересів, захоплень, способу життя, а в остаточному підсумку - мотивів вбивства й особи, яка його скотила.

На місці події чи в бюро судово-медичних експертиз після відповідного "туалету" труп фотографується за правилами в пізнавальній фотозйомки, а потім пред'являється для упізнання. Фотографії убитого можуть пред'являтися для упізнання місцевим жителям, працівникам міського транспорту, їдалень, кафе, ресторанів, представникам громадськості, оперативним співробітникам.

Для встановлення особи використовуються дані, отримані в процесі огляду та судово-медичного розтину трупа. У ряді випадків при розкритті доцільна присутність оперативного працівника.

Насамперед труп ретельно оглядають, описують і фотографують, звертаючи увагу на особливі прикмети (родимі плями, шрами, переломи костей, татуювання). Особливі прикмети доцільно фотографувати на кольорову плівку.

При розтині трупа встановлюють, які хвороби були перенесені потерпілим. Якщо потерпіла - жінка, то з'ясовують, чи не перебувала вона в стані вагітності.

Важлива інформація може бути отримана при огляді зубного апарату.

Виявлення у потерпілого ознак професійного захворювання або специфічних особливостей структури тіла дозволяє вести пошук більш предметно і цілеспрямовано.

Про скоєння вбивства і про ознаки невпізнаного трупа орієнтуються сусідні органи внутрішніх справ. Якщо є підстави вважати, що потерпілий відбував покарання в місцях позбавлення волі, то орієнтування з його фотографіями направляються в оперативні апарати Управління виконання покарань Держдепартаменту України.

Особа може бути встановлена в процесі вивчення орієнтувань про осіб безвісти зниклих і при звіренні їх портрету з прикметами невпізнаного трупа.

Розкриття вбивств при виявленні розчленованого трупа

У випадку виявлення розчленованого трупа слідчий та працівники карного розшуку в першу чергу приймають заходи щодо встановлення особи убитого. Практика свідчить, що в більшості випадків такі вбивства вчиняють особи, які були знайомими з убитим: сусіди, родичі, друзі або інші знайомі.

До розчленування трупа вони вдаються для того, щоб по частинах винести труп із приміщення, де скоєно вбивство, щоб приховати його в різних місцях, а також з метою ускладнення встановлення особистості загиблого.

Встановлення особистості убитого необхідно розпочинати з організації пошуку відсутніх частин тіла і знарядь розчленування на території, що прилягає до місця, де були виявлені частини розчленованого трупа. Важливо звертати увагу і на радіус розміщення частин трупа на місцевості відносно місця скоєння вбивства.

На пошук окремих частин трупа можуть орієнтуватися сусідні міськрайоргани внутрішніх справ.

Виявлені частини тіла необхідно ретельно оглянути. Особливу увагу варто звертати на спосіб упакування, а також на саме упакування (валіза, сумка, мішок).

За *характерними способами пакування* є можливість висунути обгрунтовану версію про наявність у особи, що здійснювала пакування, певних професійних навичок і вести пошук більш цілеспрямовано.

Цінна інформація може бути отримана і при огляді предметів упакування. Їх необхідно ретельно обстежувати. Там можуть знаходитись старі квитанції, записки, квитки тощо. На самих предметах упакування можуть бути написи, позначки, по яких вдасться установити їх власника.

Судово-медичне дослідження частин тіла дозволяє визначити стать, вік, структуру, ріст і вагу вбитого, а також причини і час настання смерті, групу крові, перенесені хвороби чи операції. Ідентифікаційне значення мають анатомічні особливості складу окремих частин тіла. В окремих випадках за ними можна визначити професію і рід занять загиблого.

При дослідженні частин тіла варто звертати увагу на спосіб розчленування трупа. Наявність певних ознак може свідчити про професійні навички злочинця (лікар, м'ясник тощо). При огляді місця розчленування необхідно звертати увагу на сліди знаряддя, що залишилися на м'яких тканинах і кістках.

За ними можна визначити, що розчленування проводилося гострим предметом, ножом, сокирою, пилкою, спеціальним ножом тощо.

Якщо серед частин трупа є рука, то проводиться дактилоскопіювання з подальшою перевіркою за обліками УІТ УМВС, МВС України.

Поряд з цим оперативні апарати проводять роботу з виявлення осіб, які могли бачити і зустрічати людей, що переносили згортки, сумки, валізи, подібні з тими, у яких були виявлені частини трупа.

Виходячи з обстановки місця знаходження частин трупа, оперативні працівники визначають шляхи їх доставки (маршрути руху транспорту тощо) і проводять пошукові заходи по цих напрямках.

Про факт виявлення частин трупа та їх характерні ознаки орієнтуються сусідні органи внутрішніх справ, які в свою чергу націлюють оперативних співробітників на встановлення фактів зникнення громадян.

Розкриття вбивств у випадку невиявлення трупа

Кримінальні справи про такі злочини порушують, як правило, за заявами родичів чи знайомих. Такі заяви надходять через тривалий час після скоєння вбивства. Злочини з приховуванням трупа найчастіше скоюються з побутових мотивів. Злочинці, зацікавлені в тому, щоб вбивство залишилося не розкритим, намагаються сформувати думку, що особа виїхала в іншу місцевість у тривале відрядження і т.п. Це дозволяє зацікавленим особам уникнути пояснень перед працівниками ОВС та іншими громадянами про причини зникнення особи.

При надходженні повідомлення про раптове і безпричинне зникнення особи необхідно зробити перевірку в лікарнях, направити запити за місцем проживання близьких родичів і знайомих, перевірити в спеціальних приймальниках і місцях позбавлення волі. Тобто не виключається версія про те, що зниклий живий, але з якихось мотивів не бажає підтримувати зв'язок з певними особами, ухиляється від притягнення до кримінальної відповідальності за вчинений злочин або не здатний повідомити про себе.

Через опитування родичів, сусідів, товаришів по службі, а також за допомогою оперативних співробітників з'ясовується спосіб життя і зв'язки зниклого. Необхідно встановити, коли востаннє його бачили і з ким, які наміри він висловлював, з ким і з яких причин сварився, хто з оточення зацікавлений у його смерті, чи не помічалися відхилення в його поведінці останнім часом, у чому був одягнений, які документи, речі, предмети були при ньому.

Поряд з цим вживаються заходи щодо виявлення трупа або розчленованих його частин. Для цього проводять огляд місць ймовірного укриття трупа (горища, підвали, сараї, місця для збору сміття, присадибні ділянки тощо).

З метою виявлення трупа здійснюють перевірку в моргах, уважно вивчають орієнтування, інформацію та порівнюють прикмети розшукуваного з прикметами непізнаних трупів.

Особу, що пропала безвісти, ставлять на централізований облік в УІТ УМВС. Це дозволяє встановити факт її смерті шляхом звірки наявних даних з інформацією, що надходить про непізнані трупи.

Вбивства на замовлення

Проблематиці розкриття та розслідування вбивств на замовлення приділяється особлива увага як практичними працівниками, так і науковцями. Для успішного розкриття цих видів злочинів необхідно знати криміналістичну характеристику таких вбивств. І тому для успішного розкриття вбивств за замовленням потрібно досконально вивчати мотиви і способи їх скоєння.

Вбивство, вчинене на замовлення, визначається вчиненням за обтяжуючих обставин незалежно від мотивів вбивства (помста, ревності, кар'єризм тощо) і від того, хто був виконавцем і замовником вбивства.

Зумовленість скоєння таких злочинів свідчить про підготовчу роботу в скоєні злочину. Пленум Верховного Суду України роз'яснив, що вбивством, вчиненим на замовлення, є умисне позбавлення життя потерпілого, здійснене особою (виконавцем) за дорученням іншої особи (замовника). Таке доручення може мати форму наказу чи розпорядження, або угоди між замовником і виконавцем в інтересах матеріального плану.

Вивчення практики розкриття цього виду вбивств дозволяє виділити деякі *ознаки*, які свідчать про те, що скоєно "замовний" злочин:

- відсутність явного мотиву вбивства, свідків і очевидців злочину; *и* кваліфікований спосіб вбивства (вбивство із засідки, із застосуванням вогнепальної автоматичної зброї, вибухових пристроїв, контрольний постріл тощо); *и* знищення слідів злочину, трупа (утеплення, закопування, спалення тощо);
- відсутність, як правило, речових доказів, що вказували б на злочинця; *и* наявність на місці злочину кинутих злочинцем вогнепальної зброї, рукавичок або викраденого раніше автотранспорту; *и* встановлення даних про те, що хтось попередньо вивчав спосіб життя потерпілого; *и* наявність на тілі потерпілого слідів контрольних пострілів чи ударів;

- а імітація самогубства, інсценування розбійного нападу чи нещасного випадку.

Основними напрямками розкриття таких злочинів можуть бути:

- а вивчення особистості, спосіб життя потерпілого й осіб з його оточення;
- и з'ясування подій і обставин, що передували вбивству, та даних про зацікавлену у смерті особу, тобто можливого замовника;
- а вивчення зв'язків - від замовника до підозрюваного у вбивстві чи від убивці до посередника;
- и вивчення особи можливого замовника і посередника, а також пов'язаних з ними осіб - аж до безпосереднього виконавця вбивства чи групи осіб з наступним викриттям всіх співучасників злочинної змови.

Найбільш розповсюдженими помилками, що припускаються при розкритті і розслідуванні цієї категорії справ, є такі: несвоєчасне і неповне процесуальне оформлення показань особи, що скоїла вбивство; неприйняття заходів до найшвидшого вилучення і дослідження предметів, грошей, переданих замовником виконавцю (виявлення відбитків пальців вищезгаданих осіб на зазначених предметах тощо); несвоєчасне виявлення фактів спілкування замовника з виконавцем і посередником.

Вбивства осіб, зайнятих приватнопідприємницькою діяльністю

Вивчення та аналіз розслідуваних справ зазначеної категорії вказує, що основними факторами, які сприяють цим злочинам, є:

- 1) фінансова безконтрольність підприємств бізнесу і безліч злочинних шляхів до економічної наживи;
- 2) посилення процесу монополізації організованої злочинності практично у всіх напрямках господарської діяльності, що приносять незаконні прибутки;
- 3) незбалансованість економіки, дефіцит товарів і послуг, низька товарна забезпеченість грошової маси;

- 4) зрощування підприємців із кримінально-злочинним елементом для захисту інтересів від інших злочинних угруповань;
- 5) конкуренція, заздрість.

При розкритті злочинів цього виду можуть бути враховані рекомендації з розкриття замовних убивств. При проведенні цієї роботи необхідна тісна взаємодія карного розшуку з працівниками управління "03", ДСБЕЗ, СБУ, митницею і прикордонними військами по одержанню інформації про спроби вимагання, розкрадаїння, хабарництва, крадіжках зброї, порушеннях правил про валютні операції, торгівлю наркотиками, корупції - щодо як підозрюваних у вбивстві, так і потерпілих.

Велике значення має своєчасне і повне виявлення фактів попередніх насильств над членами кооперативів, малих і спільних підприємств з боку кримінально-злочинних угруповань і конкурентів.

Вбивства осіб з метою заволодіння автотранспортом

Умисні вбивства, метою яких є заволодіння автомобілем потерпілого, скоюють головним чином організовані злочинні групи, що практикують перепродаж автомашин (запчастин) і гастролують. Учасники груп мають навички водіння автотранспорту і, як правило, озброєні вогнепальною чи холодною зброєю.

Практика показує, що даний вид злочинів за своїми методами схожий з убивствами при розбійних нападах. Головним при його розкритті є встановлення викраденого автомобіля.

У зв'язку з цим працівники слідчо-оперативної групи повинні:

- a* вивчити матеріали ОРС, профобліків в ОВС, архівні кримінальні справи і справи, що перебували у провадженні судів, матеріали про здачу на комісію транспортних засобів на станціях технічного обслуговування, в автомайстернях підприємств і установ; *a* провести оперативно-розшукові заходи зі встановлення причетності до скоєного злочину осіб, які займаються ремонтом автомобілів, продажем і скупкою деталей і агрегатів автомашин, раніше судимих за скоєння аналогічних злочинів;

a провести опитування родичів, товаришів по службі, сусідів власника автомобіля по гаражу, інспекторів ДПС ДАІ на постах і маршрутах патрулювання, чергових на залізничних переїздах про проїзд розшукуваного транспортного засобу;

a з метою виявлення розшукуваного автомобіля провести огляди розташованих у місті дворів, вулиць, провулків, лісопарків й інших місць можливого його перебування обстежити автогосподарства, кооперативні гаражі, автостоянки індивідуального автотранспорту. У розшуку викраденої автомашини слід ефективно використовувати радіо, пресу, телебачення.

Якщо аналогічні вбивства відбуваються на території декількох областей, то створюється міжрегіональна слідчо-оперативна група.

У роботі таких груп доцільно проводити такі заходи:

a систематичні перевірки дорожніх готелів; ресторанів, кафе і тимчасових місць відпочинку водіїв автотранспорту (адреси притонуотримувачів, осіб, що систематично здають проїжджаючим свою житлоплощу тощо);

Q обмін інформацією про виявлених осіб з числа тих, які тимчасово працювали в фермерських і орендних господарствах у визначений період часу на території, де скоєні вбивства. Осіб, які представляють оперативну та слідчу зацікавленість, необхідно ретельно перевіряти на причетність до цього чи інших злочинів;

a перевірки на причетність до вчинення злочинів на автошляхах осіб, які переховуються від суду і слідства;

Q організація і здійснення роботи в місцях позбавлення волі з метою одержання інформації про осіб, які звільнились і виношували намір щодо здійснення подібних злочинів;

a створення спеціальних рухомих пошукових груп працівників міліції, екіпірованих засобами маскування, зв'язку і захисту. По окремо розроблених графіках організувати патрулювання на ділянках автотрас, де відбуваються вбивства й інші злочини;

- a* відпрацьовування на причетність до вбивств осіб, що проживали у готелях напередодні і після здійснення вбивств;
- a* проведення на стаціонарних постах ДПС ДАІ вибірки автотранспорту, що проїжджав напередодні та в період здійснення злочинів. Водіїв і пасажирів цього транспорту слід перевірити і ретельно опитати з метою одержання додаткової інформації;
- a* організація роботи серед обслуговуючого персоналу готелів, ресторанів, барів, автозаправних станцій, пунктів технічного обслуговування транзитного автотранспорту з виявлення осіб, здатних надати допомогу у встановленні злочинців і підозрюваних осіб;
- здійснення в місцях подій пошукових заходів щодо виявлення осіб, які володіють інформацією про обставини злочину, і осіб, що їх скоїли. З цією метою перевірити водіїв, що здійснювали міжміські (міжнародні) перевезення автошляхом у визначений проміжок часу, а також опитати продавців овочів, фруктів та інших, хто працює біля автошляхів;
- a* здійснення перевірки осіб, раніше судимих за аналогічні злочини.

Вбивства самотніх громадян

При розкритті вбивств зазначеної категорії перш за все необхідно з'ясувати мотив злочину й установити осіб, для яких ця смерть могла бути вигідна.

Про мотив злочину можуть свідчити відповіді на такі запитання:

- чи викрадено з місця злочину цінності і речі;
- чи є сліди тортур на тілі жертви;
- який спосіб проникнення в приміщення;
- чи приймалися міри до приховування слідів злочину;
- чи виявлено докази, що свідчать про інсценівку самогубства, нещасного випадку тощо;
- чи володіла жертва значними цінностями і хто знав про їхнє існування і місце знаходження;

- чи порушений порядок у квартирі (будинку).

Слід враховувати також, що в деяких випадках самотнє проживання потерпілих може спонукати вбивцю до злочину через відносну безперешкодність дій та усвідомлення беззахисності об'єкту злочину.

Вбивства немовляти

Особливості огляду трупа немовляти і місця його виявлення полягають у тому, щоб за допомогою лікаря-фахівця встановити і зафіксувати такі ознаки:

a це труп життєздатної дитини чи викидень; *a* особливості, що вказують на тривалість життя дитини; □ по яких ознаках можливо виявити матір дитини, а також місце й умови, в яких відбулися пологи.

Після фіксації місцезнаходження і пози трупа необхідно найдетальнішим чином описати предмети, в які загорнуто труп, спосіб сповивання, одяг і всі інші виявлені на трупі чи біля нього предмети, що служать основними джерелами інформації про особистість матері дитини і місце, де відбулися пологи.

Важливість має і так званий "браслет" - прив'язана до руки дитини бирка з вказівкою прізвища матері, мітки і штампи на білизну, позначки листоноші на газеті та інші.

Основний напрямок розшуку - це встановлення матері убитої дитини і можливих співучасників злочину; виявлення жінок, в яких припинилася пізня вагітність, але дитини немає; встановлення осіб, що можуть пізнати виявлені разом з трупом чи біля нього предмети.

Вбивства з хуліганських мотивів

Умисне вбивство з хуліганських мотивів вчиняється на ґрунті явної неповаги до суспільства, нехтування загальнолюдськими правилами співжиття і нормами моралі, а також без будь-якого приводу чи з використанням малозначного приводу. Тобто відрізняється тим, що воно (вбивство) вчиняється без наявних істотних причин. Воно може бути вчинене як дія на зауваження потерпілого

чи іншу незначну подію (відмову дати сигарету, відмову відповісти на запитання, на пропозицію стати в чергу тощо).

У багатьох випадках вбивство з хуліганських спонукань є кульмінацією відповідної поведінки винного. З урахуванням зазначеного особливих складнощів у розкритті та розслідуванні цієї категорії злочинів, як вважають деякі практичні працівники, немає. Але це далеко не так. Такий підхід часто призводить до того, що на місці злочину при огляді не встановлюються і не фіксуються всі деталі і сліди. Не встановлюються також всі очевидці хуліганських подій, що призводить до невизначення серед учасників бійки саме виконавця вбивства. В судовому засіданні обвинувачені часто відмовляються від своїх попередніх визнань. Змінюють їх, і кримінальна справа повертається судом для додаткового розслідування. Тому, перш за все, розслідування таких злочинів належить до сфери початкових слідчих (оперативних) дій, як і при розкритті інших вбивств.

Як правило, у більшості випадків бійки виникають і припиняються раптово, їх учасники не замислюються про знищення слідів і часто не мають для цього часу, й тому на місці вбивства з хуліганських спонукань залишаються очевидці і велика кількість слідів (сліди ніг, відірвані гудзики, пряжки, головні убори, частини одягу, знаряддя злочину тощо).

З урахуванням цього в ході проведення початкових слідчих дій та оперативно-розшукових заходів необхідно з'ясовувати такі питання:

а хто брав участь у бійці;

Q які прикмети цих осіб, як вони були одягнені;

☐ звідки вони з'явилися і куди пішли після здійснення злочину;

Q які причини події;

а хто спостерігав бійку і може назвати чи описати її учасників;

а хто з родичів чи знайомих потерпілого знає про причини й інші обставини хуліганства;

☐ кому належать виявлені на місці події предмети і хто може їх впізнати; *а* у кого була зброя, якою вбито потерпілого;

- a* хто з потерпілих у бійці звертався за медичною допомогою в лікувальні установи чи до лікарів, що практикують вдома;
- a* інші питання, зважаючи на обставини конкретної справи.

Вбивства з сексуальних мотивів

Злочини цієї категорії і зокрема вбивство, поєднане зі зґвалтуванням, - це не один, а два злочини (вбивство і зґвалтування). Поєднує їх лише те, що зґвалтування є кваліфікуючою ознакою такого вбивства. Звідси й особлива резонансність та соціальна нетерпимість до таких злочинів, що вимагає невідворотного їх розкриття та покарання винних.

Вбивства при зґвалтуванні мають на меті запобігти скаргам і показанням з боку потерпілої, а при грубому насильстві - спрямовані на подолання опору; сполучені з насильницькими гомосексуальними діями; заради злягання з агонізуючою чи померлою жертвою - обумовлені небезпечною формою статевого збочення.

При огляді місця події зосереджується увага на характерній позі трупа, стані одягу і білизни, ознаках боротьби в приміщенні, а на відкритій місцевості - слідах колін і ліктів Гвалтівника: поглиблень на ґрунті чи снігу (іноді відтворюють структуру тканин одягу). Необхідно шукати дрібні предмети, загублені Гвалтівником, - гудзик, гребінець і т.п. Важливе значення мають недопалки, пляшки, банки й інші предмети, на яких можуть бути залишені сліди пальців чи слина. Це використовується при ідентифікації особи. Одяг і білизна уважно оглядаються для виявлення розривів і розрізів, плям крові і сперми, залишків волосся злочинця та мікроволокон його одягу.

Підставами версій про сексуальні злочини можуть бути дані, що стосуються:

- a* місцевих подій (цього змісту);
- a* особистості потерпілої;
- a* осіб, що скоюють у цій місцевості сексуальні й інші злочини проти жінок.

Дані про те, де і коли скоєно злочин, використовуються для з'ясування і допиту свідків, що могли у відповідний час бачити потерпілу й убивцю - разом чи порізно. Виявлені сліди ніг, текс-

тильні волокна одягу й інші об'єкти використовуються як джерела інформації про ріст злочинця та його одяг.

При встановленні особистості убитої виявляються й опитуються її рідні, подруги, співробітниці, однокласники, що бачили її незадовго до вбивства, а також особи, які користувалися її довірою. Оглядається її переписка, щоденники, записи телефонів. Показання свідків і записи потерпілої використовуються для встановлення її зв'язків, поводження, партнерів та найближчих планів. Якщо вбивство вчинено в квартирі потерпілої, з'ясовується, хто до неї приходив, кого вона чекала в той день, хто міг до неї прийти, чи відвідували вони раніше їх квартиру. З'ясовується, чи могла потерпіла прийняти незнайомих чоловіків і кого саме.

Якщо труп виявлено на місцевості, з'ясовується, коли і в якому напрямку потерпіла пішла (виїхала), яким транспортом користувалася, хто її супроводжував, з ким вона хотіла, могла чи боялася зустрітися. Підлягають дослідженню також питання, що стосуються інтимної сторони життя потерпілої (покинуті нею чоловіки, яка була їх реакція, ким вони є тощо).

Для пошуку злочинця, що скоює статеві злочини, встановлюються особи, які раніше відбували покарання за подібні злочини, вивчаються архівні, припинені, а також нові кримінальні справи про такі діяння; з'ясовуються факти зґвалтування і замаху на зґвалтування, за якими не порушувались кримінальні справи через відсутність скарг потерпілої, або відмовлено в порушенні кримінальної справи з інших мотивів. Перевіряються самотні чоловіки, що проживають в районі місця події.

Для встановлення осіб, які можуть скоїти такі злочини, використовується допомога сексологічних кабінетів, хірургічних відділень, психіатричних лікарень, військкоматів (в останньому випадку йдеться про непризваних і комісованих з рядів збройних сил осіб за відповідними статтями), співробітників служби сім'ї, суду, що розглядають справи про розрив шлюбу тощо.

До невідкладних слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, спрямованих на перевірку версій причетності конкретної особи до вбивства зі зґвалтуванням, належать особистий обшук і огляд підозрюваного, обшук за місцем його проживання.

Специфічна мета обшуків полягає у виявленні білизни, одягу та взуття для огляду й експертного дослідження. На цих предметах

можуть бути виявлені волокна одягу, волосся потерпілої, плями крові і сперми, частки фунту з місця події тощо. Одяг підозрюваного стає об'єктом для порівняльного дослідження, якщо мікрволокно сторонніх тканин виявлено на одязі потерпілої, а взуття - для ідентифікації зі слідами на місці події.

Особливості розкриття вбивств минулих років

Розкриття вбивств минулих років працівниками карного розшуку здійснюється головним чином у процесі проведення оперативних заходів. Розробка має на меті виявлення особи (осіб), що скоїли злочин, і документування її причетності до вбивства.

На практиці організацію роботи за "старими" кримінально-пошуковими справами проводять у різних напрямках, основними з яких є:

а закріплення кримінально-пошукових справ по вбивствах минулих років за найбільш підготовленими співробітниками, звільненими від розкриття злочинів поточного періоду; а закріплення оперативно-розшукових справ за найбільш кваліфікованими працівниками без звільнення їх від розкриття поточних злочинів; а робота із розкриття зазначених злочинів кожним співробітником відповідно до закріплення за ним ділянки, незалежно від стажу і досвіду роботи.

Вибір форми організації роботи здійснюється начальником органу внутрішніх справ і залежить від кількості нерозкритих убивств минулих років і інших поточних злочинів, а також з урахуванням штатних можливостей та оперативної обстановки.

Більш дієвою формою організації розкриття є перша з перерахованих вище. Практика свідчить, що звільнені від інших справ працівники, що спеціалізуються з розкриття злочинів минулих років, відрізняються особливостями удосконалення своєї майстерності, що дозволяє їм отримувати більш позитивні результати.

Як правило, ці працівники працюють у складі спеціально створених слідчо-оперативних груп, у тісній взаємодії зі слідчими прокуратури, що теж виділені для роботи по призупиненим кримі-

нальним справам. Постійна і планомірна робота цих груп - важлива умова розкриття вбивств минулих років.

В організаційному плані робота з розкриття вбивств минулих років включає такі етапи, як вивчення й аналіз матеріалів справ, планування, здійснення заходів, при необхідності - додаткове планування.

При поновленні роботи "старого" ОРС необхідно:

- а* уважно і всебічно вивчити всі без винятку матеріали справи; *а* доцільно доручати розкриття вбивства тому працівнику, який раніше не брав участь у проведенні оперативно-розшукових заходів по даній справі. Це дозволяє йому об'єктивно оцінити матеріали, зібрані у справі й уникнути помилок, допущених раніше; □ аналіз загальної інформації про злочин, а також повно-
ти перевірки висунутих версій; *а*
їх документальне відображення;
- а* фіксація й аналіз як підтверджуючих, так і заперечливих даних у справі; *а* одночасно з вивченням і аналізом матеріалів справи не-обхідно визначити заходи для перевірки їх з наступним розширенням при плануванні; *а*
вивчення й аналіз іншої інформації, що стосується справи, але не міститься в ній.

Як правило, у матеріалах оперативно-розшукової справи міститься анована інформація з кримінальної справи, але це не означає, що матеріали кримінальної справи не підлягають всебічному вивченню.

У процесі їх вивчення необхідно з'ясувати:

- а* чи вся інформація й обставини, що стосуються події злочину, виявлені і чи повністю використані (місце, час, спосіб здійснення злочину, мотиви тощо);
- а* наявність повних даних про потерпілого (його спосіб життя, оточення, зв'язки, риси характеру);
- а* наявність і повноту інформації про спосіб здійснення злочину, підозрюваних, їх прикметах, особливостях поведінки, можливих зв'язках (важливо повторно уточнити, деталі-

зувати прикмети, одяг, характерне поводження, жести, звички тощо);

- а наявність неусунутих протиріч у свідченнях, неповне використання зібраних матеріалів, непроведення чи неповне виконання заходів, що планувалися;
- а наявність і повноту інформації про речові й інші докази, а також її використання для встановлення злочинців (встановлення істини у справі);
- а можливість одержання нової інформації (її подальшого пошуку), а також напрямку по додатковому дослідженню встановлених доказів;
- и чи дійсно скоєно злочин проти особи, чи стався нещасний випадок або самогубство;
- а наявність і повноту інформації про свідків, очевидців та можливість пошуку нових;
- а повноту використання необхідних сил, засобів і методів; наявні недоліки, особливо у використанні оперативних заходів, і шляхів їх усунення;
- а наявність можливих пом'якшуючих мотивів здійснення злочину чи позбавлення життя потерпілого в стані перевищення необхідної оборони чи крайньої необхідності.

З метою встановлення можливих помилок слід додатково ретельно вивчити матеріали, які стосуються перевірки версій. Досліджується повнота їх висування, докладність виконання заходів щодо планів, наявність неперевірених версій, а також оперативні повідомлення й інша інформація. Перевіряється, чи всі особи, що проходять у справі, встановлені й опитані; уточнюється ступінь перевірки важливих для розкриття деталей.

При встановленні обставин, що виключають (чи пом'якшують) злочинність діяння, слід тактично вміло це використовувати при допитах підозрюваних. Як свідчить практика, в деяких випадках окремі підозрювані по "старих" нерозкритих злочинах не визнають своєї провини, тому що перебільшують можливість судової відповідальності за скоєні дії в стані перевищення необхідної оборони або крайньої необхідності.

Проведення повторних опитувань (допитів), як правило, дозволяє одержати нові дані; розширити коло осіб, що становлять оперативний інтерес; з'ясувати повноту, точність і правдивість по-

чаткових відомостей; уточнити й установити деталі, що раніше були не з'ясовані.

Повторний вихід на місце події з опитуваними особами необхідний для орієнтування в обстановці; для уточнення виникаючих питань; збору додаткової інформації та установлення нових свідків. Для нового співробітника такі огляди місця події та прилеглої місцевості доцільно здійснювати разом з особами, що брали участь у початковому огляді.

Практика свідчить, що після проходження деякого часу об'єктивно розширюється коло осіб, які можуть висвітлити ті чи інші обставини вбивства, деякі дані про злочинця, свідків, докази, тобто з'являються нові свідки. Вони безпосередньо не були присутні при здійсненні вбивства, але через деякий час отримали від інших осіб факти, які цікавлять слідство. Можливо, ці люди побачили знаряддя скоєного злочину або їм стало щось відомо про самого злочинця чи його зв'язки; можливо, вони спостерігали факти знищення знарядь злочину, підмови свідків тощо. Встановлення таких свідків має істотне значення в розкритті вбивств минулих років.

Важливим джерелом інформації про осіб, що становлять оперативний інтерес, є також інформація, що не міститься в справах. До неї відносяться дані про оперативну обстановку на момент вбивства, у наступний період і під час розкриття злочину (інформація про інші вбивства, зґвалтування, розбої). Крім того, необхідно вивчити інформацію про злочинні групи і злочинців, що вчиняли і вчиняють подібні злочини і які перебувають в місцях позбавлення волі (а також тих, що звільнилися, їх зв'язки та інших осіб, що перебувають на оперативних обліках). Така інформація може міститися в справах, які знаходяться в провадженні різного роду, в повідомленнях громадян, у матеріалах затримання осіб, у вилучених предметах і речах, а також у бюлетенях, зведеннях-орієнтуваннях тощо. Це, як правило, інформація, що на початку розслідування не мала істотного значення у справі, але з часом, з появою нової інформації про підозрюваних осіб, їх прикмети, зв'язки, способи вчинення злочину, стає необхідною для розкриття.

Важливим джерелом для розкриття вбивств минулих років є інформаційно-пошукові системи, а також різні види обліків органів внутрішніх справ.

Всебічне їх використання, систематичне звернення до них, знання особливостей інформації, що міститься в них, - неодмінна й обов'язкова умова ефективної організації роботи з розкриття злочинів минулих років.

На основі вивчення й аналізу зібраної інформації складається план заходів щодо розкриття "старого" вбивства. Попередня робота дозволяє не тільки передбачити в плані заходів перевірку наявних версій, усунення допущених помилок, але й висунути нові версії. Такий план повинен бути всебічним, детальним, передбачати комплекс активних заходів гласної та оперативної перевірки.

У більшості випадків у справі складається єдиний план по всіх версіях, в якому передбачаються загальні дії, а також конкретні версії з переліком заходів щодо кожної, та з відображенням виконавців і термінів виконання. На практиці позитивно зарекомендував себе досвід складання окремих планів на кожну версію. Переваги такого планування - у деталізації запланованих для перевірки заходів і слідчих дій. Крім того, оперативно-розшукові справи по "старих" вбивствах, як правило, багатотомні. Виділення на кожну версію окремого тому дозволяє систематизувати в ньому всі матеріали за версією в порядку, зручному для її перевірки, а також для вивчення матеріалів справи. У цьому зв'язку нагадаємо, що не слід забувати про необхідність постійного письмового відображення в матеріалах справи результатів проведених заходів щодо перевірки версії - як позитивних, так і негативних, як підтверджуючих, так і спростовуючих.

У випадку, якщо в міру виконання передбачених планом заходів злочин не вдається розкрити, настає етап наступного, подальшого планування. Здійснюється це планування на основі інформації, отриманої в процесі виконання початкових заходів, а також інформації, що надійшла з інших джерел.

Слід зазначити, що робота з виконання намічених заходів повинна вестися систематично, а не від випадку до випадку, і тільки при цій умові вона може дати позитивні результати.

Як відзначалось, планування в оперативно-розшуковій справі спрямовано на виявлення, перевірку та уточнення в стислий термін найважливіших обставин, припущень про події й осіб, що вчинили злочин, а також для документування їх причетності до вбивства.

Враховуючи те, що по вбивствах минулих років основним завданням є виявлення осіб, які скоїли злочин, розглянемо більш детально *тактичні особливості* вирішення цього завдання.

Практика свідчить, що по вбивствах минулих років оперативно-розшукові справи поділяються на дві категорії. По першій вже є особи, які обгрунтовано підозрюються у вчиненні злочину, але причетність їх до вбивства з різних причин залишилася недоведеною (нерідко такі кримінальні справи навіть направились в суд, але потім були повернуті на дослідження). В другій категорії справ обгрунтовано підозрюваних немає. Є версії стосовно однієї чи ряду осіб, але вони не знайшли свого підтвердження.

У *першому* випадку найчастіше потрібна перевірка для доведення причетності підозрюваного до вбивства.

У *другому* має бути насамперед виявлення осіб, що становлять оперативний інтерес, причому не тільки безпосередніх виконавців чи посібників, але й осіб, що володіють інформацією про злочин, і злочинців, тобто невстановлених свідків, а також осіб, що можуть роздобути інформацію про тих чи інших.

Дослідження показали, що на практиці склалося два основних напрямки осіб, що становлять оперативний інтерес по вбивствах минулих років.

Перший напрямок охоплює переважно осіб з оточення потерпілого, тобто напрямок пошуку від потерпілого до злочинця.

Другий напрямок охоплює осіб, причетних до злочину, коло яких визначається обстановкою місця події та ознаками злочину.

Коли є підстави припускати, що вбивство скоєне не оточенням убитого, а іншими сторонніми особами, і якщо особистість потерпілого не встановлена, напрямок пошуку злочинця йде не від потерпілого, а від злочину. Тут використовується досвід розкриття аналогічних злочинів.

Слід зазначити, що по кожному нерозвитому вбивству необхідно з урахуванням встановлених даних висувати версії про встановлення осіб як по першому, так і по другому напрямку. Але планувати заходи щодо їх перевірки при цьому необхідно окремо.

Розкриття вбивств, скоєних особами з близького оточення потерпілого

Про те, що вбивство вчинили родичі чи знайомі потерпілого, можуть свідчити обставини і характер здійснення злочину, мотивація, і особливо поведінка цих осіб після вбивства.

Як правило, дії та поведінка таких осіб і обставини на місці злочину суттєво відрізняються від звичайних.

Так, про причетність до вбивства "зв'язків" потерпілого можуть свідчити такі обставини злочину:

и спотворення і розчленування трупа, його приховання в місці, відомому тільки місцевим жителям; *а* обстановка місця події свідчить, що потерпілий приймав знайомого (відсутність слідів злому, залишки їжі, випивки, спільної ночівлі); *а* спосіб проникнення до приміщення відомий обмеженому колу осіб (наприклад, через різні прибудови, особливо в сільській місцевості); *а* наявність даних про інсценування нещасного випадку, пограбування тощо (інсценування обставин).

Зібрана у справі інформація про спосіб життя потерпілого і його зв'язки дозволяє припускати, що вбивство могло бути скоєне на ґрунті ревнощів, помсти, різних побутових причин, а також особами, які зацікавлені в його смерті. Це можуть бути родичі, сусіди, особи, яких він побоювався (сварився, мав у своєму розпорядженні компрометуючі матеріали, давав показання проти них під час слідства в суді, засуджував на зборах тощо). Можливо, це були співучасники у справі, що мали намір розправитися з ним.

Необхідно також перевірити, чи не скоєно вбивство "зв'язками" убитого, які після злочину раптово виїхали з місця проживання. Нерідко на початку розслідування вони не потрапляють у поле зору працівників міліції, але потім безмотивний виїзд так чи інакше пов'язується з можливою причетністю до злочину.

У таких випадках необхідно повторно перевірити осіб, які вже розроблялися у справі. Наприклад, у ході такої перевірки можуть бути встановлені додатково такі обставини: чоловік (дружина) убитої (убитого) реєструє шлюб з співмешканкою (співмешканцем), з ким до вбивства підтримував таємний зв'язок; особи, причетні до вбивства, розповідають комусь про подію за певних умов

(сварки тощо), висловлюють погрозу "зробити так само, як з убитим"; у зв'язків потерпілого через якийсь час після вбивства з'являються речі, що вважалися викраденими при вбивстві тощо. Згодом можуть виникнути й такі ситуації, коли убивця залишає співмешканку, через яку він убив дружину. В результаті створюються сприятливі умови для розробки й одержання від останньої правдивих свідчень.

Важливим джерелом інформації про зв'язки потерпілого є його листування, що в силу різних обставин раніше не вивчалися.

Оскільки вбивства, скоєні близьким оточенням потерпілого, мотивовані переважно корисливими мотивами, то необхідно вивчати осіб, що знали про наявність грошей і цінностей у потерпілих. Ними можуть бути не тільки родичі, сусіди чи знайомі, проживаючі біля потерпілого, але й особи, що приїжджали в цю місцевість до потерпілого чи його родичів.

Відомо, що скоєне вбивство нерідко накладає відбиток на подальше поведіння людини: вона стає скритнішою, часто впадає в пригнічений стан, виявляє підвищену цікавість до події чи злочину, і навпаки - всіляко ухиляється від розмов про вбивство. До доказів слід віднести також факт раптової зміни (без видимих причин) місця постійного проживання. На виявлення подібних обставин орієнтуються підрозділи карного розшуку, позаштатні співробітники, які мають можливість оцінити, наскільки змінилося поведіння особи з часу здійснення злочину.

Необхідність постійно приховувати свої переживання і думки дезорганізує психіку особи, причетної до вбивства. Прагнення уникнути викриття штовхає її на активні дії. При цьому в силу внутрішнього напруження злочинець неминуче робить помилки, які викривають його.

Встановлення осіб, причетних до злочину ("від злочину до злочинця"), має місце в роботі над вбивством минулих років, де повністю відпрацьовані зв'язки потерпілого, проте розкрити злочин не вдалося. Як і при версіях про здійснення вбивства гастролерами, основна увага повинна приділятися можливості здійснення злочину особами, з якими потерпілий не був знайомим.

Виявлення таких осіб проводиться за допомогою таких тактичних прийомів:

a за слідами і предметами, залишеними на місці події;

за предметами й речами, викраденими убивцею;
за прикметами злочинця;
за слідами, які залишилися на одязі чи тілі злочинця;
за способом здійснення злочину;
шляхом встановлення місця, часу здійснення вбивства й
особи убитого;
за допомогою роботи з населенням з метою спонукання
злочинця до явки з повинною.

Виявлення осіб за слідами і предметами, залишеними на місці злочину

Такі сліди і предмети слід розділити на дві групи - індивідуальні та родові. До *індивідуальних* відносяться сліди, за якими безпосередньо виявляється конкретна особа (губ, зубів, пальців рук, ступнів ніг). *Дородових* - сліди і предмети, що дозволяють виявити не конкретну особу, а групу осіб, і таким чином звузити коло підозрюваних, серед яких необхідно вже за допомогою інших доказів виявляти конкретну особу (сліди крові, слини, сперми, характерно зім'ятий мундштук цигарки, Гудзики, частки одягу, волосся тощо).

Як правило, безперечним і найбільш розповсюдженим шляхом виявлення осіб, які представляють оперативний інтерес по "старих" вбивствах, є встановлення їх по слідах пальців рук. У зв'язку з цим необхідно враховувати, що під час початкового розслідування при перевірці за дактилоскопічними обліками злочинець залишається невиявленим тому, що в той період не був дактилоскопованим. Але з часом з'являється ймовірність, що вчинивши новий злочин чи правопорушення і будучи дактилоскопованим, він буде виявлений при повторній перевірці.

Одним із розповсюджених джерел інформації про особу можуть бути індивідуальні ознаки і навички, особливо якщо вони спостерігаються в матеріально зафіксованому вигляді (почерк, хода чи доріжка слідів тощо). Саме ці ознаки найбільш стабільні, і тому можливість їх використання по "старих" вбивствах може бути найбільш результативною.

Наприклад, по доріжці слідів можна судити про окремі ознаки особи, про фізичний стан людини (була хворою, несла важку

ношу, має аномалії в рухах чи нижніх кінцівках, могла бути сильно сп'янілою). По доріжці слідів можна робити висновки, наскільки злочинцю були знайомі умови рельєфу місцевості, ступінь освідомленості його в період перебування на даному місці тощо. У цьому зв'язку необхідно повторно вивчати наявні в справі фотографії доріжок слідів з метою виявлення індивідуальних ознак, що дозволяє обмежити коло підозрюваних, виявлених протягом тривалого часу після здійснення злочину.

З цією ж метою додатково аналізують знайдені на місці події рукописні матеріали з анонімними листами, що надходять по справі (анонімне повідомлення про причетність до злочину тієї чи іншої особи).

Ймовірна причетність до скоєного злочину підозрюваних можливе і при порівнянні їхніх фізичних даних із зафіксованою у справі інформацією (вік злочинця, розміри слідів ніг і довжина кроку, загальні розміри відбитків пальців, розміри отворів, через які злочинці проникли до приміщення тощо).

Знайдені на місці події різні предмети й речі, зокрема і знаряддя злочину, необхідно знову пред'явити вже допитаним у справі особам, тому що згодом, як вказувалося раніше, змінюються стосунки між людьми, і ці особи, переглянувши свої колишні позиції, можуть дати нові пояснення щодо виявлених предметів. Варто повторити подвірні обходи з пред'явленням зазначених предметів (для їх упізнання і встановлення належності). Слід також додатково орієнтувати на них представників громадськості. Необхідно використовувати можливості зведень-орієнтувань, бюлетенів оперативної інформації. Особливу увагу слід приділити встановленню належності саморобних предметів. При цьому важливо встановити осіб - не тільки тих, які виготовили ці предмети, але й тих, у кого є такі ж предмети (для подальшого порівняння).

Встановлення підозрюваних за предметами і речами, викраденими з місця злочину

Іноді розкриття здійснюється по "старих" вбивствах шляхом періодичного орієнтування, нагадування співробітникам міліції та іншим суб'єктам пошуку *про прикмети викраденого*.

Для цього необхідно систематично перевіряти за наявною інформаційно пошуковою системою, обліками всі речі, які знайдено в осіб, які затримуються, арештовуються та доставляються до органів міліції, медвиглядників, спецприймальників, приймальника-розподільники тощо.

При вчасному, оновлюваному орієнтуванні велику допомогу у виявленні майна можуть надавати сусідні органи внутрішніх справ. Як свідчить практика, викрадене реалізується найчастіше в іншій місцевості незнайомим особам. У цьому зв'язку, на наш погляд, трохи звужуються можливості встановлення причетних до злочину осіб за допомогою комісійних магазинів, ломбардів, речових ринків. Доцільно таку роботу здійснювати при обході квартир, підприємств, установ і організацій.

Особливо важливо по характерним особливостям поранень встановити вид знаряддя вбивства. Якщо знаряддя вбивства на місці події були відсутні, то виявляються особи, в яких така зброя може бути. При скоєні вбивства із застосуванням вогнепальної зброї вона може бути виявлена при перевірці за картотекою стріляних куль, гільз і патронів-осічок. У даний час провадиться облік і видача дозволів на придбання не тільки нарізної вогнепальної зброї, але й гладкоствольної. Це дозволяє оперативно перевіряти осіб, що володіють зброєю на законній підставі, але особлива увага приділяється перевірці осіб, які володіють незареєстрованою зброєю.

В окремих випадках вдається виявити злочинця за предметами одягу, взуттям чи іншими речами, виявленими на місці події. В таких випадках встановлюються місця їх виготовлення і збуту, тобто уточнюється напрямок пошуку.

Практика розкриття вбивств минулих років свідчить про те, що через деякий час злочинці розпочинають реалізацію викрадених речей, які, боячись викриття, раніше не збули. У зв'язку з цим з'являються свідки, які бачили викрадене у злочинця чи його родичів, знайомих, що дає можливість цілеспрямовано робити перевірку причетних до злочину по вказаних речах. Перш за все при встановленні таких даних проводяться заходи щодо перевірки місцезнаходження викрадених предметів і речей. Вони ставляться на облік викраденого і розшукуваного майна. Можливі випадки коли встановлюється, що речі, які вважалися раніше викраденими, зна-

ходяться у родичів, знайомих потерпілого ще до здійснення вбивства. Подібна інформація змінює напрямок розслідування - вона веде до висування нових версій, що нерідко призводить до встановлення убивці.

Виявлення злочинця за прикметами й одягом

Аналіз справ "минулих" років свідчить, що відсоток справ, по яких є прикмети убивць, є дуже незначним. Той факт, що при наявності опису зовнішності убивць злочини розкриваються, як правило, по "гарячих слідах", свідчить про необхідність найбільш ретельного встановлення їх на початковому етапі. Це особливо важливо у зв'язку з впровадженням системи "Розшук".

За "старими" вбивствами необхідно додатково опитувати свідків, що давали прикмети злочинців, з використанням розроблених в останній час технічних пристосувань комп'ютерної техніки. Потім у сукупності виявлених по інших каналах прикметах слід скласти фотороботи, композиційні портрети, готувати фотоальбоми, публікації.

Слід зазначити, що до пошуку осіб по прикметах потрібно постійно залучати нові сили, періодично повторювати інформацію про ці прикмети в бюлетенях оперативної інформації, орієнтуваннях; систематично звіряти прикмети осіб, що проходять по кримінальних, оперативно-розшукових справах і інших матеріалах.

Виявлення злочинця по слідах, які залишились на його одязі, тілі, найбільш успішно застосовується при розкритті вбивств по гарячих слідах. По "старих" злочинах сліди згодом втрачаються. Але ця обставина не означає, що цей прийом не повинен використовуватися при розкритті злочинів минулих років.

Виявлення осіб за способом здійснення злочину

Основною умовою криміналістичного значення способів здійснення злочинів є їх повторність. Вирішальне значення виявлення злочинців по "старих" вбивствах має система "Розшук". Вона дозволяє порівнювати злочини по способах скоєння в масштабах не тільки області, але й держави (див., наприклад, Додаток 1), а також організовувати по них взаємодію.

Аналізуючи спосіб вчинення злочину, необхідно особливо зупинятися на виявленні злочинців, які скоїли вбивство з нанесенням великої кількості поранень, чи з наругою над трупом тощо. Як свідчить практика, часто це особи з різного роду психічними відхиленнями. Вони ведуть відокремлений спосіб життя і практично ні з ким не контактують.

Нерідко нова деталізація, що виявляється при вивченні характеру та способу нанесення тілесних ушкоджень, свідчить про причетність до вбивства психічно хворих людей і допомагає визначити: де, в якому середовищі варто шукати убивцю.

Так, велика кількість, безладних, неглибоких поранень може свідчити про те, що вбивство скоєне в стані сильного хвилювання кимсь зі "своїх", тобто знайомих потерпілого.

Неглибокі скупчені поранення в груди, а також роздроблені суглоби пальців, рани під нігтями, сліди удушення можуть свідчити про те, що перед смертю у жертви вимагали видачі якихось цінностей чи інформацію. Причому злочинець знав, що він може це одержати, тобто він теж належить до "своїх". Серед "своїх" же ймовірніше всього відшукається й убивця, якщо у жертви відсутня голова, спотворено особу чи вона осліплена.

Якщо вирізано статеві органи, то це може вказувати на здійснення вбивства "чужим", і перш за все особою з психічними відхиленнями на сексуальному ґрунті. Наявність на тілі глибоких ран, укусів, множинних подряпин, синців говорить про здійснення вбивства садистом. І теж із "чужих".

Перераховані ознаки, як правило, нерідко є підставою для висунування версії про здійснення злочину раніше судимими за аналогічні діяння або особами з відхиленнями психіки. За такими версіями є особи, з якими необхідно працювати. Серед раніше судимих - це особи, що проходять по обліках органів внутрішніх справ. Серед тих, які мають відхилення психіки, вони виявляються в психіатричних й інших лікувальних закладах. У той же час, як свідчить практика, значна кількість осіб, які скоїли подібні злочини, по зазначених обліках не завжди проходять. Ось чому варто приймати всі міри до того, щоб вчасно їх виявляти і реєструвати з метою подальшого постійного контролю за ними.

У процесі роботи з розкриття "старих" вбивств необхідно постійно звертатися до зазначених обліків, поповнювати їх інформа-

цією про осіб з відхиленнями психіки, схильних до статевих пристрастей; що ведуть розпусний спосіб життя; що хворіли венеричними хворобами; вчинювали розбещення малолітніх тощо.

Для виявлення зазначених осіб необхідно орієнтувати оперативні підрозділи і проводити з цією метою розвідувальні опитування. Слід перевіряти лікарів-венерологів, які мають приватну практику. Не слід випускати з поля зору осіб, визнаних інвалідами у зв'язку з психічними захворюваннями. Необхідно перевіряти й осіб, які проходили по припинених кримінальних справах про замах на зґвалтування.

Вкрай важливо виявляти і латентні злочини. Зокрема це напади на жінок з метою зґвалтування.

Причини латентності можуть бути різні - небажання розгласу, страх перед помстою з боку злочинця та його "зв'язків" тощо. При цьому необхідно встановлювати потерпілих і очевидців, що нерідко прямо вказують на конкретну особу, яка скоїла злочин.

У деяких випадках доцільно "відпрацьовувати" місцевість, де скоєно вбивство, та визначати час убивства. Як свідчить практика, невиявлені злочинці продовжують вчиняти аналогічні дії в той же час і в тих же місцях (з деякими перервами - від декількох тижнів до декількох місяців). У зв'язку з цим важливо практикувати організацію цілеспрямованих засідок, патрулювань і спеціальних "приманок" для злочинців.

Значну допомогу у виявленні цієї категорії осіб може надати громадськість, тому до її інформації варто ставитися з великою увагою.

За наявності даних про одного з учасників вбивства, скоєного групою, важливо виявити зв'язки даної особи, використовуючи при цьому наявні прикмети злочинців. Якщо ж будуть встановлені інші члени злочинної групи, то в їх розробці варто застосувати прийом виявлення учасника, що є "слабкою ланкою" у групі. З цією ж метою важливо використовувати зміни у взаємовідносинах між злочинцями.

Виявлення осіб шляхом встановлення місця і часу скоєння вбивства та особи вбитого

Практика свідчить, що нерідко встановлюються особи, яким стало відомо про обставини злочину й особу убитого через якийсь час після пригоди. Часто ті, хто мав таку інформацію в момент первинного розслідування, з різних причин не міг довести її до слідчого чи органів міліції.

Тому заслуговує на увагу періодичне проведення бесід з громадськістю і населенням у місцевості, де скоєно вбивство, і звернення з проханням надати допомогу в розкритті злочину.

Одними з найскладніших у розкритті є вбивства з розчленуванням тіла вбитого. Вирішальним для розкриття таких злочинів є встановлення особи вбитого. Робота ця здійснюється в основному в двох напрямках:

- шляхом впізнання трупа за ознаками зовнішності;
- шляхом порівняння і впізнання речей, предметів, виявлених на трупі чи біля нього.

Встановлення особи убитого можливе також за допомогою ідентифікації відбитків пальців трупа з відбитками пальців осіб, що пропали безвісти до скоєння вбивств (якщо повідомлення про цих осіб з різних причин надійшли пізніше), а також шляхом порівняння індивідуальних прикмет, травм, операцій і загальних прикмет трупа та безвісті зниклого.

Серед інших методів встановлення особи убитого слід відзначити перевірку відбитків пальців рук по всьому масиву наявних дактилокарт у районі (області); порівняння даних про безвісти зниклих осіб з даними про труп, що пізнається методом Герасимова; порівняння інформації про ріст, вік, звички, рід занять, хворобах убитого тощо, з інформацією про безвісти зниклих; перевірка даних реєстрації в бюро РАГСів, актів про смерть невстановлених громадян, обліків моргів тощо. Слід проводити і такі заходи, як повторні пред'явлення фотографій одягу, речей та інших предметів, зокрема матеріалу, в який було загорнуто труп; зіставлення цих фотографій з фотографіями предметів, що були в безвісти зниклих; використання інформації про нашивки ательє, товарні знаки, мітки, національні й територіальні особливості одягу тощо; постійне орієнту-

вання співробітників про прикмети пакувальних матеріалів, знарядь злочину (з метою виявлення аналогічних матеріалів при здійсненні обшуків в осіб, що скоїли подібні й інші злочини).

ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

ЗАКОН УКРАЇНИ "ПРО СУДОВУ ЕКСПЕРТИЗУ"

Відомості Верховної Ради. - 1994. - №28. - Ст.232).

Введений в дію Постановою ВР № 4038а-ХП (4038а-12) від 25.02.94

// Відомості Верховної Ради. - 1994. - №28. - Ст.233.

Цей Закон визначає правові, організаційні й фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою та об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки і техніки.

Розділ І ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Поняття судової експертизи

Судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів дізнання, попереднього слідства чи суду.

Стаття 2. Законодавство України про судову експертизу

Законодавство України про судову експертизу складається з цього Закону, процесуального законодавства, інших законодавчих актів, міжнародних договорів та угод про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності.

Стаття 3. Принципи судово-експертної діяльності

Судово-експертна діяльність здійснюється на принципах законності, незалежності, об'єктивності і повноти дослідження.

Стаття 4. Гарантії незалежності судового експерта та правильності його висновку

Незалежність судового експерта та правильність його висновку забезпечуються:

- и процесуальним порядком призначення судового експерта;
- а заборонаю під загрозою передбаченої законом відповідальності втручатися будь-кому в проведення судової експертизи;
- а існуванням установ судових експертиз, незалежних від органів дізнання та попереднього слідства;
- а створенням необхідних умов для діяльності судового експерта, його матеріальним і соціальним забезпеченням;
- а кримінальною відповідальністю судового експерта за дачу свідомо неправдивого висновку та відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;
- а можливістю призначення повторної судової експертизи;
- Q присутністю учасників процесу в передбачених законом випадках під час проведення судової експертизи.

Стаття 5. Максимальне збереження об'єктів дослідження

Під час проведення судових експертиз об'єкти дослідження можуть бути пошкоджені або витрачені лише у тій мірі, в якій це необхідно для дослідження.

Стаття 6. Забезпечення умов праці судового експерта за місцезнаходженням об'єктів дослідження

Якщо судову експертизу необхідно провести на місці події або за місцезнаходженням об'єкта дослідження, особа або орган, які її призначили, повинні забезпечити судовому експертові безперешкодний доступ до об'єкта дослідження і належні умови праці.

Стаття 7. Організація судово-експертної діяльності

Судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи та відомчі служби. До них належать: а науково-дослідні та інші установи судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоро-в'я України; □ експертні служби Міністерства внутрішніх справ України, а Міністерство оборони України, Служби безпеки України. Судово-експертна діяльність може здійснюватися на підприємницьких засадах на підставі спеціального дозволу (ліцензії), а також громадянами за разовими договорами.

Ліцензія видається в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Стаття 8. Науково-методичне забезпечення судово-експертної діяльності

Організація науково-методичного забезпечення судово-експертної діяльності покладається на міністерства і відомства, до системи яких входять спеціалізовані установи та відомчі служби, що проводять судові експертизи.

Для розгляду найважливіших питань розвитку судової експертизи, що мають міжвідомчий характер, при Міністерстві юстиції України створюється Координаційна рада з проблем судової експертизи, яка діє відповідно до Положення про неї, що затверджується Кабінетом Міністрів України.

Міністерство юстиції України забезпечує видання міжвідомчого науково-методичного збірника "Криміналістика та судова експертиза".

Стаття 9. Реєстр судових експертів

Міністерство юстиції України веде Реєстр атестованих судових експертів державних і підприємницьких структур та громадян.

Атестація судових експертів з числа працівників підприємницьких структур та громадян проводиться Міністерством юстиції України або Міністерством охорони здоров'я України відповідно до їх функцій.

Органи дізнання, попереднього слідства і суди зобов'язані доручати проведення судових експертиз переважно фахівцям, внесеним до цього Реєстру.

Розділ II СУДОВИЙ ЕКСПЕРТ

Стаття 10. Особи, які можуть бути судовими експертами

Судовими експертами можуть бути особи, які мають необхідні знання для давання висновку з досліджуваних питань.

Фахівці державних спеціалізованих установ і відомчих служб, що проводять судові експертизи, повинні мати вищу освіту, пройти відповідну підготовку та атестацію як судові експерти певної спеціальності.

Стаття 11. Особи, які не можуть бути судовими експертами

Не можуть залучатися до виконання обов'язків судового експерта особи, визнані у встановленому законом порядку недієздатними, а також особи, які мають судимість.

Інші обставини, що забороняють участь особи як експерта в судочинстві, передбачаються процесуальним законодавством.

Стаття 12. Обов'язки судового експерта

Незалежно від виду судочинства судовий експерт зобов'язаний:

- 1) провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок;
- 2) на вимогу органу дізнання, слідчого, прокурора, судді, суду дати роз'яснення щодо даного ним висновку;
- 3) заявляти самовідвід за наявності передбачених законодавством підстав, які виключають його участь у справі.

Інші обов'язки судового експерта передбачаються процесуальним законодавством.

Стаття 13. Права судового експерта

Незалежно від виду судочинства судовий експерт має право:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи, що стосуються предмета судової експертизи, і подавати клопотання про надання додаткових матеріалів;
- 2) вказувати в акті судової експертизи на виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- 3) з дозволу особи або органу, які призначили судову експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих чи судових дій і заявляти клопотання, що стосуються предмета судової експертизи;
- 4) подавати скарги на дії особи, у провадженні якої перебуває справа, якщо ці дії порушують права судового експерта;
- 5) одержувати винагороду за проведення судової експертизи, якщо її виконання не є службовим завданням.

Інші права судового експерта передбачаються процесуальним законодавством.

Стаття 14. Відповідальність судового експерта

Судовий експерт на підставах і в порядку, передбаченими законодавством, може бути притягнутий до дисциплінарної, матеріальної, адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Розділ III

ФІНАНСОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНИХ СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ УСТАНОВ І ВІДОМЧИХ СЛУЖБ

Стаття 15. Фінансування

Проведення науково-дослідними установами судових експертиз наукових розробок з питань організації та проведення судових експертиз фінансується за рахунок державного бюджету.

Проведення судових експертиз іншими спеціалізованими установами та відомчими службами фінансується за рахунок коштів, що виділяються їм на цю мету з державного та місцевих бюджетів, а науково-дослідними установами - за рахунок замовника.

Інші роботи зазначені установи та служби проводять на господарських засадах.

Стаття 16. Атестація судового експерта

Метою атестації судового експерта є забезпечення належного професійного рівня керівних працівників та фахівців, які залучаються до проведення судових експертиз або беруть участь у розробках теоретичної та методичної бази судової експертизи.

Залежно від спеціалізації і рівня підготовки їм присвоюються кваліфікація судового експерта з дозволом проведення певного виду експертиз і кваліфікаційний клас.

Порядок проведення атестації та присвоєння кваліфікаційних класів визначається міністерствами і відомствами, до системи яких входять спеціалізовані установи та відомчі служби, що проводять судові експертизи.

Стаття 17. Експертно-кваліфікаційні комісії

Для присвоєння кваліфікації судового експерта і кваліфікаційних класів створюються експертно-кваліфікаційні комісії.

До складу експертно-кваліфікаційних комісій входять найбільш досвідчені фахівці, які мають кваліфікацію судового експерта і стаж практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років. Серед них має бути не менше двох фахівців тієї спеціальності і того класу, з яких комісія проводить атестацію, присвоює кваліфікацію або кваліфікаційний клас, а також фахівець з процесуальних питань судової експертизи.

Стаття 18. Оплата праці та соціальний захист судових експертів

Питання оплати праці та умови соціального захисту судових експертів визначаються Кодексом законів про працю України (322-08) та іншими актами законодавства України.

На працівників державних спеціалізованих установ судових експертиз та відомчих експертних служб поширюються особливості матеріального та соціально-побутового забезпечення, передбачені Законом України "Про державну службу" (3723-12), якщо інше не передбачено законами України.

Стаття 19. Охорона спеціалізованих установ і відомчих служб, що проводять судові експертизи

Охорона приміщень і територій установ судових експертиз Міністерства юстиції України і Міністерства охорони здоров'я України, а також режим тримання осіб, які перебувають під вартою і направлені на судово-психіатричну експертизу, забезпечуються Міністерством внутрішніх справ України за рахунок коштів, що виділяються йому на цю мету з державного бюджету.

Охорона експертних служб Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства оборони України, Служби безпеки України забезпечується цими органами.

Стаття 20. Інформаційне забезпечення

Установи, організації та підприємства незалежно від форм власності зобов'язані надавати спеціалізованим установам та ві-

домчим службам, що проводять судові експертизи, за їх запитом натурні зразки або каталоги своєї продукції, технічну документацію та іншу інформацію, необхідну для створення і оновлення методичної та нормативної бази судової експертизи.

Спеціалізовані установи та відомчі служби, що проводять судові експертизи, мають право одержувати від судів, органів дізнання і попереднього слідства знаряддя злочину та інші речові докази, щодо яких закінчено провадження у справах, для використання в експертній і науковій діяльності.

Стаття 21. Кадрове забезпечення

Фахівців для спеціалізованих установ і відомчих служб, що проводять судові експертизи, готують вищі навчальні заклади, після чого вони спеціалізуються та підвищують кваліфікацію на курсах та в інститутах удосконалення відповідних міністерств і відомств.

Вивчення потреб у підготовці, спеціалізації та підвищенні кваліфікації кадрів експертів, а також розроблення пропозицій щодо задоволення цих потреб здійснюються міністерствами і відомствами, до системи яких входять установи та служби, що проводять судові експертизи.

Розділ IV МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО В ГАЛУЗІ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Стаття 22. Проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави

У разі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співробітництво, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою.

Оплата вартості судової експертизи здійснюється за домовленістю між замовником і виконавцем судової експертизи.

Стаття 23. Залучення фахівців з інших держав для спільного проведення судових експертиз

Керівники спеціалізованих установ та відомчих служб, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України.

Плата іноземним фахівцям за участь у судовій експертизі та відшкодування інших витрат, пов'язаних з її проведенням, здійснюється за домовленістю сторін.

Стаття 24. Міжнародне наукове співробітництво

Спеціалізовані установи та відомчі служби, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкованими виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ

Затверджено Законом від 28.12.60 // Відомості Верховної Ради. -1961.- № 2.-Ст.15 (В и т я г)

Стаття 65. Докази

Доказами в кримінальній справі є всякі фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку орган дізнання, слідчий і суд встановлюють наявність або відсутність суспільно небезпечного діяння, винність особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Ці дані встановлюються: показаннями свідка, показаннями потерпілого, показаннями підозрюваного, показаннями обвинуваченого, висновком експерта, речовими доказами, протоколами слідчих і судових дій, протоколами з відповідними додатками, скла-

деними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, та іншими документами.

(Стаття 65 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 6834-10 від 16.04.84, із Законом № 2533-ПІ (2533-14) від 21.06.2001 - набуває чинності з 29.06.2001)

Стаття 66. Збирання і подання доказів

Особа, яка провадить дізнання, слідчий, прокурор і суд в справах, які перебувають в їх провадженні, вправі викликати в порядку, встановленому цим Кодексом, будь-яких осіб як свідків і як потерпілих для допиту або як експертів для дачі висновків; вимагати від підприємств, установ, організацій, посадових осіб і громадян пред'явлення предметів і документів, які можуть встановити необхідні в справі фактичні дані; вимагати проведення ревізій, вимагати від банків інформацію, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб у порядку та обсязі, встановлених Законом України "Про банки і банківську діяльність" (2121-14). Виконання цих вимог є обов'язковим для всіх громадян, підприємств, установ і організацій.

Докази можуть бути подані підозрюваним, обвинуваченим, його захисником, обвинувачем, потерпілим, цивільним позивачем, цивільним відповідачем і їх представниками, а також будь-якими громадянами, підприємствами, установами і організаціями.

Стаття 75. Висновок експерта

Експертиза призначається у випадках, коли для вирішення певних питань при провадженні в справі потрібні наукові, технічні або інші спеціальні знання.

Як експерт, може бути викликана будь-яка особа, що має необхідні знання для дачі висновку з досліджуваних питань. Питання, які ставляться експертові, і його висновок по них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Експерт дає висновок від свого імені і несе за нього особисту відповідальність. У разі необхідності в справі може бути призначено декількох експертів, які дають загальний висновок. Коли експерти не дійшли згоди, то кожний з них складає свій висновок окремо.

Висновок експерта для особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора і суду не є обов'язковим, але незгода з ним повинна бути мотивована у відповідних постанові, ухвалі, вироку.

Якщо експертиза буде визнана неповною або не досить ясною, може бути призначена додаткова експертиза, яка доручається тому самому або іншому експертові.

Коли висновок експерта буде визнано необґрунтованим чи таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, може бути призначена повторна експертиза, яка доручається іншому експертові або іншим експертам.

Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від обвинуваченого, потерпілого або які раніше були ревізорами в справі.

Стаття 76. Обов'язкове призначення експертизи

Експертиза призначається обов'язково:

- 1) для встановлення причин смерті;
- 2) для встановлення тяжкості і характеру тілесних ушкоджень;
- 3) для визначення психічного стану підозрюваного або обвинуваченого при наявності в справі даних, які викликають сумнів щодо його осудності;
- 4) для встановлення статевої зрілості потерпілої в справах про злочини, передбачені статтею 155 Кримінального кодексу України;
- 5) для встановлення віку підозрюваного або обвинуваченого, якщо це має значення для вирішення питання про його кримінальну відповідальність і якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

(Стаття 76 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР від 27.06.61, Законом № 2670-III (2670-14) від 12.07.2001)

Стаття 77. Обов'язки і права експерта

Особа, яка призначена експертом, зобов'язана з'явитися за викликом і дати правильний висновок на поставлені запитання.

За злісне ухилення від явки до суду, до органів досудового слідства або дізнання експерт несе відповідальність відповідно за частиною 2 статті 185-3 або статтею 185-4 Кодексу України про адміністративні правопорушення, а за дачу завідомо неправдивого

висновку або за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків - відповідно за статтями 384 чи 385 Кримінального Кодексу України.

Експерт має право: ознайомлюватися з матеріалами справи, які стосуються експертизи; порушувати клопотання про представлення нових матеріалів, необхідних для дачі висновку; з дозволу особи, яка провадить дізнання, слідчого, прокурора або суду бути присутнім при провадженні допитів та інших слідчих дій і задавати особам, що допитуються, запитання, які стосуються експертизи, а за наявності відповідних підстав - на забезпечення безпеки.

Якщо питання, поставлене перед експертом, виходить за межі його компетенції або якщо надані йому матеріали недостатні для дачі висновку, експерт у письмовій формі повідомляє орган, що призначив експертизу, про неможливість дати висновок.

(Стаття 77 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 9166-11 від 04.05.90, Законами № 1381-XIV (1381-14) від 13.01.2000, № 2670-III (2670-14) від 12.07.2001)

Стаття 91. Судові витрати

Судові витрати складаються:

- 1) із сум, що видані і мають бути видані свідкам, потерпілим, експертам, спеціалістам, перекладачам і понятим;
- 2) із сум, витрачених на зберігання, пересилання і дослідження речових доказів;
- 3) з інших витрат, що їх зробили органи дізнання, досудового слідства і суд при провадженні у даній справі.

(Стаття 91 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 6834-10 від 16.04.84)

Стаття 92. Відшкодування витрат свідкам, потерпілим, законним представникам потерпілих, експертам, спеціалістам, перекладачам і понятим

Свідки, потерпілі, законні представники потерпілих, перекладачі, експерти, спеціалісти і поняті мають право на відшкодування їм витрат по явці за викликом в органи дізнання, досудового слідства, прокуратури і до суду.

За переліченими вище особами зберігається середній заробіток по місцю роботи за час, витрачений у зв'язку з явкою за викли-

ком. Особам, які не є робітниками чи службовцями, виплачується винагорода за відрив їх від занять.

Експерти, спеціалісти і перекладачі, крім того, мають право на винагороду за виконання своїх обов'язків, якщо виконання дорученої їм роботи не входить в їх обов'язок по службі.

Зазначені виплати провадяться з коштів органів дізнання, досудового слідства і суду. Порядок виплати і розмір сум, що підлягають виплаті, визначаються відповідною інструкцією.

(Стаття 92 із змінами, внесеними згідно з Указами ПВР № 117-08 від 30.08.71, № 6834-10 від 16.04.84, Законом № 360/95-вр від 05.10.95)

Глава 17. Огляд, освідування, відтворення обстановки та обставин події

Стаття 192. Огляд трупа

Зовнішній огляд трупа слідчий проводить з участю судово-медичного експерта і в присутності двох понятих. Коли неможливо викликати судово-медичного експерта, то запрошується найближчий лікар.

Коли виникне необхідність ексгумації трупа, слідчий складає про це постанову, яку затверджує прокурор. Труп виймається з місця поховання в присутності слідчого, судово-медичного експерта та двох понятих, про що складається протокол, який підписують усі зазначені особи.

Стаття 193. Проведення освідування

При необхідності виявити або засвідчити наявність у обвинуваченого, підозрюваного або у потерпілого чи свідка особливих прикмет слідчий виносить про це постанову і проводить освідування.

Якщо необхідно провести судово-медичне освідування обвинуваченого, підозрюваного, потерпілого або свідка, то таке освідування за вказівкою слідчого проводить судово-медичний експерт або лікар.

Глава 18. Проведення експертиз

Стаття 196. Порядок призначення експертизи

Експертиза призначається у випадках, передбачених статтями 75 і 76 цього Кодексу.

При необхідності проведення експертизи слідчий складає мотивовану постанову, в якій, крім даних, зазначених у статті 130 цього Кодексу, вказує підстави для проведення експертизи, прізвище експерта або назву установи, експертам якої доручається провести експертизу, питання, з яких експерт повинен дати висновок, об'єкти, які мають бути досліджені, а також перелічує матеріали, що пред'являються експертові для ознайомлення.

Коли експертиза проводиться не в експертній установі, слідчий, упевнившись в особі експерта, вручає йому копію постанови про призначення експертизи, роз'яснює обов'язки і права, встановлені статтею 77 цього Кодексу, і попереджає його про кримінальну відповідальність за статтею 385 Кримінального кодексу України за відмову від виконання покладених на нього обов'язків, а також про відповідальність за статтею 384 Кримінального кодексу України за дачу завідомо неправдивого висновку. Про виконання цих дій слідчий складає протокол, в якому, крім даних, передбачених статтею 85 цього Кодексу, зазначає також відомості про особу експерта, його компетентність у певній галузі знань і зроблені ним заяви.

Коли експертиза проводиться в експертній установі, експерт зазначає у вступній частині висновку, що він попереджений про кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку, і стверджує це своїм підписом.

(Стаття 196 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2670-III (2670-14) від 12.07.2001)

Стаття 197. Права обвинуваченого при призначенні і проведенні експертизи

При призначенні і проведенні експертизи обвинувачений має право:

- 1) заявити відвід експертові;
- 2) просити про призначення експерта з числа вказаних ним осіб;

- 3) просити про постановку перед експертизою додаткових питань;
- 4) давати пояснення експертові;
- 5) пред'являти додаткові документи;
- 6) ознайомлюватися з матеріалами експертизи і висновком експерта після закінчення експертизи;
- 7) заявляти клопотання про призначення нової або додаткової експертизи.

Обвинуваченому за його клопотанням слідчий може дозволити бути присутнім при проведенні експертом окремих досліджень і давати пояснення. Слідчий повинен ознайомити обвинуваченого з постановою про призначення експертизи і роз'яснити йому його права, встановлені цією статтею, про що складається протокол з додержанням вимог статті 85 цього Кодексу.

Постанова про призначення судово-психіатричної експертизи не оголошується обвинуваченому в тих випадках, коли його психічний стан робить це неможливим.

У випадках, коли експертиза призначається до притягнення особи як обвинуваченого, правила цієї статті застосовуються до підозрюваного у вчиненні злочину.

Стаття 198. Проведення експертизи в експертній установі

Одержавши постанову про призначення експертизи, керівник експертної установи доручає проведення експертизи одному або декільком експертам. Ці експерти дають висновок від свого імені і несуть за цього особисту відповідальність.

Стаття 199. Одержання зразків для експертного дослідження

У разі потреби слідчий має право винести постанову про вилучення або відібрання зразків почерку та інших зразків, необхідних для експертного дослідження. Про відібрання зразків складається протокол.

Зразки зберігаються за правилами зберігання речових доказів (статті 79-81 цього Кодексу).

Стаття 200. Висновок експерта

Після проведення необхідних досліджень експерт складає висновок, в якому повинно бути зазначено: коли, де, ким (прізвище, освіта, спеціальність, учений ступінь і звання, посада експерта), на якій підставі була проведена експертиза, хто був присутній при проведенні експертизи, питання, що були поставлені експертові, які матеріали експерт використав та які провів дослідження, мотивовані відповіді на поставлені питання. Коли при проведенні експертизи експерт виявить факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання, він вправі на них вказати в своєму висновку. Висновок підписується експертом.

Стаття 201. Допит експерта

Ознайомившись з висновком експерта, слідчий має право допитати експерта з метою одержання роз'яснення або доповнення висновку. Про допит експерта складається протокол.

Стаття 202. Пред'явлення обвинуваченого матеріалів експертизи

Матеріали експертизи пред'являються обвинуваченому.

Про пред'явлення обвинуваченому матеріалів експертизи слідчий складає протокол, в якому зазначає пояснення, зауваження та заперечення обвинуваченого і його клопотання. Питання про задоволення клопотання обвинуваченого вирішує слідчий за правилами статті 129 цього Кодексу.

У випадках, коли експертиза проведена до притягнення особи як обвинуваченого, матеріали експертизи пред'являються підозрюваному у вчиненні злочину.

Стаття 203. Призначення додаткової або повторної експертизи

У випадках, передбачених статтею 75 цього Кодексу, слідчий мотивованою постановою може призначити додаткову або повторну експертизу, яка проводиться з додержанням правил цієї глави Кодексу.

Стаття 204. Визначення психічного стану обвинуваченого

Коли в справі є дані, які дають підстави вважати, що обвинувачений під час вчинення суспільно небезпечного діяння був у неосудному або обмежено осудному стані, а також, коли він вчинив злочин в осудному стані, але після вчинення злочину захворів психічною хворобою, яка позбавляє його можливості усвідомлювати свої дії або керувати ними, слідчий для визначення психічного стану обвинуваченого призначає судово-психіатричну експертизу.

(Стаття 204 із змінами, внесеними згідно із Законом № 2670-III (2670-14) від 12.07.2001)

Стаття 205. Направлення обвинуваченого на стаціонарну експертизу

Якщо при проведенні судово-медичної або судово-психіатричної експертизи виникає необхідність тривалого спостереження за обвинуваченим або дослідження його, суд за поданням слідчого, погодженого з прокурором, поміщає його у відповідний медичний заклад, про що виносить постанову.

Подання розглядається з додержанням порядку, визначеного частиною п'ятою статті 165-2, на постанову судді прокурором, обвинуваченим, його захисником чи законним представником протягом 3 діб може бути подана апеляція до апеляційного суду. Подача апеляції не зупиняє виконання постанови судді.

(Стаття 205 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 6834-10 від 16.04.84, Законом № 2533-III (2533-14) від 21.06.2001 - набуває чинності з 29.06.2001)

Глава 26. Судове слідство

Стаття 312. Проведення додаткової або повторної експертизи

У випадках, передбачених статтею 75 цього Кодексу, суд мотивованою ухвалою, а суддя - постановою може призначити додаткову або повторну експертизу.

Додаткова або повторна експертиза проводиться з додержанням вимог статей 310 і 311 цього Кодексу.

У випадках призначення додаткової або повторної експертизи розгляд справи може бути відкладено.

(Стаття 312 із змінами, внесеними згідно з Законом № 2464-12 від 17.06.92)

Стаття 313. Огляд речових доказів

Речові докази повинні бути оглянуті судом і пред'явлені учасникам судового розгляду, а коли це необхідно - свідкам і експертам.

Особи, яким пред'явлені речові докази, можуть звертати увагу суду на ті або інші особливості, які мають значення для вирішення справи, про що відмічається в протоколі судового засідання.

Огляд речових доказів, які не можна доставити в судове засідання, проводиться в разі необхідності на місці їх знаходження.

Стаття 314. Огляд і оголошення документів

Документи, що є доказами в справі, повинні бути оглянуті або оголошені в судовому засіданні. Ці дії можуть провадитися як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників судового розгляду в будь-який момент судового слідства.

Стаття 315. Огляд місця події

Суд, визнавши необхідним оглянути місце події, проводить огляд з участю прокурора, підсудного, його захисника, потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та їх представників, а коли цього вимагають обставини справи, - то й з участю свідків і експертів.

Прибувши на місце огляду, головуючий оголошує судове засідання продовженим, і суд приступає до огляду. При цьому підсудному, свідкам, потерпілому та експертам можуть бути поставлені у зв'язку з оглядом запитання.

Обвинувач, підсудний, його захисник та інші учасники судового розгляду мають право при огляді звертати увагу суду на все те, що, на їх думку, може сприяти з'ясуванню обставин справи.

Про проведення огляду і його результати зазначається в протоколі судового засідання.

(Стаття 315 із змінами, внесеними згідно з Указом ПВР № 6834-10 від 16.04.84, із Законом № 2533-ІП (2533-14) від 21.06.2001 - набуває чинності з 29.06.2001)

ОСНОВИ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я

Закон України від 19 листопада 1992 року № 2801-ХП // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - №4. - Ст.19.

Введений у дію Постановою ВР №2802-ХП від 19.11.92 // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - №4. - Ст.20 (Витяг)

РОЗДІЛ ІХ МЕДИЧНА ЕКСПЕРТИЗА

Стаття 71. Судово-медична і судово-психіатрична експертизи

Проведення судово-медичної і судово-психіатричної експертизи призначається особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором або судом у порядку, встановленому законодавством, для вирішення питань, що потребують спеціальних знань в галузі судової медицини або судової психіатрії.

Організаційне керівництво судово-медичною і судово-психіатричною службами здійснює Міністерство охорони здоров'я України.

Стаття 72. Патологоанатомічні розтини

Патологоанатомічні розтини трупів проводяться з метою встановлення причин і механізмів смерті хворого.

В обов'язковому порядку патологоанатомічні розтини здійснюються при наявності підозри на насильницьку смерть, а також коли смерть хворого настала в закладі охорони здоров'я, за винятком випадків, передбачених частиною третьою цієї статті.

Порядок проведення патологоанатомічного розтину визначається Міністерством охорони здоров'я України.

Стаття 73. Альтернативна медична експертиза

У разі незгоди громадянина з висновками державної медичної експертизи та в інших передбачених законодавством випадках на вимогу громадянина проводиться альтернативна медична (медико-соціальна, військово-лікарська) експертиза або патологоанатомічний розтин.

Альтернативна медична експертиза здійснюється фахівцями відповідного профілю і кваліфікації. Громадяни самостійно обирають експертну установу та експертів.

Порядок та умови проведення альтернативної медичної експертизи визначаються Кабінетом Міністрів України.

(Змінено згідно із Законом № 4039а-ХІІ від 25.02.94 р.)

ІНСТРУКЦІЯ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Затверджено наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5

1. Загальні положення

1. Порядок призначення судової експертизи (далі - експертиза) у науково-дослідних судово-експертних установах Міністерства юстиції України (далі - експертні установи), обов'язки, права та відповідальність судового експерта (далі - експерт), організація проведення експертиз та оформлення їх результатів визначаються Законом України "Про судову експертизу", Кримінально-процесуальним, Цивільно-процесуальним та Арбітражно-процесуальним кодексами України, цією Інструкцією та іншими нормативно-правовими актами з питань судової експертизи.

2. Основними видами експертиз, які проводяться в експертних установах, є:

2.1. Криміналістична: почеркознавча; авторознавча; технічна експертиза документів; фототехнічна; технічна експертиза матеріалів і засобів відеозвукозапису; портретна; трасологічна (крім досліджень слідів пошкодження одягу, пов'язаних з одночасним спричиненням тілесних ушкоджень, які проводяться в бюро судово-медичної експертизи); балістична; вибухових пристроїв; вибухових речовин і продуктів вибуху (пострілу); матеріалів і речовин (волокон і волокнистих матеріалів; лакофарбових матеріалів і покриттів; нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів; наркотичних засобів і сильнодійних речовин; рідин, що містять спирт; металів і сплавів; полімерів, пластмаси та скла).

2.2. Ґрунтознавча.

2.3. Біологічна.

- 2.4. Інженерно-технічна: автотехнічна; транспортно-трасологічна; пожежно-технічна; будівельно-технічна.
- 2.5. Бухгалтерська.
- 2.6. Товарознавча, зокрема, автотоварознавча.
- 2.7. Комп'ютерної техніки та програмних продуктів.
- 2.8. Психологічна.

З метою більш повного задоволення потреб слідчої та судової практики експертні установи можуть організовувати проведення інших видів експертиз (крім судово-медичної та судово-психіатричної).

В експертних установах проводяться також комплексні експертизи - як у поєднаннях різних видів експертиз, зазначених у цьому пункті, так і в поєднанні з видами експертиз, які не увійшли до цього переліку. В останньому випадку до проведення експертизи залучаються фахівці інших центральних органів виконавчої влади та державних органів.

3. Відповідно до ст. 6 Закону України "Про адвокатуру" та ст. 48 КПК України на замовлення адвокатів, захисників та осіб, які самостійно захищають свої інтереси, в експертних установах можуть виконуватись дослідження, результати яких викладаються в письмових висновках спеціалістів (далі - інші дослідження). Такого роду дослідження можуть проводитись за дорученням органів нотаріату, митниці, а також на прохання підприємств, установ, організацій і громадян (про особливості документування результатів таких досліджень див. п. 42 цієї Інструкції).

Експертизи та інші дослідження проводяться експертними установами відповідно до регіональних зон обслуговування (перелік зон додається).

4. Підставою для проведення експертиз в експертних установах є передбачений законом процесуальний документ про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою (органом).

Інші дослідження проводяться за письмовою заявою замовника з обов'язковим зазначенням його реквізитів, а також питань, які підлягають вирішенню.

5. Експертизи та інші дослідження в експертних установах проводяться співробітниками, які мають вищу освіту, пройшли відповідну підготовку та атестовані як експерти певної спеціальності.

Експертизи та інші дослідження в експертних установах можуть проводитись також позаштатними працівниками цих установ. Комплектування складу позаштатних працівників та встановлення порядку їхньої діяльності покладається на керівника експертної установи.

6. Організаційне, матеріально-технічне забезпечення виконання експертиз, контроль за своєчасним їх проведенням та за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів з питань експертизи покладаються на керівника експертної установи.

7. Керівник експертної установи (її структурного підрозділу) може виступати як експерт відповідно до присвоєної йому експертної спеціальності.

8. Строки проведення експертиз встановлюються керівником експертної установи (її структурного підрозділу) в межах:

а) 10 днів - щодо матеріалів з невеликою кількістю об'єктів і не складних за характером досліджень експертиз; б) 1-го місяця - щодо матеріалів з великою кількістю об'єктів або складних за характером досліджень. Якщо експертиза не може бути виконана у зазначені строки, більший строк встановлюється за домовленістю з органом чи особою, які призначили експертизу, після попереднього вивчення експертом наданих матеріалів. Попереднє вивчення не повинно перевищувати п'яти днів.

Строк проведення експертизи починається з робочого дня, наступного за днем надходження матеріалів до експертної установи, і закінчується у день направлення їх особі або органу, які призначили експертизу. Якщо закінчення встановленого строку проведення експертизи припадає на неробочий день, то днем закінчення строку вважається наступний за ним робочий день.

У строк проведення експертизи не включається строк виконання клопотань експерта, пов'язаних з витребуванням додаткових матеріалів або усуненням інших недоліків, допущених особою або органом, які призначили експертизу.

2. Обов'язки, права та відповідальність експерта

9. На експерта покладаються такі обов'язки:

9.1. Прийняти до виконання доручену йому експертизу.

9.2. Повідомити в письмовій формі особу або орган, які призначили експертизу, про неможливість її проведення, якщо поставлене питання виходить за межі компетенції експерта (спеціаліста) або якщо надані йому матеріали недостатні для вирішення поставленого питання, а витребувані додаткові матеріали не були отримані.

9.3. З'явитися за викликом особи або органу, які призначили експертизу, для допиту з приводу проведеної експертизи чи повідомлення про неможливість її проведення.

9.4. Заявити самовідвід за наявності передбачених законом обставин.

9.5. З дозволу особи або органу, які призначили експертизу, проводити дослідження в присутності підозрюваного, обвинуваченого, підсудного чи сторін у цивільних та арбітражних справах.

10. Експерт має право:

10.1. Знайомитися з матеріалами справи, які стосуються експертизи.

10.2. Порушувати клопотання про надання додаткових та нових матеріалів, необхідних для вирішення поставлених питань.

10.3. З дозволу особи або органу, які призначили експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих і судових дій, порушувати клопотання, що стосуються проведення експертизи, та задавати відповідні запитання особам, яких допитують.

10.4. Вказувати у висновку експертизи на факти, які мають значення для справи, про які йому не були поставлені питання.

10.5. У випадку незгоди з іншими членами експертної комісії - скласти окремий висновок експертизи.

10.6. Викладати письмово відповіді на питання, які ставляться перед ним під час допиту.

10.7. Оскаржувати в установленому порядку дії та рішення особи або органу, які призначили експертизу, що порушують права експерта або порядок проведення експертизи.

11. Експерту забороняється:

11.1. Проводити експертизу без письмової вказівки керівника експертної установи (її структурного підрозділу), за винятком експертиз, доручених йому безпосередньо після слідчого огляду, в якому він брав участь як спеціаліст, а також експертиз, які проводяться під час судового розгляду.

11.2. Самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені у наданих йому матеріалах неоднозначно.

11.3. Розголошувати без дозволу прокурора, слідчого, особи, яка провадить дізнання, дані попереднього слідства чи дізнання.

11.4. Вступати в контакти, не передбачені порядком проведення експертизи, з будь-якими особами, якщо такі особи прямо чи побічно стосуються експертизи.

11.5. Зберігати кримінальні, цивільні та арбітражні справи, а також речові докази й документи, що є об'єктами експертизи, поза службовим приміщенням.

12. Експерт складає висновок експертизи від свого імені і несе особисту відповідальність за його правдивість. За надання завідомо неправдивого висновку, за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків, а також за розголошення без дозволу прокурора, слідчого або особи, яка провадить дізнання, даних попереднього слідства чи дізнання експерт несе кримінальну відповідальність за статтями КК України.

За злісне ухилення від явки до органів дізнання та попереднього слідства або суду експерт несе відповідальність за статтями Кодексу України про адміністративні правопорушення.

13. За допущені порушення при проведенні експертизи, що не призвели до кримінальної чи адміністративної відповідальності, штатний співробітник експертної установи може бути притягнутий до дисциплінарної відповідальності, а позаштатний - звільнений з посади позаштатного експерта.

3. Оформлення матеріалів для проведення експертизи

14. Експертиза проводиться після подання особою чи органом, які призначили експертизу, матеріалів, оформлених згідно з вимогами процесуального законодавства та цієї Інструкції.

15. До експертної установи слід надсилати: постанову (ухвалу) про призначення експертизи, а також об'єкти дослідження (у разі потреби - зі зразками для порівняльного дослідження, протоколами вилучення речових доказів, їх огляду, схемами тощо).

Орієнтовний перелік питань, що можуть бути поставлені при проведенні експертизи, надається в Науково-методичних рекоменда-

даціях з питань підготовки і призначення судових експертиз у науково-дослідних експертних установах Міністерства юстиції України.

Про вилучення та відбір зразків складаються відповідні протоколи, в яких, крім загальних реквізитів такого роду документів, зазначається, які саме зразки були вилучені або відібрані, їх кількість, умови відбору або вилучення, а також інші суттєві обставини.

Для відбору зразків слідчий (суддя) може запросити спеціаліста. Протокол мають підписати всі особи, які брали участь у відборі.

Якщо в матеріалах справи є дані про особливості виявлення, вилучення, зберігання об'єкта експертного дослідження або про інші обставини, що могли вплинути на формування його ідентифікаційних ознак, про них слід зазначити у постанові (ухвалі) про призначення експертизи або надіслати експерту копії тих протоколів слідчих дій (оглядів, допитів та ін.) чи виписки з них, де йдеться про ці обставини.

16. У виняткових випадках, коли об'єкт дослідження не може бути представлений експертові, експертиза може проводитись за фотознімками та іншими копіями об'єкта, його описами та іншими матеріалами, приєднаними до справи у встановленому порядку. Про проведення експертизи за такими матеріалами має бути вказано у постанові (ухвалі) про її призначення.

17. У постанові (ухвалі) про призначення експертизи вказуються такі дані: місце й дата винесення постанови чи ухвали; посада, звання та прізвище особи, назва суду, який виніс постанову (ухвалу); назва справи та її номер; обставини справи, які стосуються експертизи, підстави призначення експертизи, прізвище експерта або назва установи, експертам якої доручається проведення експертизи; питання, поставлені експертові; перелік об'єктів, що підлягають дослідженню, порівняльних матеріалів, а також матеріалів, направлених експертові для ознайомлення, або посилення на такі переліки, які є в матеріалах справи; інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

18. У разі призначення додаткової або повторної експертизи крім матеріалів, вказаних у пункті 17 цієї Інструкції, експертові надсилаються також висновки попередніх експертиз з усіма додатками (фотознімками, порівняльними зразками тощо), а також додаткові матеріали, що стосуються предмета експертизи, які були зібрані після надання первинного висновку.

У постанові (ухвалі) про призначення додаткової та повторної експертизи зазначаються мотиви й підстави їх призначення.

19. У постанові (ухвалі) про призначення комплексної експертизи зазначаються її назва та установа (установи), експертам якого (яких) доручено її проведення, а у разі участі в її проведенні особи, яка не є співробітником експертної установи - також її прізвище, ім'я та по батькові.

У випадках, коли проведення комплексної експертизи доручено експертам декількох установ, у постанові (ухвалі) про її призначення зазначається, яка з них є провідною, тобто яка з них здійснює організацію проведення експертизи, зокрема, координацію роботи експертів і зв'язок з особою або органом, які призначили експертизу.

Якщо проведення комплексної експертизи доручено співробітникам експертної установи та особі, яка не є працівником цієї установи, провідною призначається експертна установа.

Постанова (ухвала) про призначення комплексної експертизи направляється в кожну з установ-співвиконавців, а також особі, яка не є працівником експертної установи. Об'єкти дослідження і матеріали справи направляються провідній установі.

Якщо у постанові (ухвалі) провідну установу не визначено, вона визначається за згодою між керівниками установ, а якщо між ними виникне суперечка - то особою чи органом, які призначили комплексну експертизу.

20. За загальним правилом експертизи мають призначатися відповідно до зони, яка обслуговується певною установою.

За наявності обставин, що зумовлюють неможливість або нецільність проведення експертизи в установі за зоною обслуговування, особа або орган, які призначають експертизу, вказавши відповідні мотиви, можуть доручити її виконання експертам іншої установи.

21. Якщо необхідно провести експертизу на місці події або за місцезнаходженням об'єкта дослідження, особа або орган, які призначили експертизу, повинні забезпечити прибуття експерта, безпешковий доступ до об'єкта дослідження і належні умови праці.

4. Організація досліджень та оформлення їх результатів

22. Керівник експертної установи розглядає отримані матеріали і доручає відповідному структурному підрозділу установи організувати проведення експертизи.

При цьому він може або вказати, кому з експертів слід доручити її виконання, і встановити відповідний строк, або передати вирішення цих питань керівникові підрозділу.

23. Якщо в одній постанові (ухвалі) про призначення експертизи є питання, що стосуються предметів різних видів експертиз, керівник установи визначає питання, які підлягають вирішенню в кожному з підрозділів, і кількість виконуваних при цьому експертиз.

24. Якщо отримані матеріали оформлені з порушеннями, які виключають можливість організації проведення експертизи (не надійшла постанова або ухвала про призначення експертизи, не надійшли об'єкти досліджень і т. ін.), керівник установи негайно повідомляє про це особу або орган, які призначили експертизу.

Якщо особа або орган, які призначили експертизу, не вживають належних заходів для усунення цих перешкод, керівник установи з закінченням одного місяця з дня надіслання зазначеного повідомлення повертає їм матеріали.

25. Організовуючи виконання комплексної експертизи, керівник установи доручає проведення досліджень відповідним підрозділам установи і визначає, який із них має бути провідним.

Керівник провідного підрозділу за погодженням з керівниками інших підрозділів формує комісію експертів і призначає голову експертної комісії.

Якщо комплексна експертиза виконується експертами кількох установ, комісія експертів формується керівником провідної установи разом з керівниками інших установ-співвиконавців. Голову комісії призначає керівник провідної установи.

26. Експерт, призначений головою комісії, не має переваг перед іншими співвиконавцями при вирішенні поставлених питань. Як голова комісії він виконує лише організаційні функції, а саме:

- скликає нараду експертів, на якій знайомить їх з постановою (ухвалою) про призначення експертизи, матеріалами, які надійшли на дослідження, а також організовує розробку спільної програми досліджень;
- здійснює зв'язок з керівниками установ (підрозділів), співробітники яких є членами комісії, контролює строки проведення окремих досліджень і координує виконання всієї програми досліджень;
- керує проміжними та підсумковими нарадами експертів;

- повідомляє керівника експертної установи про дії членів комісії, які не узгоджуються із загальною програмою досліджень або порушують їх послідовність;
- складає проект висновків (повідомлення про неможливість провести експертизу) або доручає це зробити будь-кому з членів комісії.

27. Якщо експертиза призначена не як комплексна, але при її проведенні з'ясується, що вирішення поставлених питань або деяких із них потребує застосування даних, які належать до різних галузей знань, керівник експертної установи має право організувати її виконання за правилами виконання комплексної експертизи.

28. Якщо проведення комплексної експертизи не може бути здійснене силами експертів даної установи, то її керівник повідомляє про це особу або орган, які призначили експертизу, і просить залучити до проведення експертизи експерта відповідної спеціалізації. Залучення такого експерта провадиться з дотриманням вимог частини 3 статті 196 КПК України.

29. Якщо експерт порушив клопотання про надання йому додаткових матеріалів, але протягом місяця не отримав відповідь, він має право письмово повідомити особу або орган які призначили експертизу, про неможливість її проведення.

30. При проведенні дослідження експерт повинен вживати заходів до збереження наданих на експертизу об'єктів, аби не допустити їх знищення або пошкодження.

Якщо за характером дослідження зберегти об'єкт неможливо, то на його пошкодження чи знищення має бути отримана письмова згода особи або органу, які призначили експертизу.

У разі пошкодження чи знищення об'єкта в процесі дослідження до висновку експертизи вноситься про це відповідний запис.

У разі наявності після знищення або пошкодження об'єкта під час дослідження залишків, вони повертаються особі або органу, які призначили експертизу.

Документальні матеріали, які були об'єктом дослідження, а також порівняльні зразки позначаються відповідними штампами експертної установи.

31. Висновок експерта (повідомлення про неможливість її проведення) розглядається керівником експертної установи і направляється особі або органу, які призначили експертизу.

Якщо керівник експертної установи не погоджується з позицією експерта, він має право доручити проведення експертизи комісії експертів, до якої включається експерт, з позицією якого він не згоден. Експерти комісії у разі згоди між собою підписують спільний висновок експертизи, а у разі виникнення розбіжностей між членами комісії складається декілька висновків відповідно до позицій експертів.

Висновок експертизи або повідомлення про неможливість її проведення, які даються поза експертною установою (в судовому засіданні, на місці події), розглядаються керівником установи після надходження матеріалів експертизи до установи. Про зауваження, які виникли у керівника установи, він може повідомити особу або орган, які призначили експертизу.

32. Висновок експертизи складається з трьох частин: вступної, досліджувальної та висновків дослідження.

33. У вступній частині висновку експертизи вказуються:

- назва експертизи, її номер, чи є вона додатковою, повторною, комісійною або комплексною;
- особа або орган, які призначили експертизу;
- дані про експерта (експертів): посада, прізвище, ім'я та по батькові, освіта, експертна спеціальність та стаж експертної роботи; науковий ступінь та вчене звання;
- дата надходження матеріалів до експертної установи і дата підписання висновку експертизи;
- де і ким винесена постанова або ухвала про призначення експертизи;
- питання, які належить вирішити експертові;
- найменування матеріалів, що надійшли на експертизу, спосіб доставки та вид упаковки досліджуваних об'єктів;
- клопотання експерта про подання додаткових матеріалів, наслідки їх розгляду;
- обставини справи, які мають значення для давання висновку, з обов'язковим зазначенням джерела їх отримання;
- відомості про осіб, які були присутні під час проведення досліджень (прізвище, ініціали, процесуальне положення);
- попередження експерта про кримінальну відповідальність за ст. 178 КК України за надання завідомо неправдивого висновку;

- довідково-нормативні документи та методична література, які використовувались експертом при вирішенні поставлених питань (з зазначенням бібліографічних даних).

Питання вказуються у формулюванні постанови (ухвали) про призначення експертизи. Якщо поставлено декілька питань, експерт має право згрупувати їх і викласти в послідовності, яка забезпечує найбільш доцільний порядок дослідження. Якщо редакція питання в постанові (ухвалі) не відповідає Науково-методичним рекомендаціям з питань підготовки і призначення судових експертиз у науково-дослідних судово-експертних установах Міністерства юстиції України, але зміст завдання експертові зрозумілий, то після наведення питання в редакції постанови (ухвали) про призначення експертизи він може дати відповідні роз'яснення і викласти питання в редакції, що відповідає згаданим Рекомендаціям.

Питання, які поставлені експертом з власної ініціативи, вказуються після питань, зазначених у постанові (ухвалі) про призначення експертизи.

При проведенні повторної експертизи у вступній частині висновку експертизи викладаються відомості про первинні (попередні) експертизи: прізвища, ініціали експертів, назва експертної установи чи місце роботи експертів, номер і дата висновку експертизи, висновки досліджень попередніх експертиз із питань, які були поставлені перед експертом на повторне вирішення, а також мотиви призначення повторної експертизи, які зазначені у постанові (ухвалі) про її призначення.

34. У досліджуваній частині висновку експертизи описується процес дослідження та його результати, а також дається обґрунтування висновку експерта.

Кожному питанню, яке вирішується експертом, має відповідати певний розділ досліджуваної частини.

Якщо декілька питань тісно пов'язані між собою, хід їх вирішення може описуватись в одному розділі.

Досліджувальна частина повинна включати:

- відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи дослідження, умови їх проведення;
- посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них;
- експертну оцінку результатів дослідження.

Описування результатів застосування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів може обмежуватись викладенням кінцевих результатів. У зазначених випадках графіки, діаграми, таблиці, матеріали експертних експериментів мають зберігатись у наглядових експертних провадженнях і на вимогу осіб, які мають право знайомитись з матеріалами експертизи, надаватись їм для вивчення.

У досліджувальній частині висновку повторної експертизи вказуються причини розбіжностей з результатами попередніх експертиз, якщо такі розбіжності мали місце.

35. В заключній частині висновки дослідження викладаються у вигляді відповідей на поставлені питання в тій послідовності, в якій вони викладені у його вступній частині.

На кожне з поставлених питань має бути дано відповідь по суті або вказано, з яких причин неможливо його вирішити.

36. Висновок експертизи підписується експертами, які проводили дослідження, та засвідчується печаткою експертної установи.

Якщо до висновку експертизи додаються фототаблиці, креслення, схеми, діаграми і т. ін., вони також підписуються експертами та засвідчуються печаткою експертної установи.

37. Висновок комплексної експертизи складається за правилами, викладеними в пунктах 32-36 цієї Інструкції, з урахуванням таких особливостей:

а у вступній частині додатково зазначаються прізвище голови експертної комісії і дані про попередні експертизи, якщо їх результати мали значення для вирішення питань, поставлених перед комплексною експертизою; *а* дослідження, які проводились окремими експертами, описуються у відповідних розділах досліджувальної частини із зазначенням прізвищ експертів; *а* узагальнення та оцінка результатів досліджень фіксуються в синтезувальному розділі досліджувальної частини висновку експертизи. Спільний висновок експертизи підписується експертами, які брали участь у сукупній оцінці результатів усіх досліджень і дійшли згоди. У випадку, якщо згоди між ними не було досягнуто, складається декілька висновків експертизи (за кількістю точок зору) або один, у якому вступна і досліджувальна частини підписуються

всіма експертами, а заключна - окремими, під відповідними висновками дослідження.

38. Висновок експертизи та додатки до нього складаються у двох екземплярах, один з яких направляється особі або органу, які призначили експертизу, а другий залишається в експертній установі.

На повторні експертизи складаються контрольні картки, які надсилаються установі (службі), в якій виконувались попередні експертизи, та до Міністерства юстиції України. Один екземпляр картки залишається в експертній установі. Якщо висновки повторних і попередніх експертиз не збігаються, то до установи (служби), в якій виконувалась попередня експертиза, надсилається також екземпляр висновку повторної експертизи з усіма додатками.

При виконанні комплексної експертизи кількість примірників висновку експертизи відповідає числу установ, що були зайняті у її проведенні (для зберігання в архіві кожної установи).

Додатки до висновку комплексної експертизи у вигляді фото-таблиць, діаграм, схем, креслень і т. ін. підписуються експертами і засвідчуються печаткою тієї установи, в якій вони виконані.

Висновки експертизи з додатками направляються особі або органу, які призначили експертизу, керівником експертної установи (керівником провідної експертної установи).

39. Висновок експертизи, яка виконується під час судового розгляду, складається за правилами цього розділу Інструкції, з урахуванням таких винятків:

а у вступній частині висновку не вказується запис щодо попередження експерта про відповідальність за надання завідомо неправдивого висновку (такий запис робиться в протоколі судового засідання); *а* якщо з питань, які вирішувались під час судового розгляду, проводилась експертиза на попередніх стадіях процесу і експерт згоден з її результатами, він вправі послатись на них. Копія висновку експертизи, проведеної під час судового розгляду, разом із копією ухвали суду про її призначення подається експертом до експертної установи.

40. Повідомлення про неможливість проведення експертизи складається в двох примірниках, підписується експертом та засвідчується печаткою експертної установи. Один примірник керівник

експертної установи надсилає особі або органу, які призначили експертизу, а другий - залишається в експертній установі.

Якщо таке повідомлення дається під час судового розгляду, воно складається і підписується експертом у двох примірниках, один з яких подається до суду, а другий - керівникові експертної установи.

Якщо з одних питань експерт може дати відповідь, а з інших є підстави для повідомлення про неможливість їх вирішення, складається один документ - висновок експертизи.

41. Предмети та документи, що були об'єктами експертного дослідження, підлягають поверненню особі або органу, які призначили експертизу, разом із висновком експертизи або повідомленням про неможливість провести експертизу, засвідченим підписом експерта, що проводив дослідження, та печаткою експертної установи.

42. Хід і результати інших досліджень викладаються у висновку досліджень спеціаліста із зазначенням спеціалізації останнього.

Висновок дослідження спеціаліста складається за формою висновку експертизи за такими винятками:

- особа, яка проводить дослідження, іменується не експертом, а спеціалістом;
- у вступній частині висновку дослідження зазначається, хто і коли звернувся до установи з проханням провести дослідження;
- опускається запис, який стосується відповідальності особи, яка проводить дослідження, за надання завідомо неправдивого висновку.

ІНСТРУКЦІЯ ПРО ФОРМУВАННЯ, ВЕДЕННЯ І ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ОБЛІКІВ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ЦЕНТРУ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 14 січня 1994 року № 190

1. Загальні положення

1.1. Криміналістичні обліки створюються в Криміналістичному центрі з метою найбільш повного використання при проведенні оперативних та слідчих дій, слідів і речових доказів, вилучених з

місць нерозкритих злочинів, а також з метою підвищення рівня інформаційного забезпечення проведення експертиз і досліджень.

1.2. Залежно від завдань, що вирішуються, криміналістичні обліки мають пошукове та довідкове призначення.

1.3. Криміналістичні обліки пошукового призначення:

1.3.1. Систематизують об'єкти (натурні або їх копії), ще безпосередньо пов'язані з вчиненням злочину і вилучені при оглядах місць подій або при проведенні інших слідчих та оперативних дій.

1.3.2. Використовуються для:

- порівняння об'єктів обліку з метою їх ідентифікації та встановлення єдиного джерела походження;
- порівняння з цими об'єктами експериментальних зразків з метою встановлення причетності до вчинення злочинів підозрюваних осіб та вилучених речей.

1.3.3. Містять у собі обліки:

- слідів пальців рук, вилучених з місць вчинення нерозкритих злочинів;
- фальшивих грошей та цінних паперів;
- підроблених бланків документів, виготовлених поліграфічним способом;
- куль, гільз і патронів із слідами зброї, що вилучені з місць вчинення злочинів.

1.4. Криміналістичні обліки довідкового призначення:

1.4.1. Формуються на підставі натурних зразків, каталогів, технічної документації та іншої інформації, одержаних від установ, організацій та підприємств.

1.4.2. Використовуються:

- при проведенні експертиз і досліджень;
- для створення та оновлення методичної та нормативної бази.

1.4.3. Обліки створюються рішенням керівництва Криміналістичного центру залежно від потреб слідчої та експертної практики.

1.5. На підставі узагальнення результатів досліджень об'єктів, що надсилаються до криміналістичних обліків. Криміналістичний центр готує та надсилає у відповідні науково-дослідні установи судових експертиз Міністерства юстиції України, а також експертні підрозділи Міністерства внутрішніх справ і Служби безпеки України (далі - експертні установи та підрозділи) орієнтовну ін-

формацію. Ця інформація містить у собі описи характерних ознак об'єктів, що свідчать про єдине джерело походження цих об'єктів.

1.6. Відповідальність за направлення об'єктів для постановки на криміналістичні обліки (залежно від установленого порядку формування) покладається на керівників підрозділів слідства та дізнання відповідних відомств.

1.7. Відповідальність за організацію перевірок об'єктів за криміналістичними обліками покладається на керівників оперативних та слідчих апаратів прокуратури, Міністерства внутрішніх справ та Служби безпеки України.

1.8. За збереження направлених у Криміналістичний центр об'єктів, своєчасність і якість перевірок відповідальність покладається на керівників Криміналістичного центру.

1.9. Наслідки перевірок оформляються довідками, що підписуються експертом і керівником Криміналістичного центру і надсилаються ініціатору.

(Пункт 2 втратив чинність на підставі наказу МВС № 785 від 11.09.2001)

3. Облік підроблених грошових знаків та цінних паперів

3.1. Облік підроблених грошових знаків та цінних паперів ведеться в Криміналістичному центрі МВС України для:

- встановлення ознак спільності їх походження за способом і технологією виготовлення;
- підготовки орієнтовної інформації про характерні ознаки кожного варіанта підробки;
- виявлення осіб, які займаються виготовленням підроблених грошей.

3.2. Облік складається з колекції зразків підроблених об'єктів і картотеки інформації про факти їх вилучення.

Порядок формування колекції і робота з нею

3.3. Всі грошові знаки та цінні папери, що викликають сумнів, надсилаються слідчими або оперативними працівниками відповідних відомств до експертних установ та підрозділів для проведення експертиз або досліджень. У кожному відомстві перелік таких установ і підрозділів визначається самостійно.

3.4. Коли під час проведення експертиз або досліджень установлено, що об'єкти підроблені, їх ознаки порівнюються з ознаками орієнтовної інформації Криміналістичного центру.

3.5. Якщо ознаки підроблених об'єктів схожі з ознаками, характерними для одного з джерел походження, зазначених в орієнтовній інформації, про це вказується у висновках експертизи або дослідження.

3.6. Підроблені об'єкти, в яких відсутні ознаки, відмічені в орієнтовній інформації, надсилаються експертними установами та підрозділами до Криміналістичного центру для взяття на облік.

3.7. Об'єкти, що надіслані до Криміналістичного центру, підлягають перевірці. Один зразок об'єктів, яких немає в колекції, залишається для постійного зберігання та проведення порівняльних досліджень, про що повідомляється ініціатору.

3.8. Об'єкти, зареєстровані в колекції, вилучаються з колекції за вимогою слідчого або суду, але з обов'язковим їх поверненням після винесення вироку.

3.9. Результати перевірки надсилаються ініціатору.

3.10. Об'єкти, що поміщаються в колекцію, досліджуються і на підставі висновків досліджень готується орієнтовна інформація, яка надсилається до експертних установ та підрозділів.

3.11. Об'єкти в колекції розміщуються за розділами:

- паперові грошові знаки, виготовлені із застосуванням технічних засобів;
- мальовані грошові знаки;
- монети;
- цінні папери.

Порядок формування картотеки

3.12. Щодо кожного факту вилучення підроблених об'єктів експертні установи та підрозділи, що проводили експертизу або дослідження, надсилають до Криміналістичного центру інформацію.

3.13. Інформація, що надійшла до Криміналістичного центру, заноситься на картку, яка поміщається в картотеку.

4. Облік підроблених бланків документів, виготовлених поліграфічним способом

4.1. Облік підроблених бланків документів, виготовлених поліграфічним способом, ведеться в Криміналістичному центрі МВС України для:

- встановлення ознак спільності походження підроблених документів, бланки яких виготовлені з одного друкарського набору або форми;
- підготовки орієнтовної інформації про характерні ознаки кожного варіанта підробки;
- виявлення осіб, які займаються їх виготовленням.

4.2. Облік складається з колекції зразків підроблених об'єктів і картотеки інформації про факти їх вилучення.

Порядок формування колекції і робота з нею

4.3. Всі бланки документів (вироблених поліграфічним способом), що викликають сумнів, надсилаються слідчими або оперативними працівниками відповідних відомств до експертних установ та підрозділів для проведення експертиз або досліджень.

4.4. Коли при проведенні експертиз або досліджень встановлено, що об'єкти підроблені, їх ознаки порівнюються з ознаками орієнтовної інформації Криміналістичного центру.

4.5. Якщо ознаки підроблених об'єктів схожі з ознаками, характерними для одного з джерел походження, зазначених в орієнтовній інформації, про це вказується у висновках експертизи або дослідження.

4.6. Підроблені об'єкти, в яких відсутні ознаки, відмічені в орієнтовній інформації, надсилаються експертними установами та підрозділами до Криміналістичного центру для додаткової перевірки.

4.7. Підроблені об'єкти, що надіслані в Криміналістичний центр, підлягають перевірці. Один зразок об'єктів, яких немає в колекції, залишається для постійного зберігання та проведення порівняльних досліджень, про що повідомляється ініціатору.

4.8. Об'єкти, зареєстровані в колекції, вилучаються з колекції на вимогу слідчого або суду, але з обов'язковим їх поверненням після винесення вироку.

4.9. Результати перевірки надсилаються ініціатору.

4.10. Об'єкти, що поміщаються в колекцію, досліджуються і на підставі висновків досліджень готується орієнтовна інформація, яка надсилається до експертних установ та підрозділів.

Порядок формування картотеки

4.11. Щодо кожного факту вилучення підроблених об'єктів експертно-криміналістичні установи та підрозділи, що проводили експертизу або дослідження, надсилають до Криміналістичного центру інформацію.

4.12. Інформація, що надійшла до Криміналістичного центру, заноситься на картку, яка поміщається в картотеку.

5. Облік куль, гільз і патронів зі слідами зброї

5.1. Облік куль, гільз і патронів зі слідами зброї створюється для:

- встановлення фактів використання одних і тих самих екземплярів зброї при вчиненні декількох злочинів (у різний час, на різних територіях);
- виявлення зброї, яка використовувалась при вчиненні злочинів, серед вилученої, знайденої та добровільно зданої;
- встановлення фактів застосування при вчиненні злочинів втраченої нарізної вогнепальної зброї, що була на озброєнні органів внутрішніх справ та інших законних озброєних формувань;
- виявлення зброї, втраченої працівниками органів внутрішніх справ і озброєних формувань, серед вилученої, знайденої та добровільно зданої.

5.2. Облік складається:

- а* з колекції розгортки поверхні куль, вилучених з місць подій, тіл і трупів;
- и* з колекції фотознімків слідів зброї на гільзах та патронах, вилучених з місць вчинення злочинів;
- и* картотеки інформації про факти їх вилучення.

Порядок формування колекції і робота з нею

5.3. Кулі, гільзи та патрони зі слідами зброї, що вилучені з місць подій, направляються слідчими відповідних відомств до експертних установ та підрозділів для проведення експертиз або досліджень.

5.4. Після проведення експертизи експертна установа або підрозділ надсилає ці об'єкти до Криміналістичного центру для перевірки за колекцією.

5.5. З поверхні надісланих куль виготовляється розгортка.

5.6. Сліди на надісланих гільзах та патронах фотографуються.

5.7. Одержані відображення слідів порівнюються з відображеннями слідів, що знаходяться в колекції, і поміщаються до неї.

5.8. Після перевірки кулі, гільзи та патрони зі слідами зброї, вилучені з місць подій, направляються Криміналістичним центром у централізовану колекцію Експертно-криміналістичного центру МВС України для перевірки, взяття на облік та зберігання.

5.9. Криміналістичний центр вилучає з колекції об'єкти в разі:

- встановлення вогнепальної зброї, з якої вони відстріляні;
- вимоги слідчого або суду.

5.10. В останньому випадку вилучені об'єкти направляються в орган, з якого вони надійшли.

5.11. Перевірці за колекцією також підлягає зброя, вилучена в осіб, які підозрюються у вчиненні злочинів, вилучена і добровільно здана нарізна зброя, що незаконно зберігалася в державних установах, організаціях чи в громадян, а також знайдена нарізна вогнепальна зброя (револьвери, пістолети, автомати, карабіни, обрізи малокаліберних і бойових гвинтівок та карабінів, саморобна нарізна зброя, комбіновані мисливські рушниці).

5.12. Названа зброя відстрілюється в експертних установах та підрозділах згідно з вимогами відповідних відомчих наказів.

5.13. До відстріляних куль та гільз, що направляються на перевірку до Криміналістичного центру, додається інформація.

5.14. Після перевірки відстріляні кулі і гільзи направляються Криміналістичним центром в централізовану криміналістичну колекцію Експертно-криміналістичного центру МВС Російської Федерації для перевірки.

5.15. Результат перевірок надсилається ініціатору.

Порядок формування картотеки

5.16. Кулі, гільзи та патрони зі слідами зброї, що вилучені з місць подій, направляються до Криміналістичного центру з інформацією.

5.17. Інформація, що надійшла до Криміналістичного центру, заноситься на картку, яка поміщається в картотеку.

6. Обліки довідкового призначення

6.1. Обліки складаються з:

- банків даних про властивості, розміри, форми та інші характеристики речовин і речей;
- натурних колекцій і картотек.

6.2. Можуть створюватись обліки:

- вогнепальної зброї і боєприпасів;
- холодної зброї;
- інструментів та інших поширених предметів, які використовуються як знаряддя злочину;
- зображення підшав і верху взуття;
- відбитків протекторів шин автотранспорту;
- фарних розсіювачів;
- лакофарбового покриття;
- паливно-мастильних матеріалів;
- волосся тварин;
- волокнистих матеріалів;
- наркотиків і найбільш поширених сильнодіючих препаратів;
- вибухових пристроїв та речовин;
- матеріалів, що використовуються для виготовлення документів;
- відбитків печаток і штампів;
- пломб;
- замків тощо.

6.3. Об'єкти, необхідні для створення, поновлення, зміни обліків, придбаваються на підприємствах, у торговельних організаціях, аптеках, лікувальних закладах тощо за рахунок коштів, що виділяються на придбання витратних матеріалів, а також шляхом обміну з експертно-криміналістичними підрозділами органів внутрішніх справ зарубіжних країн, з якими укладені відповідні угоди.

6.4. У разі потреби довідкові колекції поповнюються речовими доказами в кримінальних справах, які підлягають знищенню за ухвалою суду.

6.5. Інформація, одержана з використанням обліків довідкового призначення, видається заінтересованим службам на підставі письмового запиту або за ініціативою Криміналістичного центру.

**ІНСТРУКЦІЯ ПРО ПОРЯДОК ФУНКЦІОНУВАННЯ
ДАКТИЛОСКОПІЧНОГО ОБЛІКУ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ
МВС УКРАЇНИ**

Затверджено наказом МВС України від 11 вересня 2001 року № 785.
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 25 грудня 2001 року за №
1066/6257)

1. Загальні положення

Ця Інструкція визначає порядок функціонування (формування, ведення та використання) дактилоскопічного обліку експертної служби МВС України.

1.1. Дактилоскопічний облік функціонує у Державному науково-дослідному експертно-криміналістичному центрі МВС України (далі - ДНДЕКЦ) та Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрах (далі - НДЕКЦ) при Головних управліннях МВС, Управліннях МВС, Управліннях МВС на транспорті (далі - ГУМВС, УМВС, УМВСТ) з метою використання дактилоскопічної інформації для ідентифікації особи, розкриття та розслідування злочинів.

1.2. Працівники органів внутрішніх справ (далі - ОВС) при формуванні, веденні та використанні дактилоскопічного обліку у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законом України "Про міліцію", постановами Кабінету Міністрів України, цією Інструкцією та нормативно-правовими актами МВС України, які регламентують цю діяльність.

1.3. Дактилоскопічний облік призначений для:

- розшуку людей, які зникли безвісти;
- встановлення за невпізнаними трупами особи людини;
- підтвердження особи людини, яка раніше була піддана дактилоскопіюванню;
- встановлення осіб, які залишили сліди рук на місці події;
- встановлення фактів залишення однією особою слідів рук при вчиненні різних злочинів.

1.4. Дактилоскопічний облік складається з:

- a* дактилокартотек - масиву дактилокарт невпізнаних трупів; безвісно зниклих осіб та осіб, які були піддані дактилоскопіюванню відповідно до п. 1.5 Інструкції;

и слідотек - реєстраційних карт слідів рук, які вилучені під час оглядів місць подій (далі - ОМП) за фактами нерозвитих злочинів та безвісного зникнення осіб.

1.4.1. Види дактилокартотек та слідотек:

- центральні;
- обласні;
- кущові;
- місцеві.

1.5. Працівники ОВС відповідно до чинного законодавства проводять дактилоскопіювання осіб, які:

- затримані за підозрою у вчиненні злочину або за бродяжництвом;
- взяті під варту;
- обвинувачуються у вчиненні злочину;
- піддані адміністративному арешту.

1.6. У кожному ОВС обладнується місце для дактилоскопіювання, яке забезпечується необхідними нормативно-методичними матеріалами та технічними засобами щодо його проведення.

1.7. Виготовлення бланків дактилокарт на цупкому білому папері щільністю не менше 120 г/м покладається на господарчі підрозділи ОВС.

1.8. Забезпечення технічними засобами, необхідними для дактилоскопіювання, здійснюється через Головне управління військового та матеріально-технічного забезпечення МВС України.

2. Дактилокартотеки

2.1. Формування дактилокартотек.

2.1.1. Центральна дактилокартотека ведеться у ДНДЕКЦ та формується з дактилокарт невідомих трупів; дактилокарт безвісно зниклих осіб, які були піддані дактилоскопіюванню до зникнення; дактилокарт осіб, які вчинили чи підозрюються у вчиненні навмисних убивств; замахів на вбивства; навмисних тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть; зґвалтувань; розбійних нападів; пограбувань; вимагань; злочинів, які вчинені з використанням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв та речовин. У разі потреби перелік категорій злочинів може бути змінений за рішенням МВС України.

2.1.2. Обласні дактилокартотеки ведуться в НДЕКЦ та формуються з дактилокарт невідомих трупів, дактилокарт безвісно зниклих осіб та осіб, які були дактилоскопійовані відповідно до п. 1.5 Інструкції в ОВС.

2.1.3. Кущові дактилокартотеки ведуться в підрозділах з експертно-криміналістичного забезпечення роботи ОВС НДЕКЦ та формуються з Дактилокарт безвісно зниклих осіб та осіб, які були піддані дактилоскопіюванню відповідно до п. 1.5 Інструкції у двох або більше ОВС, які обслуговують суміжні території.

2.1.4. Місцеві дактилокартотеки ведуться в підрозділах з експертно-криміналістичного забезпечення роботи ОВС НДЕКЦ та формуються з Дактилокарт безвісно зниклих осіб та осіб, які були піддані дактилоскопіюванню відповідно до п. 1.5 Інструкції.

2.1.5. Для перевірок до Центральної дактилокартотеки надходять дактилокарти з НДЕКЦ, інших підрозділів МВС та правоохоронних органів України, правоохоронних органів інших держав.

2.1.6. Для перевірок до обласних дактилокартотек надходять дактилокарти з ДНДЕКЦ, інших підрозділів МВС та правоохоронних органів України, правоохоронних органів інших держав.

2.1.7. Дактилокарти невідомих трупів надсилаються до Центральної дактилокартотеки тільки після перевірок за дактилокартотеками та слідотеками НДЕКЦ та управлінь (відділів) оперативної інформації (далі УОІ, ВОІ) при ГУМВС, УМВС, УМВСТ, а також УОІ при МВС у разі не встановлення особи відповідно до п. 2.2.3.

2.1.8. Організація дактилоскопіювання осіб, які підозрюються, звинувачуються або заарештовані за вчинення злочину, покладається на слідчих (працівників органів дізнання), які прийняли рішення про затримання особи за підозрою у вчиненні злочину або застосування запобіжного заходу, пред'явили звинувачення або якщо до особи, у відношенні якої порушено кримінальну справу, є рішення суду щодо тримання її під вартою. Дактилоскопіювання організовується безпосередньо після прийняття зазначених рішень.

2.1.9. Організація дактилоскопіювання осіб, які затримані за бродяжництво, піддані адміністративному арешту, та постановка їх дактилокарт на облік, покладається на працівників, відповідно, приймальників-розподільників, спеціальних приймальників, де вони утримуються.

2.1.10. Дактилокарти осіб, які вказані у пп. 2.1.8, 2.1.9, направляються до підрозділів експертної служби у термін до 3 діб з моменту дактилоскопіювання для організації перевірки на причетність їх до вчинення злочинів та постановки на облік.

2.1.11. Проведення дактилоскопіювання осіб відповідно до п. 1.5 інструкції або організація постановки їх на дактилоскопічний облік у підрозділах експертної служби покладається за напрямками діяльності на:

- и* підрозділи карного розшуку (далі - КР), боротьби з організованою злочинністю (далі - БОЗ), боротьби з незаконним обігом наркотиків (далі - БНОН), служби дільничних інспекторів міліції, які здійснюють дактилоскопіювання осіб, затриманих за підозрою або звинувачених у вчиненні злочину, взятих під варту;
- и* підрозділи кримінальної міліції у справах неповнолітніх (далі - КМСН), які здійснюють дактилоскопіювання неповнолітніх, які затримані за підозрою, звинувачуються або взяті під варту за вчинення злочинів;
- а* спеціальні приймальники, приймальники-розподільники, які забезпечують дактилоскопіювання осіб, що утримуються в даних установах. Для одержання відбитків рук згідно з чинним законодавством України можуть залучатися фахівці експертної служби.

2.1.12. Організація дактилоскопіювання невпізнаних трупів покладається на підрозділи КР із залученням при необхідності фахівців експертної служби МВС України та бюро судово-медичної експертизи відповідно до нормативно-правових актів.

2.1.13. Відповідальність за достовірність інформації про особу та якість отриманого дактилоскопічного матеріалу покладається на працівників, які проводять дактилоскопіювання.

2.1.14. Організація взаємодії підрозділів з питань формування дактилокартотек покладається на перших заступників начальників ОВС - начальників кримінальної міліції.

2.1.15. У підрозділах КР, БОЗ, БНОН, КМСН, дільничних інспекторів міліції, спеціальних приймальниках, приймальниках-розподільниках ЛВС наказом начальника призначаються працівники, які відповідають за взяття на облік осіб, які вказані у п. 1.5, за напрямками діяльності. Зазначеними працівниками ведеться

журнал обліку дактилокарт. Зареєстровані дактилокарти направляються до підрозділів експертної служби із запитом на перевірку.

2.1.16. Підрозділи, які визначені у п. 2.1.8, що півріччя (в червні та грудні) надають списки осіб, які підлягали дактилоскопіюванню, за напрямками діяльності до підрозділів експертної служби, де проводиться їх звірення з наявними дактилокартами. Результати звірення доповідаються керівником підрозділу експертної служби рапортом начальнику ОВС з наданням другого примірника керівництву НДЕКЦ. У разі відсутності дактилокарт указаних осіб вживаються заходи щодо організації їх взяття на облік працівниками підрозділів, які вказані у п. 2.1.8. Вилучення дактилокарт з картотек та вміщення їх до архіву проводиться тільки за письмовою інформацією керівників зазначених підрозділів.

2.1.17. На запит до підрозділів експертної служби щодо надання дактилокарти для проведення слідчих дій або оперативно-розшукових заходів згідно з вимогами п. 2.2.9 може видаватися тільки її дублікат або другий примірник, уміщений до архіву.

2.2. Ведення дактилокартотек.

2.2.1. У дактилокартах прізвище, ім'я та по батькові записуються українською та російською мовами і друкованими літерами.

2.2.2. На особу, яка підлягає дактилоскопіюванню, дактилокарти заповнюються, як правило, у двох примірниках. Один примірник залишається в ОВС, де було проведено дактилоскопіювання особи, для вміщення в місцеву дактилокартотеку. Другий примірник у термін, що не перевищує 5 діб, надсилається до обласної дактилокартотеки. Якщо особа вчинила або підозрюється у вчиненні окремих категорій тяжких злочинів та особливо тяжких, які вказані у п. 2.1.1 Інструкції, заповнюється третій примірник дактилокарти для направлення до ДНДЕКЦ у термін до 10 діб з моменту дактилоскопіювання. Формування автоматизованих місцевих, кущових, обласних та центральної дактилокартотек може проводитися дактилокартами в електронному вигляді.

2.2.3. На невпізнаний труп заповнюється три примірники дактилокарти. Організація перевірки за дактилоскопічними обліками експертної служби та УОІ (ВОІ) покладається на підрозділи КР, які організовують перевірку за місцевою, кущовою та обласною дактилокартотеками та слідотеками підрозділу експертної служби. Якщо особу трупа не встановлено, то одна дактилокарта

вміщується до обласної дактилокартотеки. Для подальшої перевірки дві дактилокарти направляються до УОІ (ВОІ) при ГУМВС, УМВ С за територіальністю. У разі отримання негативного результату дактилокарти направляються для подальшої перевірки за дактилоскопічним обліком УОІ при МВС. Після перевірки в УОІ при МВС один примірник дактилокарти працівниками УОІ направляється для перевірки та постановки на централізований облік до ДНДЕКЦ, організації перевірки за іншими обласними дактилокартотеками та слідотеками.

2.2.4. Дактилокарта на особу містить такі відомості:

- a* стать;
- Q* прізвище, ім'я та по батькові;
- ☐ число, місяць, рік народження;
- a* місце народження;
- Q* відбитки всіх нігтьових фаланг пальців рук, контрольні відтиски пальців рук, відтиски долонь рук (у разі каліцтва робиться відповідна відмітка),
- a* підпис особи, яка піддається дактилоскопюванню;
- a* дата проведення дактилоскопіювання;
- a* орган, де проводилося дактилоскопіювання;
- ☐ підстава для дактилоскопіювання;
- a* посада, прізвище і підпис працівника, який заповнив дактилокарту.

2.2.5. Дактилокарта на впізнаний труп містить такі відомості:

- стать;
- прізвище, ім'я та по батькові;
- число, місяць, рік народження;
- місце народження;
- відбитки всіх нігтьових фаланг пальців рук, їх контрольні відтиски, відтиски долонь рук (у разі каліцтва робиться відповідна відмітка);
- дата проведення дактилоскопіювання;
- орган, на території якого знайдено труп;
- підстава для дактилоскопіювання;
- посада, прізвище і підпис працівника, який заповнив дактилокарту.

2.2.6. Дактилокарта на невпізнаний труп містить такі відомості:

- статъ;
- відбитки всіх нігтьових фаланг пальців рук, їх контрольні відтиски, відтиски долонь рук (у разі каліцтва робиться відповідна відмітка);
- дата проведення дактилоскопіювання,
- орган, на території якого знайдено труп;
- посада, прізвище і підпис працівника, який заповнив дактилокарту.

2.2.7. Дублікати дактилокарт можуть бути виготовлені за допомогою копіювальної техніки із забезпеченням необхідної роздільної здатності

2.2.8. Дактилокартотека складається з основного масиву та архіву.

2.2.9. Відомості про дактилокарти, що надійшли до картотеки, реєструються в журналі реєстрації дактилокарт, уміщених у дактилокартотеку.

2.2.10. За рішенням керівництва ДНДЕКЦ, НДЕКЦ масив дактилокарт може систематизуватися за категоріями злочинів.

2.2.11. Дактилокарта на особу вилучається з основного масиву в разі смерті останньої (за винятком випадків, передбачених у пп. 2.1 15, 2.2 14) та вміщується до архіву на термін не менше 3 років, після чого знищується.

2.2.12. Дактилокарта на невпізнаний труп вилучається у разі встановлення особи невпізаного трупа або через 5 років з моменту виявлення трупа У разі не встановлення особи та після повної перевірки за дактилоскопічним обліком Дактилокарта направляється для вміщення до оперативно-розшукової справи. Дактилокарти на впізнаний труп знищуються тільки після повної перевірки за дактилоскопічним обліком.

2.2.13. Дактилокарти на осіб, щодо яких припинено кримінальну справу на стадії досудового слідства на реабілітуючих підставах, а також у зв'язку з виправданням їх судом, за письмовою інформацією слідчого (працівника органу дізнання), працівників УОІ-ВОІ, відповідно, вилучаються та знищуються у терміни не пізніше трьох діб з моменту отримання такої інформації.

2.2.14. Про знищення дактилокарт складається акт, який затверджується керівництвом ДНДЕКЦ, НДЕКЦ із зазначенням в

ньому складу комісії, місця, часу, підстави, чиї дактилокарти знищуються та їх загальної кількості.

2.2.15. Відомості про вилучення та знищення дактилокарт надсилаються до підрозділів, де ведуться дактилокартотеки вищого рівня, а також у підрозділи, до яких надсилалися такі дактилокарти для проведення перевірок та вміщення до картотек.

2.2.16. В архів систематизовано вміщуються дубльовані примірники дактилокарт.

3. Слідотеки

3.1. Формування слідотек.

3.1.1. Центральна слідотека ведеться в ДНДЕКЦ та формується з фотокопій слідів, вилучених при огляді місця вчинення навмисних убивств; замахів на вбивства, навмисних тяжких тілесних ушкоджень, які спричинили смерть; згвалтувань; розбійних нападів; пограбувань; вимагань, злочинів, які вчинені з використанням вогнепальної зброї, вибухових пристроїв та речовин, які залишились нерозкритими, та за фактами безвісного зникнення осіб. У разі потреби перелік категорій злочинів може бути змінений за рішенням МВС України.

3.1.2. Обласні слідотеки функціонують у НДЕКЦ та формуються з фотокопій слідів, вилучених при огляді місць вчинення злочинів, що залишились нерозкритими на території обслуговування ОВС, та за фактами безвісного зникнення осіб.

3.1.3. Кущові слідотеки функціонують у підрозділах з експертно-криміналістичного забезпечення роботи ОВС НДЕКЦ та формуються з фотокопій слідів рук, вилучених при огляді місць вчинення злочинів, що залишились нерозкритими на території двох або більше суміжних ОВС; та за фактами безвісного зникнення осіб.

3.1.4. Місцеві слідотеки функціонують у підрозділах з експертно-криміналістичного забезпечення роботи ОВС НДЕКЦ та формуються з фотокопій слідів рук, вилучених при огляді місць вчинення злочинів, що залишились нерозкритими, на території конкретного ОВС, та за фактами безвісного зникнення осіб.

3.2. Ведення слідотек.

3.2.1. Слідотека складається з основного масиву та архіву. 3.2.1.1. До основного масиву вміщуються фотокопії слідів рук, вилучені з місць вчинення нерозкритих злочинів, які:

- визнані експертом придатними для ідентифікації особи;
- перевірені за дактилокартами осіб, які могли залишити сліди на місці події не у зв'язку із вчиненням злочину;
- перевірені за дактилокартотеками та за слідотеками.

До основного масиву вміщуються також сліди рук безвісно зниклих осіб, вилучені з їх помешкань та робочих місць, робота з якими проводиться на загальних підставах. Якщо встановлено, що безвісно зникла особа була піддана дактилоскопіюванню до зникнення, то для взяття на централізований облік до ДНДЕКЦ направляється її дактилокарта після отримання негативного результату при відповідних перевірках за обласними дактилокартотеками та слідотеками НДЕКЦ, УОІ (ВОІ).

Сліди рук перевіряються за дактилокартотеками невпізнаних трупів. У разі отримання за перевірками негативного результату копії таких слідів направляються для постановки на централізований облік та організації перевірки до ДНДЕКЦ.

Формування автоматизованих місцевих, кущових, обласних та центральної слідотек може проводитися реєстраційними картами слідів в електронному вигляді.

3.2.1.2. Основний масив і архів складаються із реєстраційних карт:

- слідів пальців рук;
- слідів долонь.

3.2.1.3. До архіву вміщуються копії слідів рук у випадку, коли злочин розкрито, але належність слідів не встановлена. Термін їх зберігання - до закінчення строку давності притягнення особи до кримінальної відповідальності за видом злочину.

3.2.2. Відомості про надані сліди реєструються в журналі реєстрації слідів рук, уміщених у слідотеку.

3.2.3. За кожним фактом вилучення слідів рук з місць вчинення злочинів або при огляді помешкань та робочих місць безвісно зниклих осіб, що надійшли до слідотеки, заповнюється реєстраційна карта слідів рук. Вона виготовлюється з цупкого паперу формату А5. Копії слідів рук (масштаб 3:1 з масштабною лінійкою) прикріплюються до реєстраційної карти неклеєним способом. При цьому має бути виключена можливість деформації фотокопії.

3.2.4. Реєстраційні карти слідів рук надсилаються з місцевих до обласних слідотек у термін 5 діб після проведення експертизи, а з них до центральної - у термін до 5 діб після надходження слідів.

Реєстраційні карти слідів рук, вилучених з місця вчинення особливо тяжких та тяжких злочинів, які зазначені у п. 3.1.1 та залишились нерозкритими, надсилаються до слідотеки вищого рівня у термін 2 доби, після прийняття рішення про порушення кримінальної справи.

За письмовим завданням слідчих чи працівників оперативних підрозділів можуть виготовлятися дублікати реєстраційних карт слідів рук, як) надсилаються до інших слідотек або для перевірки за даними дактилоскопічного обліку інших держав.

Про факти направлення дублікатів реєстраційних карт слідів рук до інших слідотек у реєстраційному журналі робиться позначка, про що повідомляється ДНДЕКЦ.

3.2.5. Реєстраційні карти слідів рук вилучаються із слідотеки у випадках:

- якщо особа, яка залишила сліди, встановлена;
- закінчення строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за видом злочину або через 15 років з моменту зникнення особи.

3.2.6. Щопівріччя (у червні та грудні) працівники підрозділів з експертно-криміналістичного забезпечення роботи ОВС, які відповідають за функціонування місцевих слідотек, здійснюють звірення інформації реєстраційних карт з обліками кримінальних справ. За результатами звірення здійснюються заходи щодо вилучення реєстраційних карт з масиву слідотеки. Відомості про вилучення реєстраційних карт надсилаються до підрозділів, де ведуться слідотеки вищого рівня, а також у підрозділи, до яких були надіслані дублікати реєстраційних карт. Результати звірень рапортом доповідаються керівництву НДЕКЦ.

4. Використання дактилоскопічного обліку

4.1. Звертатися із запитом щодо проведення перевірки за дактилоскопічним обліком мають право підрозділи ОВС, податкової міліції, Служби безпеки, органи прокуратури та суду, правоохоронні органи інших країн за міжнародними угодами.

Рішення про виконання запитів відповідних підрозділів ОВС приймає керівництво ДНДЕКЦ, НДЕКЦ, їх структурних підрозділів, у яких функціонують дактилокартотеки та слідотеки, а від інших правоохоронних органів - керівництво ГУМВС, УМВС, УМВСТ.

4.1.1. Інформація про результати перевірки надається у письмовій формі і тільки її ініціатору (додатки 5-8).

4.1.2. Працівники підрозділів експертної служби проводять перевірки слідів та дактилокарт за слідотеками та дактилокартотеками, результати яких оформляються у відповідних журналах.

Забороняється проводити перевірки з метою, не передбаченою пунктами 1.1 та 1.3 Інструкції.

4.1.3. Види перевірок: дактилокарта-дактилокарта, дактилокарта-слід, слід-дактилокарта, слід-слід.

4.2. Термін перевірки не повинен перевищувати 15 діб з моменту отримання запиту.

4.3. Дактилоскопічна інформація може надаватися на запити державних спеціалізованих установ судових експертиз з метою її використання при створенні науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок.

5. Порядок перевірки за дактилоскопічним обліком УОІ МВС України

У разі наявності слідів, залишених 10 пальцями рук однієї особи, виготовляється дактилоскопічна карта, обчислюється дактилоскопічна формула за десятипальцевою системою, після чого здійснюється перевірка за дактилокартотеками УОІ (ВОІ) при ГУМВС, УМВС.

ІНСТРУКЦІЯ ПРО СТВОРЕННЯ ЄДИНОЇ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ НОМЕРНОГО ОБЛІКУ ВОГНЕПАЛЬНОЇ (СТРІЛЕЦЬКОЇ) ЗБРОЇ, ЯКА ЗБЕРІГАЄТЬСЯ Й ВИКОРИСТОВУЄТЬСЯ В МВС, НА ОБ'ЄКТАХ ДОЗВІЛЬНОЇ СИСТЕМИ ТА ПЕРЕБУВАЄ В ОСОБИСТОМУ КОРИСТУВАННІ ГРОМАДЯН

Затверджено наказом МВС України від 2 вересня 1998 року № 659.
Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 2 березня 1999 року за № 132/3425) (Витяг)

2. Порядок формування колекцій та робота з ними 2.1. Гільзи зі слідами викраденої гладкоствольної вогнепальної зброї, що залишилися в її власників або перебувають у колекції

контрольних відстрілів підрозділів дозвільної системи ОВС, працівники дізнання або слідства:

2.1.1. Вилучають і приєднують до кримінальної справи як речові докази.

2.1.2. Надсилають до ДНДЕКЦ МВС України для перевірки та вміщення до колекції.

2.2. Гільзи зі слідами втраченої гладкоствольної вогнепальної зброї, що залишилися в її власників або перебувають в колекції контрольних відстрілів підрозділів дозвільної системи ОВС, дільничні інспектори міліції та працівники підрозділів дозвільної системи ОВС:

2.2.1. Вилучають у разі надходження заяви про втрату та надсилають до ДНДЕКЦ МВС України для перевірки та вміщення до колекції.

2.2.2. За відсутності таких гільз у потерпілих та в колекції контрольних відстрілів підрозділів дозвільної системи ОВС про це складається довідка, яка додається до облікової справи на власника зброї.

2.3. Гільзи зі слідами гладкоствольної вогнепальної зброї, які вилучені з місць скоєння злочинів, працівники дізнання або слідства:

2.3.1. Оглядають і прилучають до кримінальної справи як речові докази.

2.3.2. Разом з постановою про призначення експертизи надсилають до експертного підрозділу або установи.

2.3.3. Після отримання висновків надсилають до ДНДЕКЦ МВС України для перевірки та вміщення до колекції.

2.4. При надходженні до ДНДЕКЦ МВС України гільзи перевіряються:

- зі слідами викраденої або втраченої гладкоствольної вогнепальної зброї - за колекцією гільз, вилучених з місць скоєння злочинів, після чого вміщуються до
- колекції від гладкоствольної вогнепальної зброї, вилучені з місць скоєння злочинів - за колекціями гільз, вилучених з місць скоєння злочинів, а також гільз від викраденої або втраченої гладкоствольної вогнепальної зброї, після чого вміщуються до колекції.

2.5. З колекцій ДНДЕКЦ гільзи можуть бути вилучені в таких випадках:

- тимчасово, на вимогу суду або слідчого з обов'язковим поверненням їх до колекції;
- повністю, у разі

- встановлення зразка вогнепальної зброї, з якої вони були відстріляні;
- після завершення п'ятирічного терміну зберігання.

2.6. Перевірці за колекціями підлягає така гладкоствольна вогнепальна зброя:

- вилучена в осіб, які, згідно з кримінально-процесуальним законодавством України, звинувачуються або ж які підозрюються в скоєнні злочинів з використанням вогнепальної зброї;
- обрізи гладкоствольної вогнепальної зброї, які вилучені в осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за ст. 222 ч. I КК України,
- яка була знайдена або добровільно здана.

2.7. Для проведення перевірки зброї працівники органів дізнання або слідства вдаються до таких дій:

- a* вилучають і приєднують зброю до кримінальної справи як речовий доказ;
- a* разом з постановою про призначення експертизи надсилають зброю до експертного підрозділу або установи на дослідження та для експериментального відстрілу.

2.8. Порядок, за яким проводиться контрольний відстріл гладкоствольної вогнепальної зброї, а також облік і зберігання отриманих зразків та надходження їх до ДНДЕКЦ МВС України, аналогічні розробленому для нарізної зброї.

2.9. Результати всіх перевірок за колекціями ДНДЕКЦ оформлюються довідками, які надсилаються ініціаторам.

3. Порядок контрольного відстрілу вогнепальної зброї

3.1. Відстріл нарізної вогнепальної зброї, вказаної в п. 1.1 цієї Інструкції, здійснюється на місцях розташування підрозділів, у відповідності з розробленими планами.

3.2. Відстріл зброї на заводах-виробниках проводиться співробітниками підприємств.

3.3. Відстріл зброї, що перебуває на об'єктах дозвільної системи, в окремих посадових осіб та в особистому користуванні громадян, здійснюється підрозділами Державних науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів (далі - ДНДЕКЦ) Голо-

вних управлінь МВС (далі - ГУМВС), Управлінь МВС (далі - УМВС) України в областях та на залізницях.

3.4. Контрольні відстріли зброї проводяться комісійне. Склад комісії визначається керівниками підрозділів органів внутрішніх справ України, військових частин внутрішніх військ, закладів освіти, підприємств.

4. Правила контрольного відстрілу вогнепальної зброї

4.1. Відстріл нарізної вогнепальної зброї проводиться у спеціально обладнаних місцях - у кулевловлювачі, які дають змогу отримати якісні експериментальні зразки куль та гільз (за рекомендаціями місцевих експертних підрозділів).

НАКАЗ МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ВІД 17 СІЧНЯ 1995 РОКУ № 6 "ПРО РОЗВИТОК ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ"

**Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1995 року
за МІ 248/784) (Витяг)**

З метою подальшого розвитку і вдосконалення судово-медичної служби України, а також для введення в практику бюро судово-медичної експертизи нормативних документів, що регламентуватимуть судово-медичну діяльність, наказую:

1. Затвердити:

1.1. Інструкцію про проведення судово-медичної експертизи.

1.2. Положення про бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів та республіканського бюро (Автономної Республіки Крим).

1.3. Правила судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

1.4. Правила проведення судово-медичної експертизи (дослідження) трупів в бюро судово-медичної експертизи.

1.5. Правила проведення комісійних судово-медичних експертиз в бюро судово-медичної експертизи.

1.6. Правила проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи.

1.7. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної гістології бюро судово-медичної експертизи.

1.8. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної імунології бюро судово-медичної експертизи.

1.9. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної криміналістики бюро судово-медичної експертизи.

1.10. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної токсикології бюро судово-медичної експертизи.

1.11. Правила проведення судово-медичних експертиз (досліджень) у відділеннях судово-медичної цитології бюро судово-медичної експертизи.

1.12. Положення про начальника бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів та республіканського бюро (Автономної Республіки Крим).

1.13. Положення про завідуючого відділом бюро судово-медичної експертизи.

1.14. Положення про завідуючого відділенням бюро судово-медичної експертизи.

1.15. Положення про судово-медичного експерта.

1.16. Положення про методичну (консультативну) раду бюро судово-медичної експертизи

1.17. Положення про Головне бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України.

1.18. Положення про Головного судово-медичного експерта Міністерства охорони здоров'я України.

1.19. Положення про заступника начальника Головного бюро судово-медичної експертизи Міністерства охорони здоров'я України.

1.20. Положення про організаційно-методичний відділ Головного бюро судово-медичної експертизи Міністерства Охорони здоров'я України.

1.21. Штатні нормативи медичного персоналу структурних підрозділів бюро судово-медичної експертизи. <...>

3. Пропонувати керівникам управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів та Міністерства охорони здоров'я Автономної Республіки Крим:

3.2. Організувати роботу бюро судово-медичної експертизи у суворій відповідності з нормативними документами, затвердженими даним наказом;

3.3. Вжити заходів щодо забезпечення закладів судово-медичної експертизи, насамперед районної і міжрайонної ланки, необхідним для проведення всіх видів судово-медичних експертиз і досліджень приміщенням, трупосховищем з холодильними установками, і регулярного їх ремонту;

3.4. Забезпечувати бюро судово-медичної експертизи автотранспортом за нормами, встановленими відповідними наказами МОЗ України.

3.5. З метою удосконалення лікувально-діагностичного процесу систематично проводити клінічні та клініко-анатомічні конференції з залученням до їх роботи судово-медичних експертів, у впровадженні яких знаходились експертизи, де були виявлені дефекти надання медичної допомоги населенню.

4. Вважати такими, що не застосовуються на території України, накази МОС СРСР від 10 квітня 1962 р. № 166 «Про заходи поліпшення судово-медичної експертизи в СРСР» (усі розділи, за винятком додатків 5 і 7); від 21 липня 1978 р. № 694 «Про затвердження Інструкції до проведення судово-медичної експертизи, положення про бюро судово-медичної експертизи та інших нормативних актів по судово-медичній експертизі»; від 9 липня 1991 р. «Про введення в практику Правил судово-медичної експертизи трупів»; від 11 грудня 1978 р. № 1208 «Про введення в практику загальносоюзних Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень», а також Правила судово-медичної акушерсько-гінекологічної експертизи, затверджені МОЗ СРСР 7 січня 1966 р., «Правила судово-медичної експертизи статевих станів чоловіків», затверджені МОЗ СРСР 18 жовтня 1968 р.. Інструкція про роботу судово-медичних експертних комісій.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ
УПРАВЛІНЬ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ОБЛАСНИХ ВИКОНАВЧИХ
КОМІТЕТІВ ТА РЕСПУБЛІКАНСЬКЕ БЮРО
(АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ)

Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6.

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1995 року за № 25Я/794

1. Бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів та республіканське бюро (Автономної Республіки Крим) (в подальшому - бюро) є державними спеціалізованими установами, що входять до структури закладів охорони здоров'я України.

Основною діяльністю бюро є проведення судово-медичних експертиз, що призначаються особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом з метою дослідження на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, що містять інформацію про обставини справи.

Бюро повинні також сприяти поліпшенню охорони здоров'я населення.

2. Завдання бюро:

2.1. Забезпечення та проведення судово-медичних експертиз трупів у випадках насильницької смерті або при підозрі на застосування насильства, а також за інших обставин, що обумовлюють необхідність проведення також експертизи, для вирішення питань, поставлених особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом;

2.2. Забезпечення та проведення судово-медичної експертизи потерпілих, обвинувачених та інших осіб для визначення характеру та ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, з приводу статевих злочинів та вирішення інших питань, поставлених особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом;

2.3. Забезпечення та проведення судово-медичної експертизи речових доказів;

2.4. Забезпечення та проведення судово-медичної експертизи за матеріалами кримінальних та цивільних справ;

2.5. Забезпечення участі судово-медичних експертів у судових засіданнях, а також як фахівців у галузі судової медицини при проведенні невідкладних та інших слідчих дій;

2.6. Підвищення якості експертизи шляхом впровадження у судово-медичну практику нових методів дослідження, що затверджені Міністерством охорони здоров'я (надалі - МОЗ) України, та постійним удосконаленням діяльності судово-медичних експертів;

2.7. Забезпечення проведення експертиз у встановлені строки;

2.8. Систематичне інформування керівників закладів охорони здоров'я про всі дефекти та недоліки у наданні медичної допомоги населенню, що були виявлені при проведенні судово-медичних експертиз;

2.9. Забезпечення участі судово-медичних експертів у клінічних та клініко-анатомічних конференціях;

2.10. Негайне повідомлення відповідних служб охорони здоров'я про випадки гострозаразних, у тому числі особливо небезпечних, захворювань, що були виявлені;

2.11. Узагальнення та аналіз судово-медичного матеріалу з метою проведення органами охорони здоров'я заходів профілактики виробничого, вуличного та побутового травматизму, отруєнь, алкоголізму, наркоманії, токсикоманії, раптової смерті та інших питань, що можуть сприяти поліпшенню медичного обслуговування населення;

2.12. Проведення заходів щодо спеціалізації та підвищення кваліфікації судово-медичних експертів шляхом періодичного проходження підготовки в інститутах удосконалення лікарів та інших відповідних закладах охорони здоров'я;

2.13. Систематичне проведення роботи з підвищення ділової кваліфікації працівників бюро.

3. В адміністративно-господарському відношенні бюро підпорядковані відповідному управлінню охорони здоров'я.

4. В організаційному та науково-методичному відношенні бюро підпорядковані МОЗ України.

5. Чисельність штатів бюро затверджується керівником управління охорони здоров'я згідно з діючими нормативними навантаженнями та штатними нормативами.

6. Фінансування бюро здійснюється з місцевих бюджетів.

7. У складі бюро повинні бути такі структурні підрозділи:

- 7.1. Відділ судово-медичної експертизи трупів;
- 7.2. Відділ судово-медичної експертизи потерпілих, обвинувачених та інших осіб;
- 7.3. Відділ чергових судово-медичних експертиз;
- 7.4. Відділ судово-медичної експертизи речових доказів (судово-медична лабораторія), який складається з:
 - 7.4.1. Відділення судово-медичної гістології;
 - 7.4.2. Відділення судово-медичної імунології;
 - 7.4.3. Відділення судово-медичної криміналістики;
 - 7.4.4. Відділення судово-медичної токсикології;
 - 7.4.5. Відділення судово-медичної цитології;
- 7.5. Відділ комісійних судово-медичних експертиз;
- 7.6. Організаційно-методичний відділ;
- 7.7. Міські (міст обласного підпорядкування) та районні (міжрайонні) відділення бюро судово-медичної експертизи;
- 7.8. Адміністративно-господарська частина з канцелярією та архівом.

Примітки:

- 1) При наявності у складі відділу судово-медичної експертизи трупів більш як одного моргу один з них (основний) набуває статусу відділу, інші - статусу відділення цього відділу.
- 2) Перелік структурних підрозділів бюро та їх штатний розпис можуть бути змінені начальником бюро згідно з виробничою необхідністю та наявними коштами.

8. Міські (міст обласного підпорядкування) та районні (міжрайонні) відділення бюро організуються поза обласними центрами, де розташоване бюро, з урахуванням фактичного обсягу судово-медичної роботи та віддаленості відділення від бюро. Згідно з виробничою необхідністю та наявністю відповідних коштів до їх складу можуть входити будь-які структурні підрозділи.

Завідуючі міськими (міст обласного підпорядкування) та районними (міжрайонними) відділеннями бюро в організаційному, науково-методичному та адміністративно-господарському відношенні підпорядковані начальнику бюро, до складу якого входить відділення.

9. Керівництво діяльністю бюро здійснюється на засадах єдиності начальності начальником бюро, який одночасно є головним фахівцем з судової медицини відповідного органу охорони здоров'я.

10. Начальники бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів та начальник ре-

спубліканського бюро (Автономної Республіки Крим) судово-медичної експертизи призначаються та звільнюються керівниками відповідного органу охорони здоров'я з урахуванням думки Головного судово-медичного експерта МОЗ України.

11. Бюро користуються правами юридичної особи, мають печатки (гербову, просту, для пакетів) та штампи із зазначенням своєї повної назви. Відділи та відділення бюро мають печатки (просту, для пакетів) та штампи із зазначенням своєї повної назви.

12. Бюро зобов'язані мати правила внутрішнього трудового розпорядку для працівників.

13. Бюро ведуть документацію та надають звіти, що стосуються судово-медичної експертизи, за формами і за приналежністю у строки, затверджені МОЗ України.

Бухгалтерські, статистичні та інші звіти здійснюються відповідно до чинного законодавства

14. Бюро можуть бути навчальними базами вищих медичних навчальних закладів, інститутів (факультетів) удосконалення лікарів.

15. При проведенні у процесі практичних знань професорсько-викладацьким складом кафедр судової медицини судово-медичних експертиз бюро забезпечують проведення досліджень речових доказів в обсязі, що є необхідним для надання експертного висновку.

16. Контроль за проведенням судово-медичних експертиз, що виконуються під час навчального процесу, і складанням відповідної документації викладачами кафедр судової медицини здійснюється завідуючим кафедрою та начальником бюро

Дана документація повинна зберігатися в архіві бюро.

17. При бюро створюється методична рада, діяльність якої здійснюється відповідно до Положення про методичну раду бюро, що затверджено наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року.

18. Науково-дослідні інститути, вищі навчальні, лікувально-профілактичні та інші установи, що входять до системи закладів охорони здоров'я України, зобов'язані сприяти бюро у виконанні завдань, покладених на них, шляхом надання науково-практичної та консультативної допомоги.

19. Органи охорони здоров'я забезпечують бюро судово-медичної експертизи відповідними приміщеннями, обладнанням, матеріально-технічним постачанням, надають кабінети в амбулаторно-поліклінічних установах та морги в лікарнях, автомобільний

транспорт, при необхідності санітарну авіацію; всебічно сприяють судово-медичним експертам при виконанні службових обов'язків (надання медичних документів, проведення аналізів, консультація спеціалістів, участь в комісіях тощо).

ПРО РОЗШИРЕННЯ МЕРЕЖІ НАУКОВО-ДОСЛІДНИХ ІНСТИТУТІВ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ

(Постанова Кабінету Міністрів України від 25 січня 1995 року №52)

На виконання Державної програми боротьби із злочинністю, затвердженої постановою Верховної Ради України від 25 червня 1993 р., Кабінет Міністрів України постановляє:

1. Створити:

- у м. Одесі - Одеський науково-дослідний інститут судових експертиз на базі Одеської науково-дослідної лабораторії судових експертиз, яка ліквідується,
- у м. Львові - Львівський науково-дослідний інститут судових експертиз на базі Львівського відділення Київського науково-дослідного інституту судових експертиз, яке ліквідується;
- а у м. Донецьку - Донецький науково-дослідний інститут судових експертиз на базі Донецького відділення Харківського науково-дослідного інституту судових експертиз, яке ліквідується.

2. Міністерству економіки. Міністерству фінансів врахувати розрахунки Міністерства юстиції щодо витрат на зміцнення та розвиток мережі науково-дослідних інститутів судових експертиз під час формування щорічних програм економічного і соціального розвитку та Державного бюджету України, починаючи з 1995 року.

3. Одеському, Львівському, Донецькому облвиконкомам надавати допомогу науково-дослідним інститутам судових експертиз Міністерства юстиції у розвитку їх матеріально-технічної бази та соціальної інфраструктури.

ІНСТРУКЦІЯ ПРО ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року №6.

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1995 року за №254/790

1. Загальні положення

1.1. Судово-медична експертиза проводиться з метою дослідження на підставі спеціальних знань матеріальних об'єктів, що містять інформацій про обставини справи, яка перебуває в провадженні органів дізнання, слідчого, прокурора чи суду.

Судово-медична експертиза виконується згідно з Законом України «Про судову експертизу», процесуальним законодавством, іншими законодавчими актами, міжнародними договорами та угодами про взаємну правову допомогу і співробітництво, що регулюють правовідносини у сфері судово-експертної діяльності, даною Інструкцією та нормативними документами, затвердженими наказом Міністерства охорони здоров'я (далі - МОЗ) України №6 від 17 січня 1995 року.

1.2. Судово-медична експертиза здійснюється на принципах законності, об'єктивності, повноти дослідження та незалежності державними установами - бюро судово-медичних експертиз.

1.3. Система судово-медичної служби України складається з:

1.3.1. Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України.

1.3.2. Республіканського бюро судово-медичної експертизи (Автономна Республіка Крим).

1.3.3. Бюро судово-медичної експертизи управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів.

1.4. До компетенції судово-медичної експертизи належить:

1 4.1. Експертиза трупів у випадках насильницької смерті.

1.4.2. Експертиза трупів при підозрі застосування насилля або з інших обставин, що обумовлюють необхідність такої експертизи.

1.4.3. Експертиза потерпілих, обвинувачених та інших осіб.

1.4.4. Експертиза речових доказів.

1 4.5. Експертиза за матеріалами кримінальних та цивільних справ.

1.5. Проведення судово-медичної експертизи здійснюється фахівцями державних установ судово-медичних експертиз МОЗ України.

Проведення судово-медичних експертиз може здійснюватись на підприємницьких засадах на підставі ліцензії, що видається МОЗ України.

Фахівці державних установ судово-медичної експертизи повинні мати вищу медичну (фармацевтичну) освіту, пройти спеціальну підготовку з проведення судово-медичних експертиз та отримати сертифікат на звання судово-медичного експерта.

Без додаткового узгодження з особою, що призначила експертизу, до Учасі в проведенні судово-медичних експертиз як експерти можуть бути залучені професори та викладачі кафедр судової медицини, фахівці закладів охорони здоров'я та інших відомств.

1.6. Як фахівці судово-медичні експерти можуть залучатися в установленому законом порядку до учасі в початкових та інших слідчих діях: огляду трупів на місці події (знайдення), ексгумації, вилучення зразків та інших.

2. Основні положення про організацію проведення судово-медичної експертизи

2.1. Судово-медична експертиза проводиться згідно з постановою особи, що проводить дізнання, слідчого, прокурора, судді, а також за ухвалою суду.

2.2. Особою, що проводить дізнання, слідчим, прокурором, суддею чи судом можуть бути призначені первинна, додаткова та повторна судово-медична експертиза.

2.3. Первинна судово-медична експертиза може бути проведена як одним, так і кількома експертами. Необхідність учасі кількох експертів визначається особою, що призначила таку експертизу, або начальником бюро судово-медичної експертизи.

Додаткова судово-медична експертиза доручається експерту (експертам), що проводив (проводили) первинну експертизу, або іншому (іншим) експерту (експертам).

Повторна судово-медична експертиза повинна бути доручена тільки іншому (іншим) експерту (експертам).

2.4. Участь кількох експертів є обов'язковою при проведенні:

2.4.1. Експертиз у справах про притягнення до кримінальної відповідальності медичних працівників за професійні правопорушення;

2.4.2. Повторних експертиз за матеріалами кримінальних та цивільних справ;

2.4.3. Експертиз з визначення втрати загальної та професійної працездатності.

Проведення цих експертиз здійснюється у відділах комісійних експертиз бюро судово-медичних експертиз управлінь охорони здоров'я обласних виконавчих комітетів, у відділі комісійних експертиз республіканського бюро (Автономної Республіки Крим), а також у судово-медичному відділі Головного бюро судово-медичної експертизи МОЗ України.

2.5. У разі необхідності вирішення питань, що потребують спеціальних знань з судової медицини та інших галузей науки та техніки, призначається комплексна експертиза, яка виконується судово-медичним експертом та фахівцями інших спеціальностей.

2.6. Персональний склад експертів, що проводять експертизу, визначається особою, яка призначила експертизу, або начальником бюро судово-медичної експертизи у разі відсутності в документі про призначення експертизи персонального складу експертів.

2.7. На судово-медичного експерта згідно з чинним законодавством покладається особиста відповідальність за проведення дорученої йому експертизи.

Права та обов'язки судово-медичного експерта при проведенні експертизи визначаються процесуальним законодавством України.

2.8. При проведенні експертизи судово-медичний експерт має право ознайомлюватись з матеріалами справи, що стосуються експертизи.

Якщо наданих матеріалів недостатньо для вирішення поставлених перед експертом питань, він має право порушувати клопотання перед особою, яка призначила експертизу, про надання додаткових матеріалів та документів, які необхідні для її проведення. Експерт також має право просити особу, яка призначила експертизу, уточнити або пояснити питання, запропоновані йому для вирішення при виконанні експертизи.

Якщо питання, що поставлені перед експертом, виходять за межі або не входять до його компетенції, він зобов'язаний відмо-

витися від відповідей на них. При неможливості дати відповіді на питання (частину питання), що поставлені, або неможливості виконати всю експертизу судово-медичний експерт мотивує свою відмову і в письмовому вигляді повідомляє про це особу, яка призначила експертизу.

2.9. У разі виявлення при проведенні експертизи даних, що мають значення для справи, але щодо яких питань поставлено не було, судово-медичний експерт вправі повідомити про них особу, яка призначила експертизу, або вказати на них у своїх підсумках.

2.10. При виконанні експертиз, в яких виникла необхідність вирішення спеціальних питань, що не входять до компетенції судово-медичного експерта, і потрібна консультація фахівця у відповідній галузі медицини, або у разі потреби у проведенні огляду особи, яка піддається судово-медичній експертизі у лікаря-фахівця, що працює в іншому закладі охорони здоров'я, судово-медичний експерт за погодженням з особою, яка призначила експертизу, має право залучати цього фахівця для проведення всіх необхідних досліджень, для вирішення питань, поставлених перед експертизою.

2.11. Коли при відповіді на питання, поставлені перед експертизою, виникає необхідність у проведенні судово-медичних лабораторних досліджень, судово-медичний експерт має право надіслати всі необхідні матеріали на ці дослідження. Порядок, організація та вид лабораторного дослідження визначаються правилами проведення окремих видів експертиз, затверджених наказом МОЗ України №6 від 17 січня 1995 року.

2.12. Якщо в процесі виконання судово-медичної експертизи виявлені об'єкти, що за своїм характером можуть стати речовими доказами і предметом окремої судово-медичної, криміналістичної або іншої експертизи, то їх слід описати у висновку експерта та передати особі, яка призначила експертизу, під розписку для направлення на відповідну експертизу.

2.13. При проведенні судово-медичної експертизи можуть бути присутні:

2.13.1. Слідчий (за винятком проведення експертизи особи іншої статі, коли це супроводжується її оголенням).

2.13.2. Обвинувачений та інша особа (тільки з дозволу слідчого).

2.13.3. Лікарі лікувально-профілактичних закладів з дозволу слідчого.

2.14. При проведенні експертизи не на базі судово-медичної експертизи керівник лікувально-профілактичної установи зобов'язаний забезпечити судово-медичних експертів приміщенням для виконання експертизи, необхідним обладнанням і матеріалами, надавати іншу необхідну допомогу.

2.15. У випадках участі у невідкладних та інших слідчих діях судово-медичний експерт зобов'язаний сприяти слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів, давати по можливості пояснення, брати Участь разом з іншими особами в складанні протоколу огляду та підписувати його.

Організація участі експерта в означених діях та забезпечення його транспортом покладається на органи дізнання, попереднього слідства та суд.

2.16. Для роз'яснення або доповнення підсумків, що були дані, судово-медичний експерт може бути допитаний слідчим із складанням протоколу допиту експерта.

2.17. При виклику у судові засідання для участі в розгляді кримінальних або цивільних справ судово-медичний експерт виконує експертизу в суді або може бути допитаний з приводу - експертизи.

Участь судово-медичного експерта у судовому засіданні регламентується процесуальним законодавством України, за яким експерт має право знайомитися з матеріалами справи, що стосуються експертизи, ставити запитання, які стосуються експертизи, потерпілим, обвинуваченим та свідкам.

У разі проведення експертизи в суді судово-медичний експерт складає висновок у 2-х примірниках. Підсумки цього висновку він оголошує у судовому засіданні і потім передає їх суду. Після оголошення підсумків експерт за клопотанням осіб, які беруть участь у судовому процесі, може роз'яснити їх в усній формі.

Копія висновку додається до документів експертизи, що зберігаються в архіві бюро судово-медичної експертизи.

У випадках неправильного тлумачення особами, які беруть участь у судовому процесі, підсумків, що були дані судово-медичним експертом, він зобов'язаний заявити про це. Експерт також зобов'язаний включити до висновків підсумки з обставин

справи, що належать до його компетенції, але з яких йому не бузи поставлені запитання.

2.18. Якщо у проведенні експертизи беруть участь кілька експертів, їм повинна бути надана можливість радитись між собою.

Підсумки групи експертів у випадках їх одностайної думки підписуються всіма експертами; у разі незгоди між експертами - вони дають окремі підсумки.

2.19. Судово-медичний експерт має право на вилучення частин трупа, органів та тканин, крові, сечі тощо для проведення судово-медичної експертизи без дозволу близьких родичів потерпілого або інших законних представників. Порядок вилучення і перелік частин трупа, органів та тканин, крові, сечі тощо, що вилучаються, визначаються Правилами проведення судово-медичної експертизи (дослідження) трупів у бюро судово-медичної експертизи, затверджених наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року.

2.20. Судово-медичний експерт з дозволу особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора та суду має право бути присутнім при проведенні допитів та інших слідчих і судових дій, ставити запитання, що стосуються експертизи, особам, які допитуються.

2.21. Судово-медичний експерт не має права:

2.21.1. Розголошувати дані медичного характеру, матеріали кримінальних та цивільних справ, які стали йому відомі при виконанні службових та професійних обов'язків.

2.21.2. Брати участь у проведенні експертиз та слідчих дій, якщо він є потерпілим, цивільним позивачем або відповідачем, свідком або перебуває в родинних стосунках, службовій чи іншій залежності від обвинуваченого, потерпілого, цивільного позивача або відповідача та їх представників, а також якщо наявні інші обставини, які дають підставу вважати, що він особисто, прямо чи побічно зацікавлений у результатах справи.

В означених випадках експерт піддягає відводу або повинен заявити самовідвід. Питання про відвід експерта вирішується особою, яка проводить дізнання, слідчим, прокурором або судом відповідно до процесуального законодавства.

Попередня участь експерта у справі як фахівця з судової медицини при огляді трупа на місці події не є підставою для відводу.

3. Оформлення висновку судово-медичного експерта

3.1. Результати судово-медичної експертизи оформляються документом, який має назву висновок експерта. Структура цього документа визначається правилами проведення окремих видів експертиз, що затверджені наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року.

3.2. У вступній частині висновку експерта повинно бути зазначено:

3.2.1. Час і місце проведення експертизи;

3.2.2. Умови проведення експертизи, що мають значення для експертного дослідження (освітлення, температура повітря тощо);

3.2.3. Назва документа, на підставі якого проводиться експертиза;

3.2.4. Прізвище, ім'я та по батькові експерта, його посада, місце роботи, фах і стаж роботи за фахом, кваліфікаційна категорія, науковий ступінь, вчене звання;

3.2.5 Прізвище, ім'я та по батькові, вік померлого (при експертизі трупа), прізвище, ім'я та по батькові, вік, місце проживання, документ, що посвідчує особу (при експертизі потерпілих, обвинувачених та інших осіб), назва і номер кримінальної та цивільної справи, кількість томів та листів справи, перелік об'єктів і зразків, що надійшли на експертизу (при експертизі за матеріалами справи та експертизі речових доказів);

3.2.6. Особи, які були присутні при виконанні експертизи;

3.2.7. Підпис судово-медичного експерта про роз'яснення йому процесуальних прав та обов'язків і про його відповідальність;

3.2.8 Перелік питань, поставлених на вирішення експертизи.

3.3. В обставинах справи викладаються відомості, які необхідні судово-медичному експерту при виконанні експертизи та складанні підсумків: слідчі дані, зміст медичних документів, опитування та скарги особи, яку оглядають тощо.

У разі проведення додаткової або повторної експертизи судово-медичний експерт повинен зазначити в обставинах справи привід для призначення такої експертизи.

3.4. Дослідна частина повинна містити докладний опис процесу дослідження і всіх виявлених при цьому фактичних даних з вказівкою методів та методик, що застосовувались, в тому числі і тих, що реєстрували ушкодження.

Структура дослідної частини визначається видом експертизи, що виконується. Обсяг необхідних відомостей, які повинні містити

тися в дослідній частині кожного виду експертизи, регламентується правилами проведення окремих видів експертиз, що затверджені наказом МОЗ України № 6 від 17 січня 1995 року.

3.5. Вступна частина, обставини справи та дослідна частина, що разом складають протокольну частину висновку експерта, підписуються судово-медичним експертом та особами, які були згадані у вступній частині.

3.6. Підсумки у висновку експерта є науково обгрунтованою думкою експерта, сформульованою на підставі результатів виконаної експертизи.

Підсумки судово-медичної експертизи складаються на підставі фактичних даних, отриманих у процесі проведення експертизи та експертного аналізу обставин справи.

Оформлення висновку регламентується вимогами процесуального законодавства України.

3.7. Протокольна частина висновку експерта складається без посередньо у процесі проведення експертизи.

Дослідження речових доказів фіксується записами у робочому журналі. Підсумки експертизи повинні складатися не пізніше ніж через три доби після закінчення всіх експертних досліджень з обов'язковим зазначенням дати закінчення експертизи.

3.8. Проведення експертизи повинно бути закінчене протягом одного місяця з дня отримання від органів дізнання, попереднього слідства або суду всіх необхідних матеріалів. При перевищенні експертом встановлених строків він повинен дати усне роз'яснення причин затримки начальнику бюро і направити про це письмове повідомлення особі, яка призначила експертизу.

Висновок експерта складається не менш як у двох примірниках, один з яких одразу ж надсилається особі, яка призначила експертизу, а другий залишається в архіві бюро судово-медичної експертизи.

3.9. Підміняти висновок експерта довідками та виписками, а також використовувати для складання цього документа незатверджені форми та бланки анкетного типу забороняється.

ПРАВИЛА СУДОВО-МЕДИЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ТЯЖКОСТІ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6.

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1995 року за № 255/791

1.1. Судово-медичне визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться згідно з Кримінальним та Кримінально-процесуальним кодексами України і цими Правилами.

1.2.3 медичної точки зору, тілесні ушкодження - це порушення анатомічної цілості тканин, органів та їх функцій, що виникає як наслідок дії одного чи кількох зовнішніх ушкоджуючих факторів - фізичних, хімічних, біологічних, психічних.

1.3. У випадку неналежного надання медичної допомоги, що виявилось у порушенні анатомічної цілості тканин і органів та їх функцій, експертна комісія вправі розглядати це порушення як тілесне ушкодження і визначити ступінь його тяжкості за цими Правилами.

1.4. Загальні вимоги, що пред'являються до складання судово-медичних документів при визначенні ступеня тяжкості тілесних ушкоджень, а також права і обов'язки експерта передбачені Кримінально-процесуальним кодексом України.

1.5. Згідно з Кримінальним кодексом України розрізняють тілесні ушкодження трьох ступенів: тяжке, середньої тяжкості та легке. Легке може бути таким що:

1.5.1. Спричиняє короткочасний розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності;

1.5.2. Не спричиняє зазначених в п. 1.5.1 наслідків.

2. Визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень

2.1. Тяжке тілесне ушкодження:

2.1.1. Ознаки тяжкого тілесного ушкодження:

- а) небезпека для життя;
- б) втрата будь-якого органа або втрата органом його функцій;
- в) душевна хвороба;
- г) розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину;
- д) переривання вагітності;
- є) невиправне знівечення обличчя

2.1.2. Небезпечними для життя є ушкодження, що в момент заподіяння (завдання) чи в клінічному перебігу через різні проміжки часу спричиняють загрозові для життя явища (див. п. 2.1.3.) і котрі без надання медичної допомоги, за звичайним своїм перебігом, закінчуються чи можуть закінчитися смертю. Запобігання смерті, що обумовлене наданням медичної допомоги, не повинно братися до уваги при оцінюванні загрози для життя таких ушкоджень. Загрозливий для життя стан, який розвивається в клінічному перебігу ушкоджень, незалежно від проміжку часу, що минув після його заподіяння, повинен перебувати з ним у прямому причинно-наслідковому зв'язку.

2.1.3. До ушкоджень, що небезпечні для життя, належать:

а) ті, що проникають у черепну порожнину, у тому числі й без ушкодження мозку;

б) відкриті й закриті переломи кісток склепіння та основи черепа, за винятком кісток лицевого скелета та ізолюваної тріщини тільки зовнішньої пластинки склепіння черепа;

в) забій головного мозку тяжкого ступеня як зі здавленням, так і без здавлення головного мозку; забій головного мозку середньої тяжкості за наявності симптомів ураження стовбурної ділянки.

Примітка При судово-медичній оцінці ступеня тяжкості струсу і забою головного мозку належить керуватися діючими методичними рекомендаціями, що затверджуються Міністерством охорони здоров'я (надалі - МОЗ) України.

г) ізолювані внутрішньочерепні крововиливи за наявності загрозових для життя явищ;

Примітка: Субарахноїдаєний крововилив, який був підтверджений яомбаяною пункцією, без відповідної клінічної симптоматики не може бути віднесений до ушкоджень, що небезпечні для життя.

д) ті, що проникають у канал хребта, у тому числі й без ушкодження спинного мозку та його оболонок;

є) переломи-вивихи та переломи тіл чи обох дуг шийних хребців, односторонні переломи дуг I або II шийних хребців, а також переломи зубовидного відростка II шийного хребця; у тому числі без порушення функції спинного мозку;

є) підвивихи шийних хребців за наявності загрозових для життя явищ, а також їх вивихи;

ж) закриті ушкодження спинного мозку в шийному відділі;

з) перелом чи перелоמו-вивих одного або кількох грудних чи поперекових хребців з порушенням функції спинного мозку або за наявністю клінічне встановленого шоку тяжкого ступеня;

Примітка. Рефлекторне порушення функцій (рефлекторний спазм чи розслаблення сфінктерів, рефлекторне порушення ритмів серця, дихання тощо) не є під ставок) для віднесення ушкоджень до загрозливих для життя.

й) закриті ушкодження грудних, поперекових і крижових сегментів спинного мозку, котрі супроводжувались тяжким спільним шоком чи порушенням функцій тазових органів;

і) ушкодження з повним (усіх шарів) порушенням цілості стінки глотки, гортані, трахеї, головних бронхів, стравоходу, незалежно від того з боку шкіряних покривів чи з боку слизової оболонки (просвіту органа) вони заподіяні;

ї) закриті переломи під'язичної кістки, закриті й відкриті ушкодження ендокринних залоз ділянок шиї (щитовидної, паращитовидної, виличкової - у дітей) - все за наявності загрозливих для життя явищ;

й) поранення грудної клітки, котрі проникли в плевральну порожнину, порожнину перикарду чи клітковину середостіння, у тому числі і без ушкодження внутрішніх органів;

Примітка. Підшкірна емфізема, що виявляється при пораненнях грудної клітки, не може розглядатись як ознака проникаючого ушкодження в тих випадках, коли явища гемопневмотораксу відсутні, емфізема має обмежений характер і нема сумнівів у тому, що рановий канал не проникав у плевральну порожнину.

к) ушкодження живота, котрі проникли в черевну порожнину, у тому числі і без ушкодження внутрішніх органів; відкриті ушкодження внутрішніх органів, розміщених в замереному просторі (нирок, наднирників, підшлункової залози) і в порожнині таза (сечовий міхур, матка, яєчники, передміхурова залоза, верхній і середній відділи прямої кишки, перетинкова частина уретри);

Примітка. Відкриті ушкодження нижньої третини прямої кишки, піхви, сечовипускного каналу належить відносити до небезпечних для життя тільки за наявності загрозливих для життя явищ.

л) закриті ушкодження органів грудної, черевної порожнини, органів заочеревного простору, порожнини таза - все за наявності загрозливих для життя явищ;

Примітка Проведення діагностичної лапаротомії, якщо відсутні ушкодження органів черевної порожнини, при визначенні ступеня тяжкості тілесних ушкоджень не враховується.

м) відкриті переломи діяфіза (тіла) плечової, стегнової і великогомілкової кісток;

Примітка. Відкриті переломи інших відділів і закриті переломи будь-яких відділів названих кісток, а також відкриті і закриті переломи променевої, ліктьової та малогомілкової кісток можуть бути зараховані до небезпечних для життя за наявності загрозливих для життя явищ.

н) переломи кісток таза за наявності загрозливих для життя явищ;

о) ушкодження, що спричинили шок тяжкого ступеня, масивну крововтрату, кому, гостру ниркову, печінкову недостатність, гостру недостатність дихання, кровообігу, гормональну дисфункцію, гострі розлади регіонарного і органного кровообігу, жирову чи газову емболію. Всі вони мусять підтверджуватись об'єктивними клінічними даними, результатами лабораторних та інструментальних досліджень;

п) ушкодження великих кровоносних судин, аорти, сонної (загальної, внутрішньої, зовнішньої), підключичної, плечової, підключової, стегнової, підколінної артерій чи вен, що їх супроводять;
Примітка. Ушкодження інших периферичних судин (голови, обличчя, шиї, передпліччя, кисті, гомілки, стопи) кваліфікуються у кожному випадку залежно від спричинених ними конкретних загрозливих для життя явищ.

р) загальна дія високої температури (тепловий і сонячний удар) за наявності загрозливих для життя явищ: термічні опіки III-IV ступеня з площею ураження понад 15% поверхні тіла; опіки III ступеня понад 20% поверхні тіла; опіки II ступеня понад 30% поверхні тіла, а також опіки меншої площі, що супроводжувались шоком тяжкого ступеня; опіки дихальних шляхів за наявності загрозливих для життя явищ;

с) ушкодження від дії низької температури, променеві ушкодження та такі, що були отримані в умовах баротравми - всі за наявності загрозливих для життя явищ;

т) отруєння речовинами будь-якого походження з перевагою як місцевої, так і загальної дії (у тому числі і харчові токсикоінфе-

кції) за умови, що в клінічному перебігу мали місце загрозливі для життя явища;

у) всі види механічної асфіксії, що супроводжувалися комплексом розладів функції центральної нервової системи, серцево-судинної системи та органів дихання, котрі загрожували життю; за умови, що це встановлено об'єктивними клінічними даними.

2.1.4. Не загрозливі для життя ушкодження, що належать до тяжких за кінцевим результатом та наслідками: втрата будь-якого органа чи втрата органом його функції - втрата зору, слуху, язика, руки, ноги і репродуктивної здатності:

а) під втратою зору треба розуміти повну стійку сліпоту на обидва ока чи такий стан, коли наявне зниження зору до підрахунку пальців на відстані двох метрів і менше (гострота зору на обидва ока 0,04 і нижче);

Примітка. Ушкодження сліпого ока, що привело до його вилучення, оцінюється залежно від тривалості розладу здоров'я.

б) під втратою слуху треба розуміти повну стійку глухоту на обидва вуха або такий необоротний стан, коли потерпілий не чує розмовної мови на відстані три-п'ять сантиметрів від ушної раковини;

Примітка. Оцінка ступеня тяжкості у випадках встановлення наслідку травми органа зору і слуху проводиться відповідно до документів, якими керуються у своїй роботі медико-соціальні експертні комісії (надалі -МСЕК).

в) під втратою язика (мовлення) треба розуміти втрату можливості висловлювати свої думки членороздільними звуками, зрозумілими для оточуючих;

Примітка. Заїкання не слід розуміти як втрату мовлення.

г) під втратою руки, ноги треба розуміти відокремлення їх від тулуба чи втрату ними функцій (параліч або інший стан, що унеможлиблює їх діяльність);

Примітка. Під анатомічною втратою руки чи ноги слід розуміти як відокремлення від тулуба всієї руки чи ноги, так і ампутацію на рівні не нижче ліктьового чи колінного суглобів; всі інші випадки повинні розглядатися як втрата частини кінцівки і оцінюватися за ознакою стійкої втрати працездатності.

д) під втратою репродуктивної здатності треба розуміти втрату здатності до злягання чи втрату здатності до запліднення, зачаття та дітородіння (розродження);

Примітка. При ушкодженні якого-небудь органа чи його частини, функція якого була втрачена раніше (до травми), ступінь тяжкості ушкодження встановлюється за ознакою фактично витиканої тривалості розладу здоров'я.

2.1.5. Душевна хвороба.

Під душевною хворобою належить розуміти психічне захворювання (психічну хворобу). До психічних захворювань не можна відносити пов'язані з ушкодженням реактивні стани (психози, неврози).

Ушкодження кваліфікується як тяжке тільки тоді, коли воно потягло за собою розвиток психічного захворювання, незалежно від його тривалості і ступеня виліковності. Ступінь тяжкості ушкодження, що викликало реактивний стан нервової системи, визначається за ознакою тривалості розладу здоров'я.

Діагноз психічного захворювання і причинно-наслідковий зв'язок між ушкодженням і психічним захворюванням, що розвинулось, встановлюється психіатричною експертизою. Ступінь тяжкості такого тілесного ушкодження визначається судово-медичним експертом з урахуванням висновків цієї експертизи.

2.1.6. Розлад здоров'я, пов'язаний зі стійкою втратою працездатності не менш ніж на одну третину (не менш 33%).

Під розладом здоров'я належить розуміти безпосередньо пов'язаний з ушкодженням послідовно розвинутий хворобливий процес. Розміри стійкої (постійної) втрати загальної працездатності при ушкодженнях встановлюються після наслідку ушкодження, що визначився, на підставі об'єктивних даних з урахуванням документів, якими керуються у своїй роботі МСЕК.

Під стійкою (постійною) втратою загальної працездатності належить розуміти таку необоротну втрату функції, котра повністю не відновлюється.

Під наслідком ушкодження, що визначився, належить розуміти повне загоєння ушкодження і зникнення хворобливих змін, які були ним обумовлені. Це не виключає можливості збереження стійких наслідків ушкодження (рубця, анкілозу, укорочення кінцівок, деформації суглоба тощо). *Примітка:*

1. В інвалідів стійка втрата працездатності у зв'язку з ушкодженням визначається як у практично здорових людей, незалежно від інвалідності та її групи, за винятком тих випадків, коли інвалідність пов'язана із захворюванням або новим ушкодженням органа чи частини тіла, що були травмовані раніше. У цих випадках розмір стійкої втрати загальної працездатності у зв'язку з одержаною останньою травмою необхідно визначити з урахуванням наявної стійкої втрати загальної працездатності від попереднього ушкодження.

2. У дітей втрата загальної працездатності визначається виходячи із загальних підстав, що встановлені цими Правилами, із зазначенням, що ця втрата настане після досягнення працездатного віку.

2.1.7. Переривання вагітності.

Ушкодження, що призвело до переривання вагітності, незалежно від її строку, належить до тяжких за умов, що між цим ушкодженням і перериванням вагітності є прямий причинний зв'язок.

Примітка. Методика проведення експертизи у таких випадках викладена в Правилах проведення судово-медичних експертиз (обстежень) з приводу статевих станів в бюро судово-медичної експертизи (з0253-95), затверджених наказом МОЗ України від 17 січня 1995 року №6.

2.1.8. Невиправне знівечення обличчя.

Судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження обличчя як знівечення, оскільки це поняття не є медичним. Він визначає вид ушкодження, його особливості і механізм утворення, встановлює, чи є це ушкодження виправним або невинним.

Під виправністю ушкодження належить розуміти значне зменшення вираженості патологічних змін (рубця, деформації, порушення міміки тощо), з часом чи під дією не хірургічних засобів. Коли ж для усунення необхідне оперативне втручання (косметична операція), то ушкодження обличчя вважається невинним.

Примітка. Коли ушкодження обличчя виправне, ступінь тяжкості його визначається виходячи з критеріїв, викладених у цих Правилах; при невинності нарівні із визначенням ступеня тяжкості ушкодження звичним порядком експерт зазначає, що ушкодження може бути розцінене як тяжке, якщо буде визнане таким, що знівечило обличчя.

2.2. Тілесні ушкодження середньої тяжкості:

2.2.1. Ознаки ушкодження середньої тяжкості:

- а) відсутність небезпеки для життя;
- б) відсутність наслідків, що викладені в п.2.1.1. цих Правил;
- в) тривалий розлад здоров'я;
- г) стійка втрата працездатності менш ніж на третину.

2.2.2. Тривалим належить вважати розлад здоров'я строком понад 3 тижні (більш як 21 день).

2.2.3. Під стійкою втратою працездатності менш як на одну третину належить розуміти втрату загальної працездатності від 10% до 33%.

2.3. Легке тілесне ушкодження:

2.3.1. Ознаки легкого тілесного ушкодження:

- а) короткочасний розлад здоров'я;
- б) незначна стійка втрата працездатності.

2.3.2. Легке тілесне ушкодження може бути таким, що:

- а) спричинило короткочасний розлад здоров'я чи незначну стійку втрату працездатності;
- б) не спричинило зазначених наслідків.

2.3.3. Короткочасним належить вважати розлад здоров'я тривалістю понад шести днів, але не більше як три тижні (21 день).

2.3.4. Під незначною стійкою втратою працездатності належить розуміти втрату загальної працездатності до 10%.

2.3.5. Легке тілесне ушкодження, що не спричинило короткочасного розладу здоров'я чи незначної стійкої втрати працездатності, - це ушкодження, що має незначні скороминущі наслідки, тривалістю не більш як шість днів.

3. Заподіяння побоїв, мук і мордувань

3.1. Побої не становлять особливого виду ушкоджень. Вони характеризуються заподіянням багаторазових ударів. Якщо після побоїв на тілі потерпілого залишились ушкодження, їх оцінюють за ступенем тяжкості, виходячи із звичайних ознак. Якщо побої не залишили після себе ніяких об'єктивних слідів, судово-медичний експерт відмічає скарги потерпілого, вказує, що об'єктивних ознак ушкоджень не виявлено і не встановлює ступеня тяжкості тілесних ушкоджень.

3.2. Заподіяння мук - це дії, що спрямовані на тривале позбавлення людини їжі, пиття чи тепла, залишання його в шкідливих для здоров'я умовах та інші подібні дії.

3.3. Мордування - це дії, що полягають в багаторазовому або тривалому спричиненні болю: щипання, шмагання, нанесення численних, але невеликих ушкоджень тупими чи гостроколючими предметами, діяння термічних факторів та інші аналогічні дії.

3.4. Судово-медичний експерт не кваліфікує ушкодження як заподіяння мук і мордування, тому що це не входить до його компетенції. Судово-медичний експерт повинен у таких випадках встановити наявність, характер, локалізацію, кількість ушкоджень, одночасність чи різночасність їх утворення, особливості ушкоджуючих предметів, механізм їх дії, а також ступінь тяжкості ушкоджень.

4. Методичні вказівки

4.1. Судово-медична експертиза з метою встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень проводиться судово-медичним експертом шляхом медичного обстеження потерпілих, Проведення цієї експертизи тільки за медичними документами (історії хвороби, індивідуальній карті амбулаторного хворого тощо) допускається у виняткових випадках і лише за наявності справжніх повноцінних документів, що містять вичерпні дані про характер ушкоджень, їх клінічний перебіг та інші необхідні відомості.

4.2. Судово-медичний експерт встановлює особу обстежуваного за паспортом чи іншим документом, що його замінює, з'ясовує у нього обставини заподіяння ушкоджень, скарги та, за потребою, інші відомості; ознайомлюється з матеріалами справи і наявними медичними документами. Всі отримані відомості фіксуються у висновку експерта (акті судово-медичного обстеження - надалі акт).

4.3. Якщо необхідні медичні документи експерту не подані, він заявляє особі чи органу, що призначив експертизу, клопотання про надання відповідних документів.

Примітка. Керівники і лікарі лікувальних закладів зобов'язані подавати судово-медичному експерту при виконанні судово-медичної експертизи допомогу в проведенні клінічного обстеження і консультацій, здійснюванні лабораторних аналізів.

4.4. При проведенні судово-медичної експертизи експерт повинен використовувати оригінали медичних документів. У виняткових випадках дозволяється використання копій і виписок, за умови відображення в останніх вичерпних відомостей про ушкодження та їх клінічний перебіг. Ці документи мають бути засвідчені підписом лікаря і печаткою лікувального закладу.

4.5. В необхідних випадках судово-медичний експерт може використовувати відомості досліджень, що проводяться із залученням відповідних спеціалістів, не обстежуючи потерпілого особисто.

У цих випадках у висновках експерта (акті) зазначається: де, коли і ким досліджувався потерпілий, які відомості при цьому встановлені і яких висновків дійшов спеціаліст. Підсумки складаються експертом з урахуванням вказаних результатів, що викладені письмово.

4.6. Судово-медичний експерт, оцінюючи строки порушення анатомічної цілості тканини і органів та їх функцій, виходить із звичайної їх тривалості, навіть у тих випадках, коли потерпілий не звертався за медичною допомогою. Якщо тривалість цього порушення, що зазначена в наявних медичних документах, не відповідає характеру тілесного ушкодження і не підтверджується об'єктивними відомостями, судово-медичний експерт відзначає цю обставину і встановлює ступінь тяжкості, виходячи із звичних термінів.

Примітка. Діагноз забій (м'яких тканин) голови, грудної клітки, живота тощо не враховується при оцінці ступеня тяжкості, за умови, що він встановлений на основі суб'єктивних факторів і не підтверджується об'єктивними відомостями.

4.7. Загострення попередніх захворювань після заподіяння тілесного ушкодження, а також інші наслідки ушкодження, що обумовлені не власне характером цього ушкодження, а випадковими обставинами (наприклад, алкогольним сп'янінням, правцем), індивідуальними особливостями організму (наприклад, гемофілією), дефектами надання медичної допомоги тощо не повинні враховуватися при оцінці ступеня тяжкості. В таких випадках експерт зобов'язаний вказувати характер причинно-наслідкових зв'язків між ушкодженням і такими наслідками.

Ушкодження хворобливо змінених тканин і органів може бути розцінено за ступенем тяжкості ж ушкодження здорових, якщо між цим ушкодженням і несприятливим кінцем є прямий причинний зв'язок.

4.8. У випадках смерті за наявності тілесних ушкоджень судово-медичний експерт поряд з вирішенням інших питань зобов'язаний встановити наявність чи відсутність причинного зв'язку між ушкодженням і смертю. Якщо в постанові про призначення експертизи міститься питання про ступінь тяжкості ушкоджень, що були виявлені на трупі, судово-медичний експерт зобов'язаний зазначити, чи мають ці ушкодження ознаки тяжкого, середньої тяжкості чи легкого, використовуючи критерії, що викладені у цих Правилах.

Встановлюючи причинний зв'язок між ушкодженням і смертю, судово-медичний експерт не повинен характеризувати тілесні

ушкодження як безумовно чи умовно смертельні. У випадках, коли між ушкодженням і смертю є причинний зв'язок, ці ушкодження можуть бути ним оцінені як смертельні.

4.9. При експертизі тілесних ушкоджень у висновках експерта (акті) повинні бути відображені:

4.9.1. Характер ушкоджень з медичної точки зору (садно, си-
нець, рана, перелом кістки тощо), їх локалізація і властивості;

4.9.2. Вид знаряддя чи засобу, яким могли бути спричинені
ушкодження;

4.9.3. Механізм виникнення ушкоджень;

4.9.4. Давність (термін) спричинення ушкоджень;

4.9.5. Ступінь тяжкості тілесних ушкоджень із зазначенням
кваліфікаційної ознаки - небезпека для життя, розлад здоров'я,
стійка втрата загальної працездатності тощо.

*Примітка. Якщо при обстеженні потерпілого експерт виявляє різне
походження тілесних ушкоджень, він встановлює, чим заподіяне кож-
не з них; якщо ушкодження мають різну давність, позначається неод-
норазовість їх нанесення, вказуються строки спричинення кожного з
ушкоджень і ступінь їх тяжкості.*

4.10. Підсумки у висновку експерта (акті) повинні бути ре-
зультатом аналізу відомостей, що встановлені при проведенні екс-
пертизи. Вони повинні бути детальними і науково обґрунтованими.

Складання так званих попередніх висновків, що містять зга-
дане твердження про ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, не-
припустиме.

4.11. У випадках встановлення за об'єктивними медичними ві-
домостями, що тілесне ушкодження було небезпечним для життя
чи коли наслідки і кінець ушкодження, що не було небезпечним для
життя, не викликає сумнівів, судово-медичний експерт визначає
ступінь тяжкості тілесного ушкодження, не очікуючи його кінця.

4.12. При наявності ушкоджень різного ступеня тяжкості екс-
перт не має права визначити цей ступінь "у сукупності" за най-
більш тяжким ушкодженням. В таких випадках можливе лише об'-
єднання однакових за ступенем тяжкості ушкоджень.

4.13. Судово-медичному експерту належить утриматись від
встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень у випадках:

4.13.1. Невизначеності клінічної картини чи недостатнього
клінічного і лабораторного обстеження потерпілого;

4.13.2. Невизначеного кінця ушкодження, що не було небезпечним для життя;

4.13.3. Відмови обстежуваного від додаткового огляду чи явки його на повторне обстеження, якщо це позбавляє експерта можливості правильно оцінити характер ушкодження, його клінічний перебіг і кінець.

4.13.4. Відсутність медичних документів, у тому числі результатів додаткових досліджень, без яких не можна судити про характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень.

У таких випадках судово-медичний експерт у своїх підсумках викладає причини, що не дозволяють визначити ступінь тяжкості тілесних ушкоджень, і зазначає, які дані необхідні йому для вирішення цього питання (медичні документи, результати додаткових досліджень тощо), а також визначає термін повторного огляду.

Примітка. Мотивоване пояснення неможливості встановлення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень не звільняє експерта від необхідності вирішення інших питань, передбачених цими Правилами (див. п.4.9).

4.14. Висновок експерта видається на руки особі, що призначила експертизу, чи за його вказівкою надсилається поштою. У випадках, коли акт судово-медичного обстеження не був отриманий, він надсилається поштою не пізніше місяця після його укладення.

4.15. Видача документа на руки обстеженому допустима лише за письмовим дозволом слідчо-судових органів.

4.16. Заміна висновку експерта (акта) випискою чи іншими документами забороняється.

ПРАВИЛА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ (ДОСЛІДЖЕНЬ) ТРУПІВ У БЮРО СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року № 6.

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 26 липня 1995 року за №257/793

1. Загальна частина

1.1. Судово-медична експертиза (дослідження) трупів (надалі - експертиза) у відділах судово-медичної експертизи трупів (надалі - відділ), а також судово-медична експертиза на підприємницьких засадах проводяться згідно з Законом України «Про судову експе-

ртизу», процесуальним законодавством, іншими законодавчими актами. Інструкцією про проведення судово-медичної експертизи, даними Правилами та затвердженими нормативними документами Міністерства охорони здоров'я України.

1.2. Експертиза у відділі виконується з метою встановлення причини смерті, наявності, характеру і механізму виникнення тілесних ушкоджень, часу настання смерті та вирішення інших питань, що були поставлені органами дізнання, слідчим, прокурором та судом, та вирішення інших питань, які належать до компетенції даного виду судово-медичної експертизи.

1.3. Для досягнення мети використовуються знання в галузі судової Медицини та інших медичних спеціальностей, застосовуються спеціальні лабораторні методи дослідження (гістологічні, медико-криміналістичні, токсикологічні тощо) і, якщо необхідно, вивчається медична документація, матеріали кримінальних та цивільних справ.

1.4. Експертиза у відділі проводиться за постановою або за письмовим відношенням особи, що проводить дізнання, слідчого, прокурора, судді, а також за ухвалою суду.

1.5. Виконувати експертизи у відділі можуть працівники бюро, які мають вищу медичну освіту, пройшли підготовку з судово-медичної експертизи.

Виконувати експертизу також може професорсько-викладацький склад кафедр (курсів) судової медицини інститутів удосконалення лікарів, медичних інститутів та університетів.

1.7. Об'єктами експертизи у відділі є трупи (частини трупа) осіб, що вмерли насильницькою смертю, раптово або при нез'ясованих обставинах, а також трупи невстановлених осіб.

1.8. Експертиза трупа виконується у судово-медичних моргах (далі - морг) або в моргах лікувально-профілактичних установ.

Як виняток, за погодженням із судово-медичним експертом (надалі експерт), допускається проведення експертизи трупа у пристосованих під морг приміщеннях лікувально-профілактичної установи (при наявності в них необхідних умов) і на відкритому повітрі (ексгумація трупа). В останньому випадку експертиза виконується лише в теплу пору року, при сухій погоді і при створюванні особою, що призначила експертизу, придатних для роботи умов.

1.9. Відповідальність за доставку трупа, його одягу та інших предметів, що безпосередньо мають відношення до трупа, у морг покладається на особу, яка призначила експертизу, і здійснюється бригадами, склад яких відповідно до місцевих умов комплектується з працівників органів Міністерства внутрішніх справ або з працівників інших служб, що спеціалізуються на цьому.

У випадках смерті в лікувально-профілактичних установах організація доставки трупа до моргу покладається на керівника даної установи.

У випадках, коли бригада швидкої медичної допомоги констатувала смерть особи, що померла на вулиці або в іншому громадському місці, доставка трупа до моргу здійснюється цією бригадою. При цьому лікар (фельдшер) бригади зобов'язаний надати черговому санітару моргу заповнений відривний талон до «Супровідного листа».

1.10. У випадках смерті у лікувально-профілактичних установах особи, яка померла внаслідок насильства або при підозрі на нього, керівник даної установи зобов'язаний надіслати разом з трупом до моргу оригінал історії хвороби та одяг померлого, якщо він не був вилучений органами дізнання або не був виданий родичам померлого.

Відповідальність за своєчасне надання історії хвороби до моргу покладається на особу, яка призначила експертизу.

1.11. Якщо в ході проведення патологоанатомічного дослідження були виявлені ознаки насильницької смерті, розтин повинен бути припинений. Головний лікар лікарні письмово повідомляє про те, що трапилось, органи дізнання, які забезпечують призначення експертизи, доставку трупа і всіх необхідних медичних документів (історію хвороби, протокол розтину тощо) до моргу.

Патологоанатом, який проводив дослідження трупа, забезпечує збереження його та органів у тому стані, в якому вони були до часу припинення дослідження, і складає протокол про виконане ним дослідження.

За згодою експерта в цьому випадку, що вказаний, може бути проведена експертиза трупа в патологоанатомічному відділенні лікарні.

1.12. У випадках доставки трупа з місця події (виявлення), де складався протокол огляду, разом з документами про призначення експертизи повинна надсилатися копія даного протоколу.

1.13. Труп, що надійшов до моргу, документи, одяг та інші предмети, які були з трупом, реєструються у встановленому порядку медичним реєстратором (медичною сестрою, фельдшером, лаборантом або черговим санітаром моргу) в журналі реєстрації трупів і в журналі реєстрації одягу, документів та коштовностей.

Відповідальність за ведення реєстраційних журналів покладається завідуючим відділом експертизи трупів або завідуючим міським (міст обласного підпорядкування), районним чи міжрайонним відділенням бюро судово-медичної експертизи на одну з осіб, зазначених вище.

1.14. Реєстраційні журнали з пронумерованими та прошнурованими аркушами повинні бути скрішені печаткою бюро та підписані начальником бюро. По закінченні журнали здаються до архіву бюро, де зберігаються протягом 25 років.

1.15. У журналі реєстрації трупів повинні міститись такі дані:

1.15.1. Порядковий по відділу (відділенню) номер експертизи;

1.15.2. Дата та час надходження трупа до моргу;

1.15.3. Прізвище, ім'я та по батькові померлого;

1.15.4. Стать, дата народження (вік) та місце постійного проживання померлого;

1.15.5. Місце, звідкіля труп надійшов до моргу;

1.15.6. Ким надіслано труп до моргу, і коли складена постановою про призначення експертизи;

1.15.7. Ким і коли виконана експертиза трупа;

1.15.8. Причина настання та рід смерті (відповідно до Лікарського свідоцтва про смерть);

1.15.9. Перелік лабораторних досліджень, що були застосовані, і дата отримання їх результатів;

1.15.10. Дата закінчення проведення експертизи;

1.15.11. Коли і кому надіслано або видано висновок експерта (акт), розписку в отриманні;

1.15.12. Дата видачі Лікарського свідоцтва про смерть і дата видачі трупа з моргу; номер свідоцтва про смерть, виданого районним відділом реєстрації актів громадського стану;

1.15.13. Прізвище, ім'я та по батькові особи, якій виданий труп, номер паспорта та місце проживання, а також місце поховання трупа.

1.16. У журналі реєстрації одягу, документів та коштовностей треба занести такі дані:

- 1.16.1. Порядковий по відділу (відділенню) номер трупа;
- 1.16.2. Дата надходження трупа до моргу;
- 1.16.3. Прізвище, ім'я та по батькові померлого;
- 1.16.4. Прізвище, ім'я та по батькові особи, що доставила труп, одяг, документи та коштовності до моргу, місце її проживання;
- 1.16.5. Перелік та стислий опис носильних речей, речових доказів та інших предметів, що були доставлені з трупом;
- 1.16.6. Перелік та стислий опис документів та коштовностей, що були доставлені з трупом;
- 1.16.7. Прізвище, ім'я та по батькові особи, що прийняла одяг, документи та коштовності, що були доставлені з трупом;
- 1.16.8. Підпис особи, яка здала, та підпис особи, яка прийняла одяг документи та коштовності, що були доставлені з трупом;
- 1.16.9. Назва документа, що став обґрунтуванням для видачі одягу документів та коштовностей, які були доставлені з трупом,
- 1.16.10. Перелік носильних речей, документів та коштовностей, що були видані, дата їх видачі, а також відомості про особу, яка отримала їх прізвище, ім'я та по батькові, номер паспорта, постійне місце проживання, її підпис;

1.16.11. Відомості про те, що було зроблено з носильними речами, документами та коштовностями, що не були забрані з моргу.

1.17. Зміни трупа, що пов'язані з розвитком гниття, впливом інших факторів зовнішнього середовища тощо, не можуть бути обґрунтуванням для відмови у прийнятті трупа до моргу та виконанні експертизи

1.18. Трупи в морзі повинні зберігатися за умов, що перешкоджатимуть гниттю.

Застосування будь-яких консервуючих речовин до проведення експертизи трупа забороняється.

Консервування трупа може бути здійснено з письмового дозволу особи, яка призначила експертизу, після закінчення експертизи та взятій всіх необхідних матеріалів на лабораторні дослідження.

1.19. Одяг трупа та предмети, що були з ним доставлені, зберігаються до початку експертизи в тому стані, в якому вони на дійшли до моргу.

1.20. Вилучення окремих органів і тканин трупа з метою, що не пов'язана з виконанням експертизи, допускається у випадках, що передбачені законодавством про трансплантацію органів і тканин та іншими нормативними документами Міністерства охорони здоров'я України. Дане вилучення проводиться тільки з дозволу експерта, і про це ним повинен бути зроблений відповідний запис у протоколі розтину.

1.21. У випадках відсутності в документі про призначення експертизи вказівки на те, якому (яким) експерту (експертам) доручається експертиза, розподіл її покладається на начальника бюро або на завідуючого відділом, а в міських (міст обласного підпорядкування), районних (міжрайонних) відділеннях - на завідуючого відділенням.

1.22. Експертиза трупа проводиться, як правило, одним експертом.

При великому обсязі одного експертного дослідження, при експертизі трупів іноземних громадян, при первинній експертизі ексгумованого трупа, що раніш не був підданий розтину, при повторних експертизах тощо розтин може проводитись двома або більшою кількістю експертів.

1.23. Експерт, який проводить експертизу, несе передбачену чинним законодавством відповідальність за збереження речових доказів, що мають відношення до експертизи.

1.24. Експертиза, прийнята до виконання експертом, проводиться у такій послідовності:

1.24.1. Ознайомлення з документом про призначення експертизи та з іншими доданими до нього матеріалами (копією протоколу огляду місця події, історією хвороби тощо);

1.24.2. Складання плану проведення експертизи;

1.24.3. Зовнішнє та внутрішнє дослідження трупа, вилучення органів та тканин для лабораторних досліджень;

1.24.4. Комплексна оцінка результатів дослідження трупа на підставі отриманих лабораторних даних, наданих матеріалів справи та медичної документації;

1.24.5. Складання підсумків з відповідями на запитання, що були поставлені на вирішення експертизи;

1.24.6. Оформлення висновку експерта.

1.25. Результати експертизи, яка виконується у відділі, оформляються документом, що має назву Висновок експерта (Експертиза трупа. Акт судово-медичного дослідження), якому надається відповідний за відділом (відділенням) порядковий номер і який складається не менш як у двох примірниках.

1.26. Кожен висновок (акт) повинен складатися з таких розділів:

1.26.1. Вступної частини, що містить титульний лист, запитань, поставлених на вирішення експертизи, та стислий виклад обставин справи;

1.26.2. Дослідної частини;

1.26.3. Даних лабораторних та додаткових методів дослідження;

1.26.4. Підсумків.

1.27. Титульний лист цього документа заповнюється на бланку затвердженого наказом № 6 Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року зразка в точній відповідності з його текстом.

Запитання, поставлені на вирішення експертизи, подаються у редакції особи, яка призначила експертизу.

В обставинах справи викладаються необхідні відомості з документа про призначення експертизи, копії протоколу огляду місця події, історії хвороби, амбулаторної картки тощо.

1.28. Дослідна частина повинна містити послідовний опис виконання експертизи трупа та всіх виявлених при цьому фактичних даних, методик та устаткування, які були застосовані при проведенні експертизи, перелік об'єктів, надісланих на лабораторне дослідження.

Послідовність викладу виконання експертизи трупа визначається експертом відповідно до особливостей експертизи.

1.29. Дослідна частина повинна бути викладена по можливості без використання медичних та інших незрозумілих для нефахівців термінів. Якщо уникнути цих термінів неможливо, їх зміст треба пояснити.

1.30. Вступна та дослідна частини складають протокольну частину висновку (акта). Вони підписуються експертом (експертами) і особами, які були присутні при експертизі і згадані у вступній частині.

1.31. У розділ «Дані лабораторних та додаткових методів дослідження» вносяться результати лабораторних досліджень із за-

значенням їх номера і дати отримання, а також дані додаткового дослідження тканин і органів, що були вилучені експертом з трупа (фрагментів кісток, склепіння черепа тощо).

1.32. Відразу після закінчення розтину експерт заповнює і підписує Лікарське свідоцтво про смерть (Лікарське свідоцтво про перинатальну смерть для мертвонароджених або дітей, які померли у перші 0-6 діб після народження).

Порядок заповнення названих документів регламентується відповідною інструкцією, затвердженою наказом № 6 Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 року, і при визначенні нозологічних форм та причин смерті в них слід суворо дотримуватись Міжнародної статистичної класифікації хвороб, травм та причин смерті.

1.33. Підсумки висновку експерта складаються після закінчення всіх досліджень, пов'язаних з експертизою трупа, відповідно до поставлених запитань. Нумерація відповідей повинна суворо відповідати нумерації запитань постанови. При цьому допускається об'єднання близьких за змістом запитань та зміна їх послідовності без зміни формулювання самого запитання.

1.34. Тривалість проведення експертизи не повинна перевищувати одного місяця.

Один (перший) примірник висновку експерта (акта) із супровідним документом не пізніше ніж через три доби після отримання експертом результатів усіх лабораторних досліджень, що були проведені, направляється в установленому порядку або передається під розписку у реєстраційному журналі особі, яка призначила експертизу. Другий примірник зберігається в бюро судово-медичної експертизи.

При перевищенні експертом місячного терміну виконання експертизи він повинен дати усне пояснення причин затримки начальнику бюро і направити про це письмове повідомлення особі, яка призначила експертизу.

1.35. У супровідному документі треба зазначити:

1.35.1. Назву і номер експертного документа, що направляється;

1.35.2. Прізвище, ім'я, по батькові, рік народження померлого;

1.35.3. Дату початку та закінчення експертизи;

1.35.4. Прізвище, ім'я, по батькові експерта;

1.35.5. При наявності - матеріали справи, що повертаються, речові докази, медична документація та інші документи, які мають відношення до даної експертизи.

2. Спеціальна частина

2.1. Загальний порядок та послідовність виконання експертизи трупа.

2.1.1. Експертиза трупа може бути розпочата тільки після появи ранніх трупних явищ (охолодження, трупних плям, трупного залякання).

До появи згаданих змін розтин трупа може бути проведений тільки після констатації смерті у встановленому законом порядку і після оформлення акта судово-медичного дослідження (висновок експерта), один примірник якого повинен бути наданий експерту до початку розтину.

2.1.2. Після ознайомлення з документом про проведення експертизи, іншими документами, що додані до нього, і складання плану проведення експертизи експерт проводить зовнішнє дослідження трупа, яке повинно містити дослідження одягу, взуття та інших предметів, що були доставлені з трупом, і власне дослідження трупа.

2.1.3. Дослідження одягу треба починати з переліку, шар за шаром, окремих його предметів та їх розміщення на трупі в момент огляду. Вказуються назва предметів одягу, вид матеріалу, колір і ступінь зношеності тканини, наявність і стан петель, гудзиків і застіпок. Перелічують і описують вміст кишень та інших предметів, доставлених з трупом.

При експертизі трупів невідомих, особа яких не встановлена, обов'язково повинні бути зазначені фасон одягу, ознаки матеріалу, з якого вона зроблена, наявність характерного малюнка, міток, фабричних ярликів, форма і колір гудзиків, інші особливості. При необхідності носильні речі фотографують.

2.1.4. При наявності на одязі пошкоджень і забруднень описується їх характер, точна локалізація на частинах одягу відповідно до стандартних найменувань останніх, форма, розміри, напрям, стан країв і кінців, віддалі від швів та інших конкретних деталей одягу, співставляють локалізацію пошкоджень (забруднень) на одязі зі слідами на трупі.

При виявленні на одязі характерних або специфічних пошкоджень і накладень (сліди ковзання, дефекти тканини, відбитки протектора, кіптява тощо), слідів біологічного або хімічного походження (кров, сперма, лікарські речовини тощо) експерт зобов'язаний забезпечити збереження такого одягу для подальшого його дослідження в інших підрозділах бюро або для передання під розписку особі, яка призначила експертизу.

При необхідності одяг фотографують і (або) замальовують виявлені на ньому зміни на контурні схеми.

2.1.5. Знімати одяг з трупа треба акуратно, щоб уникнути нових пошкоджень.

При необхідності подальшого дослідження одяг висушують і запаковують у встановленому порядку.

2.1.6. Дослідження трупних змін проводиться послідовно, починаючи з визначення на дотик охолодження трупа в прикритих одягом і відкритих частинах тіла.

Вимірювання температури тіла в пахвових западинах і в прямій кишці здійснюється двічі з годинною перервою.

Виявляється наявність і ступінь вираженості трупного залякання в м'язах обличчя, шиї, верхніх і нижніх кінцівок.

Фіксується наявність трупних плям, їх локалізація, характер, колір, особливості поширення, наявність ділянок поблідіння, які утворились від тиску деталей одягу, предметів. Тричі визначається характер зміни трупних плям при натискуванні пальцем або плунжером динамометра з силою 2 кг/см² з наступним зазначенням часу повернення до початкового забарвлення.

2.1.7. Ознаки трупного висихання зазначаються при описі окремих частин тіла.

2.1.8. При наявності пізніх змін описуються їх ознаки, ступінь вираженості, поширеність. Визначаються наявність і локалізація трупної флори і фауни і, при необхідності, відбираються їх зразки для проведення ботанічного і ентомологічного дослідження.

2.1.9. Використовують рекомендовані у встановленому порядку інструментальні і лабораторні методи визначення часу настання смерті.

2.1 10. Власне дослідження трупа починається з визначення за зовнішніми ознаками статі, віку, будови, ступеня вгодованості. Вимірюється довжина тіла.

2.1.10.а. Оглядаються і зазначаються колір і стан шкіри, її вроджених і набутих анатомічних та індивідуальних особливостей (рубці, татуювання тощо), наявність слідів ін'єкцій, висипань, набряків та інше.

2.1.10.б. Досліджується на дотик стан мозкового і лицевого черепа, визначаються довжина і колір волосся на волосистій частині голови, наявність чи відсутність ушкоджень, рухливості, деформацій та інших особливостей, відкриті чи закриті очі, колір райдужки, форма та діаметр зіниць, стан білкової і сполучнотканинної оболонки (блідість, жовтизна, екхімози та інше), наявність одутлості обличчя.

2.1.10.в. Зазначається, чи є виділення із отворів рота, носа та вушних ходів, описується характер цих виділень, а також наявність у порожнині рота і носових ходах часток харчових мас, порошків чи сторонніх предметів.

Визначається стан червоної обвідки і слизової оболонки губ, чи відкритий рот, зімкнуті зуби, чи є защемлення язика між зубами. Описується стан самих зубів: їх загальна кількість, колір, особливості, наявність, характер і кількість коронок, протезів. Перелічуються згідно із зубною формулою зуби, яких немає, характеризується стан альвеолярних поверхонь ясен на їх місці. При необхідності складається одонтокарта встановленого зразка.

2.1.10.г. Оглядається і фіксується стан шиї, грудей (форма, наявність слідів внутрішньосерцевих ін'єкцій та інше), живота (запалений, здутий чи інше), спини (наявність пролежнів, горба та ін.), верхніх і нижніх кінцівок (розвиток відносно тулуба, вроджені дефекти), пахових западин, складок шкіри під молочними залозами, промежини і ділянки анального отвору (з'явлення, забруднення калом та ін.)

2.1.10.д. При експертизі трупів жінок описується форма і розміри молочних залоз, пігментація навколососкових кружків і білої лінії живота, рівномірність вистояння сосків, наявність виділень із сосків при натисканні на молочні залози, рубців вагітності та інші особливості.

2.1.10.е. Досліджуються зовнішні статеві органи і описується стан: у трупів чоловіків - крайньої плоті, зовнішнього отвору сечовипускного каналу, мошонки, у трупів жінок - статевих губ, входу у піхву, дівочої плівки, піхви.

Зазначається відсутність чи наявність виділень, ушкоджень, рубців, вад та інших особливостей. Досліджується стан анального отвору.

2.1 10.е. Обмацуються кістки скелета, визначається наявність патологічної рухливості або деформацій.

2.1.11. При експертизі трупів невідомих осіб:

2.1.11.а. Складається словесний портрет і проводиться фотографування трупа, за правилами сигналітичної фотографії - всього трупа, а також його обличчя в трьох проекціях (фас, лівий і правий профіль). При фотографуванні рекомендується кисті рук трупа покласти на його груди;

2.1.11.б. Представниками органів слідства проводиться дактилоскопія трупа. Підготовка пальців трупа до дактилоскопії виконується експертом;

2.1.11.в. Представниками органів слідства складається Розпізнавальна картка, в якій опис прикмет трупа, особливостей одягу і викладення даних про час та причину настання смерті проводиться експертом. На цю картку представник слідчих органів наносить дактилоскопічні відбитки або наклеює їх на неї після зняття на окремий аркуш паперу.

Другий примірник картки без відбитків заповнюється експертом і зберігається у морзі;

2.1.11.г. Якщо фотографування трупа не було здійснено органами слідства, то на Розпізнавальну картку наклеюють сигналітичні знімки, що були зроблені у бюро;

2.1.11.д. При наявності коронок з коштовних металів їх докладно описують у висновку (акті) із зазначенням їх кольору і місцезнаходження в порожнині рота. Зубні протези описують за такими ж правилами і зберігають відповідно до викладеного у п. 2.3 додатку 2 до цих Правил.

2.1.12. Дослідження зовнішніх ушкоджень проводиться візуально, а при необхідності - за допомогою оптичних приладів.

Описують усі зовнішні ушкодження, які є на трупі: вигляд (синець, садно, рана), їх точну анатомічну локалізацію відносно щонайменше двох анатомічних точок-орієнтирів тіла (при необхідності - і відстань від підшовової поверхні стоп), форму, розміри, напрямок по осі тіла, колір, характер країв і кінців, особливостей рельєфу саден і його взаємовідношення зі шкірою, що оточує, наявність ранового каналу, забруднень тощо.

При описі можна групувати однотипні ушкодження за ділянками з обов'язковим зазначенням їх кількості і розмірів у кожній ділянці.

2.1.13. При необхідності ушкодження на трупі фотографують і (або) замальовують на контурні схеми частин тіла людини, вилучають мазки, виділення та інші об'єкти, передбачені даними правилами, на лабораторне дослідження.

2.1.14. Внутрішнє дослідження трупа обов'язково повинно включати розтин порожнини черепа, грудної і черевної порожнин.

2.1.15. Спосіб розтину трупа, послідовність і прийоми дослідження порожнин і органів визначаються експертом залежно від обставин смерті, особливостей випадку, характеру завдання тощо.

2.1.16. Анатомічні розрізи, відсепарування м'яких тканин, виділення і дослідження внутрішніх органів проводяться самим експертом. Розпилювання кісток черепа, хребта і виділення інших кісток скелета може робити санітар під керівництвом і в присутності експерта.

2.1.17. Вийняття органів з трупа здійснюється будь-яким методом, аби він забезпечував повноту проведення дослідження для кожного конкретного випадку.

2.1.18. Усі вийняті органи вимірюють і досліджують з поверхні і на розрізах, при цьому треба обов'язково зазначити: їх конейстенцію, виваженість анатомічної структури, колір, кровонаповнення, виявлені зміни і ушкодження, характер і обсяг вмісту порожнистих органів.

2.1.19. Обов'язково зважують головний мозок, серце, кожен легень, печінку, селезінку, кожен нирок.

Зважування щитовидної, зобної і підшлункової залоз, тимуса (у дітей), надниркових залоз, гіпофіза, епіфіза та інших органів проводиться у випадку їх патології.

2.1.20. При дослідженні голови повинні бути визначені:

2.1.21. Стан м'яких покривів голови з боку внутрішньої поверхні (колір, кровонаповнення), наявність або відсутність крововиливів, їх точна локалізація згідно з анатомічними ділянками, колір, форма, розміри (довжина, ширина, товщина), стан з поверхні і на розрізі скроневих м'язів;

2.1.22. Максимальна і мінімальна товщина кісток склепіння черепа на розпилі, стан швів;

2.1.23. Ступінь напруження і колір твердої мозкової оболонки, зрощення її з кістками склепіння черепа, кровонаповнення судин і пазух, наявність чи відсутність стороннього запаху;

2.1.24. Прозорість, ступінь набряку і кровонаповнення м'яких мозкових оболонок;

2.1.25. Симетричність півкуль мозку, вираженість рельєфу борозен і звивин, наявність чи відсутність смуг втиснення;

2.1.26. Вираженість загального малюнка будови мозкової тканини та її анатомічних структур, ступінь її вологості і кровонаповнення, стан пшуночків і судинних сплетінь, а також судин основи мозку;

2.1.27. Розміри гіпофіза, малюнок і колір його тканини на розрізі;

2.1.28. Стан кісток основи черепа після повного усунення твердої мозкової оболонки;

2.1.29. При дослідженні хребетного каналу треба зазначити:

2.1.30. Наявність в ньому рідини чи крові;

2.1.31. Стан і розміщення спинного мозку;

2.1.32. Стан оболонок і мозкової тканини на поперечних розрізах спинного мозку за сегментами після його виймання;

2.1.33. Наявність особливостей, ушкоджень, деформацій, хворобливих змін хребців і міжхребцевих дисків з боку хребетного каналу;

2.1.34. Наявність чи відсутність крововиливів, розривів зв'язок, переломів.

2.1.35. При дослідженні грудної і черевної порожнин повинні бути визначені:

2.1.36. Колір м'язів, товщина підшкірного жирового шару на грудях і животі, наявність (відсутність) травматичних або патологічних змін і вмісту;

2.1.37. Правильність розміщення органів у порожнинах, ступінь виповнення легень плевральної порожнини, наявність спайок у ній, стан країв легень і пристінкової плеври, висота стояння діафрагми, стан пристінкового і вісцерального очерев'я, великого сальника, брижі, лімфатичних вузлів, ділянки сонячного сплетіння, ступінь здуття шлунка і петель кишечника, наявність спайок у черевній порожнині; наявність чи відсутність стороннього запаху від порожнин і внутрішніх органів.

2.1.38. При дослідженні ший з'ясовують стан м'яких тканин і судинно-нервового пучка, розтинаються магістральні артерії і фік-

сується наявність або відсутність патологічної закрученості судин і надривів внутрішньої оболонки.

2.1.39. При дослідженні язика визначають наявність або відсутність ушкоджень, слідів тиску зубів, нальоту, стан смакових сосочків, стан м'язів язика на розрізі.

2.1.40. При дослідженні мигдаликів фіксується їх консистенція, розміри, наявність лакун, гнійних пробок тощо.

2.1.41. При дослідженні входу в гортань і стравохід визначають наявність або відсутність сторонніх тіл, крововиливів, патологічних змін, стан голосових зв'язок, перевіряється цілість під'язикової кістки і хрящів гортані.

2.1.42. При дослідженні щитовидної залози і тимуса визначаються їх розміри, консистенція, кровонаповнення і колір тканини на розрізі, патологічні або травматичні зміни.

2.1.43. При дослідженні органів дихання повинні бути визначені:

2.1.44. Стан легеневої плеври, наявність або відсутність під нею крововиливів, їх форма, розмір, поширеність, множинність;

2.1.45. Колір і кровонаповнення слизової оболонки дихальних шляхів, розрізаних аж до дрібних розгалужень бронхів, наявність або відсутність у них вмісту, його кількість і консистенція;

2.1.46. Консистенція легенів при обмацуванні, колір їх поверхні і на розрізах, характер рідини, яка стікає з поверхні розрізу при натисканні, наявність і характер вогнищевих змін, стан паратрахеальних і бронхіальних лімфатичних вузлів.

2.1.47. При дослідженні серця і аорти треба зазначити:

2.1.48. Стан навколосерцевої сорочки, кількість і характер її вмісту, взаємовідношення з епікардом;

2.1.49. Кровонаповнення порожнин серця, кількість і характер згустків крові в них;

2.1.50. Розміри серця (довжина, ширина, товщина в ділянці лівого шлуночка) і його консистенція;

2.1.51. Стан епікарда (наявність жирової тканини, крововиливів), міокарда (колір, кровонаповнення, наявність вогнищевих змін та ін.), ендокарда (наявність патологічних змін, крововиливів та ін.), сосочкових м'язів і хордальних ниток;

2.1.52. Стан клапанного апарату (дво- і тристулкового, напівмісяцевих); консистенція, еластичність, рухливість, ступінь пере-

криття ними передсердно-шлункових, аортального і венозного отворів, наявність патологічних змін;

2.1.53. Товщину стінок шлуночків і перетинки;

2.1.54. Ширину аорти і легеневого стовбура на розрізі над клапанами;

2.1.55. Стан вінцевих артерій серця біля їх основи і далі по всій довжині судини (характер інтими, товщина судинної стінки, наявність атеросклеротичних бляшок і ступінь перекриття ними просвіту судини);

2.1.56. Стан внутрішньої поверхні аорти по всій її довжині. 2.1.57. При дослідженні системи травлення треба зазначити:

2.1.58. Колір і стан слизової оболонки поздовж розрізаного стравоходу (колір, вираженість складчатості, наявність крововиливів, виразок тощо), наявність або відсутність у нього патологічних змін і вмісту;

2.1.59. Форму шлунка, кількість і вид його вмісту (колір, запах, консистенція, розміри і характер харчових частин), стан слизової оболонки аналогічно згаданому в п. 2.1.30.1, і сфінктерів;

2.1.60. Характер і кількість вмісту в різних відділах розрізаного по всій довжині кишечника, колір і стан його слизової оболонки аналогічно зазначеному в п. 2.1.30.1;

2.1.61. Форма, консистенція і розміри (не менш як чотири) печінки, стан її капсули, колір на розрізі, особливості її паренхіми, кровонаповнення, патологічні зміни, стан воротної і нижньої порожнистої вен;

2.1.62. Форма, характер вмісту і ступінь наповнення жовчного міхура стан його слизової оболонки, прохідність протоків;

2.1.63. Форма, консистенція, колір на розрізі, особливості паренхіми кровонаповнення підшлункової залози.

2.1.64. При дослідженні селезінки виявляють її розміри, форму, консистенцію, стан капсули, колір тканини на розрізі, розмір і характер скребка.

2.1.65. При дослідженні надниркових залоз зазначають їх форму, стан коркового і мозкового шарів.

2.1.66. При дослідженні сечовидільної системи треба визначити:

2.1.67. Ступінь вираженої жирової капсули нирки, наявність чи відсутність крововиливів і патологічних змін у позачеревному просторі навколо неї;

2.1.68. Стан і ступінь зрощення з поверхнею нирок сполучно-тканинної капсули;

2.1.69. Форма нирок, їх розміри, щільність, характер поверхні після зняття капсули, колір тканини на розрізі, вираженість коркового і мозкового шарів, стан слизової оболонки ниркової маски;

2.1.70. Ступінь прохідності сечоводів і стан їх слизової оболонки;

2.1.71. Стан стінки сечового міхура, кількість, колір і прозорість сечі, вид і колір слизової оболонки.

2.1.72. При дослідженні внутрішніх статевих органів повинні бути зазначені:

2.1.73. У трупів чоловіків - консистенція передміхурової залози, особливості її тканини, ступінь наповнення секретом сім'яних міхурців, особливості тканини яєчок;

2.1.74. У трупів жінок - стан піхви і її склепіння, форма, консистенція і розміри матки, конфігурація її шийки і зовнішнього вічка, наявність або відсутність слизової пробки, ступінь розкриття шийки, характер вмісту порожнини матки і виділень з неї, наявність ушкоджень, стан м'язового і слизового шарів, труб, яєчників, навколо-маткової клітковини із судинами.

2.1.75. У випадках, не передбачених розділом 2.2 даних Правил, цілість грудини, ключиць, ребер, хребетного стовпа і кісток таза визначається на дотик.

2.1.76. По закінченні дослідження трупа всі органи під контролем експерта вміщують в труп, який після цього зашивають. Також повинні бути зашиті зроблені додатково розрізи. Не допускається вміщувати в порожнини трупа органи, які йому не належали, або сторонні предмети.

Проводити дії, які можуть призвести до спотворення зовнішнього вигляду трупа, забороняється.

2.2. Особливості дослідження трупів і забір матеріалу на лабораторні дослідження при деяких видах смерті

2.2.1. Викладені в даній частині Правил відомості містять необхідний оптимально-мінімальний набір заходів (стандарт якості),

виконання яких обов'язкове при проведенні експертизи трупів.

Відхилення від стандарту в бік зменшення недопустиме.

Всі проведені експертом у ході експертизи додаткові дії (розрізання тканин, випилювання фрагментів кісток, застосовані методики тощо) повинні бути обов'язково зафіксовані в протокольній частині. У протилежному випадку вжиття цих заходів треба брати під сумнів. 2

2.2. Ішемічна хвороба серця:

22.2.а. При смерті осіб віком 15-40 років (при відсутності вроджених вад серця):

а обсяг розтину звичайний;

а для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча для визначення кількості і концентрації спиртів; а відсутність результату дослідження сечі в даному випадку не впливає на встановлення правильного діагнозу; а для судово-гістологічного дослідження надсилаються: мозок - 2 куски (кора, підкоркові структури), серце - 3 куски (задня стінка лівого шлуночка, міжшлуночкова перетинка, ділянка тканини з найбільш ураженим відрізком коронарної артерії), легень - 2 куски (по одному з кожної), печінка - 1 кусок, нирка - 2 куски (по одному з кожної), селезінка - 1 кусок, підшлункова залоза - 1 кусок, надниркові залози - 2 куски (по одному з кожної); □ на фотометричне дослідження: розрізане серце для визначення концентрації К і Na, а також коефіцієнта К/Na у серцевому м'язі. 2.2.2 б. При смерті осіб старших 40 років:

- обсяг розтину звичайний;

- при виразних ознаках хронічної ішемічної хвороби серця і при відсутності запаху алкоголю від порожнин і внутрішніх органів трупа взяття органів на судово-гістологічне дослідження проводиться в архів. Але при взятті аналізів на судово-токсикологічне дослідження внутрішні органи в гістологічний архів не надсилаються.

2.2.2.В. Інфаркт міокарда (без розриву серця):

- обсяг розтину звичайний;

- обсяг лабораторних досліджень такий самий, як в п. 2.2.2.а, додатково для судово-гістологічного дослідження беруть один кусок серцевого м'яза із зони інфаркту.

2.2.2.Г. Інфаркт міокарда (з розривом серця):

- обсяг розтину звичайний;
- у судово-гістологічний архів надсилаються 2-3 куски серцевого м'яза, включаючи зону розриву.

2.2.3. Розрив аневризми аорти:

- обсяг розтину звичайний,
- в судово-гістологічний архів надсилається мінімум кусочків внутрішніх органів, включаючи зону розриву.

2.2.4. Гіпертонічна хвороба:

2.2.4.а. При серцевому варіанті у зв'язку з гіпертрофією міокарда:

- обсяг розтину звичайний;
- обсяг лабораторних досліджень такий самий, що й при ішемічній хворобі серця з урахуванням віку.

2.2.4.6. При нирковому варіанті (зморщена нирка, хронічна ниркова недостатність, уремія):

- обсяг розтину звичайний;
- обсяг лабораторних досліджень такий самий, що й в осіб похилого віку з хронічною ішемічною хворобою серця.

2.2.5. При легеневій патології:

- обсяг розтину звичайний;
- обсяг лабораторних досліджень такий самий, що й в п. 2.2.2.а, додатково для судово-гістологічного дослідження беруть кілька кусків легеневої тканини, а також проводиться роздільне зважування серця.

2.2.6. Тромбоемболія системи легеневої артерії:

- до звичайного обсягу розтину додаються розрізи для виявлення зони тромбозів, для чого проводиться розтин м'яких тканин гомілок по задніх поверхнях поздовжніми розрізами до кісток, а потім поперечними паралельними розрізами досліджуються глибокі судини; дослідження стегон проводиться по передніх поверхнях за ходом вен; клітковина таза виділяється з органами малого таза і розтинається паралельними поперечними шарами; верхні кінцівки розтинаються, як і гомілки, в місцях деформацій і набряків, захоплюючи пахвові западини;
- обсяг лабораторних досліджень такий самий, як і в переліку в п. 2.2.2.а, до нього додається об'єкт із джерелом емболів;

- тромбоемболія системи легеневої артерії краще виявляється при розміщенні органокomплексу передньою по верхню на секційному столі. При цьому відокремлюється біфуркація трахеї, розтинається перикард, правий шлуночок серця і легенева артерія.

2.2.7. Судинне ураження головного мозку:

- обсяг розтину звичайний;
- обсяг лабораторних досліджень залежно від обставин справи або такий самий, як і в переліку в п. 2.2.2.а, до нього додається кілька кусків тканини головного мозку із зони геморагічного (ішемічного) інфаркту, або в судово-гістологічний архів надсилають лише згадані кусочки головного мозку;
- для виявлення наявності аневризми судини головного мозку можливе наповнення судин забарвленою водою з допомогою шприца через основну артерію основи мозку.

2.2.8. Онкозахворювання:

- обсяг розтину звичайний;
- для судово-гістологічного дослідження беруть по одному кусочку пухлини і всіх органів, в яких є метастази;
- при підозрі на СНІД обсяг розтину та забір матеріалу на лабораторні дослідження зазначено в п. 2.2.24.

2.2.9. Раптова смерть дітей (при підозрі на інфекційні захворювання або бактеріальні харчові отруєння):

2.2.9.а. При смерті дитини віком до 1 року:

- труп зважують;
- до звичайного обсягу розтину додається розтин порожнин середнього вуха, фронтальних і гайморових пазух;
- для судово-гістологічного дослідження надсилаються: мозок - 3 куски (кора, підкірка, стовбур), серце - 3 куски (лівий і правий шлуночки, міжшлуночкова перетинка), легень - 5 кусків (по одному з кожної долі), печінка - 1 кусок, нирка - 2 куски (по одному з кожної), селезінка - 1 кусок, вилочкова, щитоподібна, слинна і підшлункова залози - по 1 куску надниркові залози - 2 куски (по одному з кожного), тонкий і товстий кишечник - по 1 куску, брижа тонкого кишечника з лімфатичним вузлом - 1 кусок, гортань на рівні голосової щілини - 1 ку-

сок, трахея на рівні біфуркації з лімфатичним вузлом - 1 кусок, глоткова мигдалина - 1 кусок;

- для вірусологічного дослідження - (лише на стерильному предметному склі) надсилають мазки і відбитки із задньої стінки глотки, гортані, трахеї головних бронхів і кожної легені - по 2 мазки, а також 1 кусок бронха з легеневою тканиною; при наявності вмісту в порожнинах вуха, фронтальних і гайморових пазухах - по 2 мазки з кожної порожнини;
- для бактеріологічного дослідження (лише при використанні стерильних інструментів і посуду) надсилають кров з порожнини серця (забір робиться до виняття головного мозку), легеня (з прикореневої зони або з середини долі), печінка, головний мозок (забір робиться до виняття його з порожнини черепа), селезінка, відрізок тонкого і товстого кишечника - по 1 (довжиною 15-20 см, лише після накладення подвійної лігатури і розтину кишечника між ними), жовчний міхур (також після накладення лігатури);

2.2.9.6. При смерті дитини віком понад 1 рік обсяг дослідження такий самий, за винятком зважування трупа. 2.2.10. Новонароджені діти:

- труп зважують, вимірюють обвід голови, плечей, грудей;
- проводиться рентгенографія кистей і стоп (наявність і розміри точок закріплення);
- до звичайного обсягу розтину додається розтин епіфізів (дистальних) стегнових кісток, п'яткових кісток і рукоятки грудини з метою виявлення точок закріплення, а також розтин хребетного стовпа, щоб виняти спинний мозок і переконатись, була родова травма, чи ні;
- проводяться плавальні проби (Галена, Бреслау);
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, перелік яких вказаний в п. 2.2.9.а, до нього додається пупковий канатик і пупкове кільце;
- для судово-імунологічного дослідження надсилається рідка кров з порожнини серця або порожнистих вен і кров на марлі;

- при виявленні ознак травматичного впливу проводиться весь комплекс досліджень, характерний для даного виду травми.

2.2.11. Кримінальний аборт:

2.2.11.а. При смерті під час проведення абортів або в найближчі години після нього:

- до звичайного обсягу розтину додається виїняття внутрішніх статевих органів за Хижняковою з розпилюванням симфізу лонних кісток;
- проводиться проба на повітряну емболію;
- для судово-токсикологічного дослідження надсилають вміст порожнини матки, частину стінки матки і піхви для виявлення наявності медикаментів, мила, їдких отрут та інше, а також кров, сечу і внутрішні органи (див. додаток 1) на спирти, наркотики, барбітурати і медикаменти;
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, перелік яких зазначено в п. 2.2.2.а, до нього Додаються кусочки з різних ділянок матки, включно з шийкою, трубами, яєчниками, судинами навколоматкової клітковини, а також при наявності - ділянки з ознаками травматичного впливу;
- для судово-цитологічного дослідження надсилаються тампони і мазки виділень піхви і молочних залоз;
- для судово-імунологічного дослідження надсилаються рідка кров і кров на марлі.

2.2.11.б. При смерті в стаціонарі (за якийсь проміжок часу після проведення «кримінального абортів»):

- до обсягу дослідження, перелік якого наведено в п. 2.2.11.а, додається подання матеріалу на бактеріологічне дослідження в обсязі, згаданому в п. 2.2.9.а.

2.2.11.в. При «кримінальному аборті», який не відбувся (виражена вагітність), розтин доцільно проводити з подовженням середнього розрізу від мечоподібного відростка грудини по одній з бокових поверхонь черевної стінки (наприклад, за О.І.Вилегжаниним). Обсяг дослідження в даному випадку такий самий, як зазначено в п. 2.2.11.а.

2.2.12. Ураження технічною електрикою (електротравма).
Ураження блискавкою:

- обсяг розтину звичайний;
- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча для визначення наявності і концентрації спиртів;
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, згаданих в п. 2.2.2.а, до якого додаються всі підрозділи на наявність електромітки ділянки шкіри (садна, синці, рани);
- для спектрографічного дослідження направляються всі зазначені зони обов'язково із симетрично розташованими на тілі непошкодженими ділянками шкіри.

2.2.13. Дія крайніх температур:

2.2.13.8. Дія високих температур (вогню):

- обсяг розтину звичайний;
- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча для визначення наявності і концентрації спиртів, а також кров на карбоксигемоглобін (допускається в одному флаконі з кров'ю на спирти);
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, зазначених в п. 2.2.2.а, до якого додаються шкіра з опіковою поверхнею (обов'язково з частинкою ділянки непошкодженої шкіри) і верхні дихальні шляхи.

Залежно від категорії випадку при отриманні результату судово-токсикологічного аналізу, в якому буде встановлено вміст СО в крові в концентрації більше 40-50 відсотків допускається поданий на судове гістологічне дослідження комплект внутрішніх органів передавати в архів.

2.2.13.6. При переживанні опіків, опікової хвороби (смерть у стаціонарі):

- обсяг розтину звичайний;
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, зазначених в п. 2.2.2.а, до якого додається шкіра з опіковою поверхнею (обов'язково з частинкою ділянки непошкодженої шкіри),
- для бактеріологічного дослідження (септикопіємія, септицемія) надсилається матеріал в обсязі, згаданому в п. 2.2 9.а.

2.2.13.В. Дія низьких температур (переохолодження):

- обсяг розтину звичайний;
- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і обов'язково сеча (при її відсутності - спинно-мозкова рідина, нирка або м'яз) для визначення наявності і концентрації спиртів;
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, зазначених в п. 2.2.2 а, до якого додаються шкіра з ділянок відмороження, яєчка, шлунок і 12-пала кишка.

2.2.14. Механічні асфіксії:

2.2.14 а. Повішення, закриття верхніх дихальних шляхів стороннім тілом, стиснення грудей і живота (нещасний випадок):

- обсяг розтину звичайний;
- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча для визначення наявності і концентрації спиртів (допускається подання лише самої крові);
- залежно від обставин випадку в гістологічний архів надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, зазначених в п.2.2.2.а, до якого додається (виходячи з категорій асфіксії) ділянка шкіри зі странгуляційною борозною або ділянка верхніх дихальних шляхів з крововиливом. При можливості гортань зі стороннім тілом треба сфотографувати.

2.2.14.6. Аспірація блювотних мас:

- обсяг розтину звичайний;
- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча для визначення наявності і концентрації спиртів;
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, згаданий в п. 222л, до якого можна додати один-два кусочки тканини легені з найбільш типових ділянок, де в дрібних бронхах виявлено чужорідні маси.

2.2.14.В. Утеплення:

- до звичайного обсягу розтину додається обов'язковий розтин пазухи основної кістки;
- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча Для визначення наявності і концентрації спиртів (будь-яка концентрація етилового спирту в крові

трупа при даному виді смерті не повинна підлягати оцінюванню ступеня алкогольного сп'яніння потерпілого);

- при виражених ознаках утеплення внутрішні органи для судово-гістологічного дослідження або не беруть, або надсилають в архів.

У випадках з нез'ясованими обставинами справи і особливо у випадках, що можуть мати кримінальний характер, або при гнилісних змінах трупа для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, зазначений в п. 2.2.2.а, до якого додають для виявлення наявності діатомового планктону нерозрізану нирку, рідину з пазухи основної кістки, не менш як 15 г кісткового мозку зі стегнової шістки (також можна - крайовий відділ печінки, селезінки, серце) і обов'язково - тканину легені для контролю. При взятті цих органів для дослідження на наявність планктону категорично забороняється обмивати поточною водою інструменти, посуд, рукавиці і дані органи.

2.2.14.Г. Удушення руками, удушення петлею:

- при відсутності петлі зі шкіри шиї на липку стрічку або плівку знімають відбитки, які треба фіксувати предмет-

У два окремі конверти вилучається піднігтевий вміст.

Беруться тампони і мазки вмісту піхви, а також тампони і мазки зі слизової оболонки рота і прямої кишки (у трупів жінок і чоловіків) для виявлення наявності сперматозоїдів.

Крім того, вміст піхви надсилається на судово-цитологічне дослідження для вивчення морфологічних особливостей піхвового епітелію.

Відбираються в окремі конверти зразки волосся з шести ділянок волосистої частини голови, лобка (у трупів жінок) та інших ділянок тіла.

Проводиться фотографування трупа й ушкоджень на ньому з дотриманням судово-медичних правил;

- обсяг розтину звичайний, розтин починається з виїняття головного мозку.

Для виявлення справжніх крововиливів розтин грудної і черевної порожнини проводиться за Лешке: коміроподібним розрізом у надключечних ділянках через яремну ямку рукоятки грудини, далі серединним розрізом до лона, після відокремлення грудини трахея і стравохід відсікаються на рівні першого міжреберного проміжку, виймається органокомплекс, проводиться відпрепаро-

вування шкіри і м'яких тканин шії до нижньої щелепи, відокремлюється язик і комплекс органів шії.

Розтинається задня поверхня шії для виявлення тут крововиливів у м'які тканини.

При наявності крововиливів у м'язи грудей і м'язи міжребер'я останні розсікають, ребра очищають від м'яких тканин і старанно досліджують з метою виявлення можливих переломів. При їх виявленні лінії переломів обов'язково описують як на зовнішній, так і на внутрішній поверхні ребер;

- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча для виявлення наявності і концентрації спиртів;
- проводиться рентгенографія гортані після фіксації (12-24 години) у формаліні з наступним обов'язковим препаруванням хрящів гортані і під'язичної кістки і фотографуванням препарату;
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, зазначений в п. 2.2.2.а, до якого додають {при наявності) маркіровані куски м'яких тканин гортані і задньої поверхні шії з крововиливами, ділянки шкіри з саднами, синцями, странгуляційною борозною та інше;
- для судово-імунологічного дослідження надсилається кров (у рідкому вигляді і на марлі) для визначення антигенної належності, а також жовч або сеча для визначення категорії видільництва.

2.2.14.Д. Закриття отворів рота і носа:

- до звичайного обсягу розтину додається препарування м'яких тканин обличчя і дослідження ребер, як зазначено в п. 2.2.14.Г;
- відбитки на липку стрічку роблять з передньої поверхні обличчя;
- обсяг решти дослідження див в п. 2.2.14 г, за винятком дослідження хрящів гортані.

12.14.Є. Стиснення грудей і живота (вбивство):

- до звичайного обсягу розтину додається розтин м'яких тканин спини і дослідження ребер, як згадано в п. 2.2.14.Г;
- відбитки на липку стрічку не проводяться;

- обсяг решти дослідження див. у п. 2.2.14л-, за винятком дослідження хрящів гортані.

2.2.15. Отруєння:

- обсяг розтину звичайний;
- залежно від ймовірного виду отруєння на судово-токсикологічне дослідження надсилається:
- при підозрі на отруєння синильною кислотою та її солями (ціанідами) надсилається шлунок з вмістом, верхній відділ тонкого кишечника з вмістом, кров, мозок, печінка з жовчним міхуром, нирка і сеча;
- при підозрі на отруєння хлороформом, дихлоретаном, чотирехлористим вуглецем та іншими галогенопохідними надсилаються мозок, шлунок з вмістом, тонкий кишечник з вмістом, легеня, печінка, нирка, селезінка, кров, сальник;
- при підозрі на отруєння етиловим спиртом надсилаються сеча і кров у кількості 15 мл (кожного об'єкта); кров відбирають шприцом (стерильно) з великих вен кінцівок і поміщають у флакон з-під пеніциліну (флакон не розкривається, не миється, містить 1-2 краплі пеніциліну) проколом пробки флакона. Сеча також відбирається шприцом і поміщається у флакон з-під пеніциліну. У випадках відсутності крові і сечі для дослідження направляють мозок, нирки, тканину м'язів стегна. При вираженому гнитті трупа рекомендується брати м'яз стегна;
- при підозрі на отруєння іншими спиртами (метиловим, пропіловим, бутиловим, аміловим, а також їх ізомерами), етиленглюколем, ацетоном, фенолом (карболова кислота), крезолом (лізол), гідрохініном, формальдегідом, бензином, керосином а також так званими технічними рідинами надсилається шлунок з вмістом, тонкий кишечник, мозок, сеча, кров, печінка, селезінка, сальник, нирка, легеня; додатково - сечовий міхур (при підозрі на отруєння етиленглюколем);
- при підозрі на отруєння отрутою місцевої дії, кислотами, лугами тощо беруть такі об'єкти: стравохід, глотка, трахея, шлунок з вмістом, тонкий кишечник (змінені частини) в

- окремі банки по 200-300 г, ділянка шкіри зі слідами дії отрути, нирка, м'язова тканина з ділянки стегна (100 г);
- при підозрі на отруєння оксидом вуглецю, метгемоглобінотворювачами (на метгемоглобін): кров з великих вен (не менш 15 мл, флакон заповнюється кров'ю до пробки); додатково: м'яз стегна (на карбоксиміоглобін);
 - при підозрі на отруєння солями «важких» металів - шлунок з вмістом, тонкий і товстий кишечник, печінка, нирка, селезінка; додатково: при підозрі на солі ртуті - надсилається пряма кишка, сполуками миш'яку (хронічне отруєння) - волосся, нігті, плоскі кістки; сполуками талію - волосся, нігті, трубчасті кістки, плоскі кістки; тетраетилсвинцем - мозок, сеча, легені;
 - при підозрі на отруєння алкалоїдами, барбітуратами, а також лікарськими речовинами - шлунок з вмістом, тонкий і товстий кишечник з вмістом, нирки, печінка, мозок, сеча, кров, селезінка;
 - при підозрі на отруєння хініном - матка;
 - при підозрі на отруєння морфіном: шлунок із вмістом, тонкий кишечник із вмістом незалежно від шляхів введення;
 - при підозрі на отруєння похідними фенотіазіну: шлунок із вмістом тонкий кишечник, печінка, нирка, сеча;
 - при підозрі на отруєння похідними 1,4-бенздіазепіну: шлунок із вмістом, тонкий кишечник, печінка, нирка, сеча;
 - при підозрі на отруєння серцевими глікозідами: печінка з жовчним міхуром, кров, верхній відділ тонкого кишечника із вмістом, нирка, шлунок із вмістом, сеча;
 - при підозрі на отруєння шляхом введення отрути через піхву або матку - матка з піхвою;
 - при підозрі на отруєння шляхом введення отрути через пряму кишку (ректальне) - пряма кишка із вмістом.

У випадках підозри на введення алкалоїдів, барбітуратів, наркотичних та лікарських речовин внутрім'язово або підшкірно вилучаються окремо з місця уколу: ділянка шкіри, м'язова тканина;

- при підозрі на отруєння фторидами - надсилається шлунок із вмістом, тонкий і товстий кишечник з вмістом, печінка і нирка;

- при підозрі на отруєння нітритами, нітратами: шлунок з вмістом, тонкий і товстий кишечник з вмістом, печінка з жовчним міхуром, кров,
- при підозрі на отруєння хлорорганічними пестицидами вилучають шлунок з вмістом, печінку, нирку, мозок і жирову тканину;
- при отруєннях фосфорорганічними отрутохімікатами: шлунок з вмістом, тонкий і товстий кишечник з вмістом, печінка з жовчним міхуром, нирка, сеча, кров;
- у всіх випадках підозри на інгаляторне отруєння в лабораторію надсилають 0,5-0,8 кг тканини легенів (одним куском) у банці (герметично закритій);
- з завданнями на визначення діатомових водоростей надсилають нерозрізану нирку, крайову частину печінки, легені, трубчасту кістку з урахуванням, щоб в ній містилось не менш як 15 г кісткового мозку Об'єкти вміщують у скляні банки, старанно промиті дистильованою водою. Банки слід закривати пришліфованими скляними пробками або капроновими кришками. Закривати банки шматками гумових рукавиць забороняється. Одночасно з зазначеними об'єктами надсилається разом 0,5 л води з місця виявлення трупа або місця, де підозрюється утеплення (вбивство);
- при підозрі на отруєння грибами, різними ягодами, рослинами, насінням рекомендується вилучати в окремі банки вміст шлунка і кишечника для ботанічного дослідження;
- при підозрі на отруєння отрутою невідомого походження (етіології): кров, сеча, головний мозок, печінка з жовчним міхуром, нирка, тонкий і товстий кишечник, легеня, селезінка, шлунок із вмістом в окремих банках загальною масою до 2 кг.

Об'єкти вилучаються у кількості: кров - не менш 200 мл, вся сеча, 1/3 головного мозку, печінки, легені, одна нирка, 200^A-300 г сальника, один метр тонкого і товстого кишечника із вмістом з найбільш змінених відділів, увесь шлунок із вмістом, волосся - не менш 1г, нігті-1-3 г, кістки 100-200 г.

и при судово-медичній експертизі (на солі «важких металів») ексгумованого трупа, крім зазначених раніше частин внутрішніх органів, на дослідження повинні бути надіслані в окремих банках: 1 кг землі, взятої з її ділянок (над, під, у бокових і торцевих частин труни), зразки одягу, оббивка труни, кусок дошки, сіна, торфу тощо. Для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, згаданий в п. 222л, до якого, залежно від характеру випадку, додаються кусочки органів, які найбільше вражені дією введеної отруйної речовини. 2.2.16. Падіння з висоти власного зросту:

□ до звичайного обсягу розтину додається розтин м'яких тканин задньої поверхні шиї і спини; після розпилю кісток черепа повинні бути зроблені виміри його поздовжнього і поперечного розміру, товщини лобної, скроневої, тім'яної і потиличної кісток. При виявленні внутрішньочерепних крововиливів, забитих місць або розм'якшень вказуються їх точна локалізація в межах долі, розміри, маса, обсяг епі- і субдуральних крововиливів, вид і форма з поверхні і на розрізах, стан речовини головного мозку під ними. Розтин головного мозку виконується тільки за Фііпером:

- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча для визначення наявності і концентрації спиртів;
- для судово-гістологічного дослідження направляється комплект кусочків внутрішніх органів, зазначений в п. 222л, крім головного мозку, який береться з обов'язковим проведенням маркірування з таких ділянок:

а) при наявності вираженого вогнища крововиливу;

- край вогнища крововиливу з прилеглою ділянкою незміненої мозкової тканини;
- центральна частина вогнища крововиливу;
- симетричні ділянки кори великих півкуль з м'якими мозковими оболонками і білою речовиною на рівні передньої центральної звивини;
- передній гіпоталамус на рівні заднього краю хіазми разом із судинним сплетінням у ділянці міжшлуночкових отворів;

- середній мозок (особливо в ділянці водопроводу);
- середній рівень моста з дном і стінками IV шлуночка;
- гіпофіз;

б) при відсутності вираженого вогнища крововиливу;

- симетричні ділянки кори великих півкуль з м'якими мозковими оболонками і біло >ю речовиною на рівні передньої центральної звивини;
- передній гіпоталамус на рівні заднього краю хіазми разом з судинним сплетінням у ділянці міжшлуночкових отворів;
- середній мозок (особливо в ділянці водопроводу);
- середній рівень моста з дном і стінками IV шлуночка;
- гіпофіз;
- симетричні ділянки підкоркових вузлів з прилеглими стінками шлуночків,
- ділянки гіпокампа із судинними сплетіннями;
- симетричні ділянки кори великих півкуль мозочка;
- довгастий мозок на рівні нижніх олив;
- для судово-імунологічного дослідження надсилається кров (у рідкому вигляді і на марлі) для визначення антигенної належності, а також жовч або сеча для визначення категорії видільництва - при наявності ушкоджень, які супроводжувались зовнішньою кровотечею;
- за нез'ясованих обставин випадку проводиться забір зразків в обсязі і з дотриманням умов, зазначених у п. 2.2.14.

2.2.17. Падіння з висоти:

- до звичайного обсягу розтину додається розтин м'яких тканин спини і сідниць, верхніх і нижніх кінцівок, включно з ліктьовими і колінними суглобами, підошви стоп, розтин усіх міжреберних м'язів, повне очищення кісток таза від м'яких тканин і при необхідності розтин хребетного каналу за А.О.Солохіним або двостороннім розпилом дужок.

При підозрі на пневмоторакс перед вичленуванням грудини повинна проводитись проба на нього: проколювання міжреберного м'яза під водою або проколювання того самого міжреберного м'язу заповненим водою шприцом з голкою, але без поршня.

Дослідження і опис ушкоджень кісток проводиться лише після старанного очищення їх від м'яких тканин, опис переломів повинен обов'язково містити відомості про характер лінії перелому як мінімум на двох протилежних поверхнях кістки;

- а для судово-токсикологічного дослідження надсилаються кров і сеча для визначення наявності і концентрації спиртів;
- а для судово-гістологічного архіву надсилається по одному кусочку внутрішніх органів і м'які тканини із зон ушкоджень з проведенням при необхідності повного дослідження, яке включає й забарвлення на жирову емболію;
- а для судово-імунологічного дослідження надсилаються кров (у рідкому вигляді і на марлі) для визначення антигенної належності, а також жовч або сеча для визначення категорії видільництва;
- а при нез'ясованих обставинах випадку або при підозрі на вбивство дослідження черепа і головного мозку проводиться в обсязі, згаданому в п. 2.2.16. Крім того, проводиться фотографування трупа, забір тампонів і мазків із піхви, порожнини рота і прямої кишки, зразків волосся і піднігтьового вмісту з дотриманням умов, зазначених в П.2.2.14.Г.

2.2.18. Транспортна травма:

- проводиться опис ушкоджень з обов'язковим зазначенням висоти розміщення первинного контакту від рівня підошовних поверхонь стоп. При нез'ясованому місці первинного контакту висота розміщення від підошовних поверхонь стоп зазначається для всіх ушкоджень;
- для медико-криміналістичного дослідження надсилаються одяг, рани з метою виявлення наявності включень, мастил, металізації та інше;
- обсяг розтину і лабораторних досліджень, а також умови забору об'єктів для їх проведення такі самі, як згадано в п. 2.2.17.

2.2.19. Ушкодження колючими, ріжучими, колючо-ріжучими, рубаючими і рублячо-ріжучими предметами:

- до опису ушкоджень треба вносити не лише точну локалізацію, а й висоту розміщення ран від підошовних поверхонь стоп, а також приблизну висоту від рівня сидничних горбів (нижнього краю симфізу) - положення сидячи. Крім того, обов'язково зазначають орієнтацію кінців ушкоджень щодо вертикальної осі тіла або щодо цифр циферблата годинника;
- труп і ушкодження на ньому фотографують із дотриманням судово-медичних правил;
- для судово-медично-криміналістичного дослідження надсилаються вилучені відповідним чином куски шкіри з кожним ушкодженням або по одному з однотипних ушкоджень для виявлення наявності металізації, сторонніх включень, а також характеру і особливостей способу травм;

Застосування металевих зондів для дослідження ранового каналу до вилучення куска шкірки з ушкодженням забороняється;
 а секційний розріз повинен проходити так, щоб він не зачіпав наявних ушкоджень. Обсяг розтину звичайний, крім випадків розміщення ушкоджень поза зоною дослідження органів і тканин при стандартному секційному розрізі (на спині, кінцівках і та ін.) У цих випадках розтин м'яких тканин у ділянці розміщення ушкоджень і дослідження ходу ранового каналу від них обов'язковий;

- при розміщенні ушкоджень в зоні венозних синусів обов'язково проводиться проба на повітряну емболію - прокол правого (і лівого) шлуночків серця під водою;
- детально описуються тканини і органи, через які проходить кожний рановий канал, їх товщина у цьому місці, а також напрямок щодо вертикальної осі тіла і довжина кожного ранового каналу, виміряного шар за шаром і за зондом;
- обсяг лабораторних досліджень і умови взяття матеріалів для них такі самі, як згадано в п.2.2.17. за винятком судово-гістологічного дослідження, при якому до зазначеного комплексу кусочків внутрішніх органів додаються маркіровані кусочки органів, які складають шари ранового каналу.

2.2.20. Ушкодження тупими предметами:

- проводиться відбір зразків (нігті, волосся, кров тощо) в обсязі і з дотриманням умов, зазначених в п. 2.2.14.Г;
- проводиться фотографування трупа і ушкоджень на ньому з дотриманням судово-медичних правил;
- обсяг розтину трупа відповідає зазначеному в п. 2.2.17;
- при необхідності проводиться проба на пневмоторакс з дотриманням умов, зазначених в п.2.2.17;
- обсяг лабораторних досліджень відповідає зазначеному в п. 2.2.17, крім судово-гістологічного дослідження, на яке у всіх випадках надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, зазначений в п. 2.2.2.а, а при черепно-мозковій травмі - головний мозок в обсязі і за умов, згаданих в п.2.2.16. Крім того, повинні надсилатися маркіровані тканини з крововиливами з ділянки ушкоджень;
- для судово-медично-криміналістичного дослідження надсилаються об'єкти в обсязі і з метою, зазначеними в п. 2.2.19.

При багатоосколкових переломах кісток склепіння і основи черепа для визначення послідовності нанесення ушкоджень, а також характеру і особливостей травмуючого предмета доцільно провести вилучення голови з наступною її мацерацією, повним вивільненням кісток від м'яких тканин і потім реконструкцією черепа.

2.2.21. Вогнепальні ушкодження:

- по можливості проводиться тотальне, не менш як у двох проекціях, рентгенологічне дослідження трупа;
- опис ушкоджень повинен містити не лише точну локалізацію, а й висоту розміщення їх від підошовних поверхонь стоп, а також приблизну висоту від рівня сідничних горбів (нижнього краю симфізу) - положення сидячи;
- залежно від характеру випадку проводиться відбір зразків (нігті, волосся, кров тощо) в обсязі і з дотриманням умов, згаданих у п.2.2.14.г;
- для судово-медично-криміналістичного дослідження обов'язково надсилаються всі (вхідні і вихідні) вогнепальні ушкодження;
- обсяг лабораторних досліджень і умови взяття матеріалів для них такі самі, як зазначено в п. 2.2.19.

2.2.22. Експертиза трупів після виконання медичних маніпуляцій:

а обсяг розтину звичайний Обов'язкове проведення проби на повітряну емболію при підозрі на ушкодження серця, легень, великих кровоносних судин після виконання хірургічних операцій на згаданих органах, а та-кож пункцій, введення канюлі, катетеризації судин і т. ін.;

- все виявлене при проведенні цих експертиз повинно бути задокументоване (сфотографоване) або залишене у вигляді макропрепарату;
- для судово-гістологічного дослідження надсилається комплект кусочків внутрішніх органів, зазначений в П. 2.2.2.а.

2.2.23. Експертиза трупів невстановлених осіб:

- проводиться фотографування всього трупа, а також його обличчя в трьох проекціях - фас, лівий і правий профіль;
- проводиться відбір зразків (волосся з голови і кров) в обсязі і з дотриманням умов, зазначених у п. 2.2.14.г;
- обсяг розтину і лабораторних досліджень викладені у відповідних пунктах цих Правил залежно від виду смерті.

При експертизі гнилісно змінених, муміфікованих, розчленованих і скелетованих трупів невідомих осіб для визначення групоспецифічних антигенів на судово-імунологічне дослідження надсилаються волосся, нігті, зуби (великі корінні або інші), кісткова і м'язова тканини.

Кісткові залишки неопізнаних скелетованих або обгорілих трупів надсилаються на судово-медично-криміналістичне дослідження для визначення виду, віку, статі, зросту та ідентифікації особи.

2.2.24. Експертиза трупів з підозрою на СНІД:

- до звичайного обсягу розтину додається розтин хребетного каналу;
- для судово-токсикологічного дослідження надсилаються при необхідності кров і сеча для виявлення наявності і концентрації спиртів;
- для судово-гістологічного дослідження надсилаються:
 - 1) головний мозок (обов'язково з ділянки підкоркових гангліїв і білої речовини півкуль);
 - 2) спинний мозок;

- 3) легені;
 - 4) органи шлунково-кишкового тракту (стравохід, шлунок, тонкий і товстий кишечник);
 - 5) органи імуногенезу (кістковий мозок, виличкова залоза, лімфовузли, селезінка);
 - 6) печінка;
 - 7) нирки;
 - 8) серце;
- Додатково при показаннях:
- 9) Сітківка ока;
 - 10) Шкіра і слизова оболонка порожнини рота;
 - 11) Шкіра зовнішніх статевих органів.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України
від 8 жовтня 2001 року № 397.

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 березня 2002 року
за № 219/6507)

1. Судово-психіатрична експертиза (надалі - експертиза) призначається органами досудового слідства та суду і проводиться за їх відповідним рішенням з метою відповіді на питання, що виникають під час провадження адміністративних, кримінальних та цивільних справ з приводу психічного стану особи.

2. Експертиза проводиться в Українському науково-дослідному інституті соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ України, центрах судово-психіатричних експертиз, відділеннях (амбулаторних, стаціонарних експертиз), які є структурними підрозділами психоневрологічних (психіатричних) лікарень, психоневрологічних диспансерів. Зазначені заклади охорони здоров'я виконують функції судово-експертних установ або підрозділів (далі - експертна установа (підрозділ)).

3. Експертизу в експертній установі (підрозділі) виконує лікар - судово-психіатричний експерт (далі - експерт) одноособове або у складі амбулаторних (стаціонарних) судово-психіатричних експертних комісій (далі - комісія). Посади експертів та голів комісій встановлюються згідно з чинними нормативними докумен-

тами Міністерства охорони здоров'я. Склад комісій затверджується наказом керівника експертної установи (підрозділу).

4. Проведення експертиз з кримінальних, цивільних та адміністративних справ у експертних установах (підрозділах); обов'язки, права та відповідальність експерта; організація проведення експертиз та оформлення їх результатів визначаються Законами України «Про судову експертизу», «Про психіатричну допомогу». Кримінально-процесуальним, цивільним процесуальним кодексами, Кодексом України про адміністративні правопорушення та цим Порядком.

5. Експертиза може проводитись амбулаторне (у тому числі помертньо), стаціонарно, у судовому засіданні.

6. Експертиза може бути первинна, додаткова і повторна.

Первинною є експертиза, яка призначається у даній справі з даних питань уперше.

Додатковою є експертиза, яка призначається для вирішення окремих питань, які не були поставлені при первинній експертизі, а також у разі неповноти або недостатньої якості первинної експертизи, і проведення її доручається експертам у тому самому або іншому складі.

Повторною є експертиза, яка призначається, якщо висновок первинної експертизи суперечить матеріалам справи, викликає сумніви щодо його правильності і визнаний органами дізнання, слідчим, прокурором, судом необґрунтованим. Призначення повторної експертизи повинно бути мотивоване, а її проведення доручається іншому, більш кваліфікованому, складу експертів.

7. Предметом експертизи є визначення психічного стану осіб, яким призначено експертизу, у конкретні проміжки часу і відносно певних обставин, що становлять інтерес для органів слідства та суду.

8. Об'єктами експертизи є:

- підозрювані, стосовно яких в органів дізнання та слідства виникли сумніви щодо їх психічної повноцінності;
- обвинувачені та підсудні, стосовно яких в органах слідства та суду виникли сумніви щодо їх осудності або можливості за психічним станом брати участь у слідчих діях чи судовому засіданні; свідки і потерпілі, стосовно яких в органах слідства та суду виникли сумніви щодо їх психічної повноцінності;
- потерпілі, стосовно яких вирішується питання про взаємозв'язок змін у їхньому психічному стані зі скоєними

щодо них протиправними діями (безпорадний стан та заподіяння шкоди здоров'ю); позивачі, відповідачі та інші особи, стосовно яких вирішується питання про їхню дієздатність;

- позивачі, стосовно яких вирішується питання про їх психічний стан у певні проміжки часу, про обґрунтованість встановленого раніше психіатричного діагнозу та прийнятих щодо них медичних заходів;
- матеріали кримінальної або цивільної справи, медична документація, аудіовізуальні матеріали та інша інформація про психічний стан особи, відповідно якої проводиться експертиза.

9. Експертизи мають призначатися відповідно до зони, яка обслуговується певною експертною установою (підрозділом). При повторній експертизі або в разі неможливості чи недоцільності проведення експертизи в експертній установі (підрозділі) за зоною обслуговування особа або орган, які призначають експертизу, вказавши відповідні мотиви, можуть доручити Я виконання експертам іншої експертної установи (підрозділу).

10. Організаційне, матеріально-технічне забезпечення виконання експертизи, контроль за своєчасним її проведенням та за дотриманням чинного законодавства з питань експертизи покладаються на керівника експертної установи (підрозділу).

11. Якщо отримані матеріали оформлені з порушеннями, які унеможливають організацію проведення експертизи (не надійшло рішення про призначення експертизи, не надійшли об'єкти досліджень, поставлені запитання виходять за межі спеціальних знань експерта і т. ін.), то керівник експертної установи (підрозділу) негайно повідомляє про це особу або орган, які призначили експертизу.

Якщо особа або орган, які призначили експертизу, не вживають належних заходів для усунення цих перешкод, то керівник експертної установи (підрозділу) після закінчення одного місяця з дня надання зазначеного повідомлення повертає їм матеріали.

12. Кількісний склад експертів (одноособовий або комісійний) щодо конкретної справи встановлюється органом, який призначив експертизу. Якщо це не зазначено, його встановлює керівник експертної установи (підрозділу). При цьому враховуються форма проведення експертизи, її вид та складність.

13. При проведенні комісійної експертизи експерт, призначений головою комісії, не має переваг перед іншими членами комісії при вирішенні порушених питань. Як голова комісії він виконує лише організаційні функції з проведення експертизи.

14. В експертизі відсутня інстанційність. У разі розходження думок між експертами однієї комісії, у разі розходження висновків первинної та повторної експертиз жоден з висновків не має заздалегідь установленної сили.

15. Роботу експертної установи (підрозділу) контролює Міністерство охорони здоров'я України, МОЗ Автономної Республіки Крим, управління охорони здоров'я обласних, Севастопольської міської державних адміністрацій та Головне управління охорони здоров'я Київської міської державної адміністрації.

Науково-методичне забезпечення здійснюється Міністерством охорони здоров'я через Український науково-дослідний інститут соціальної і судової психіатрії та наркології МОЗ.

16. Організація та ліквідація експертних установ (підрозділів) здійснюється органами охорони здоров'я за погодженням з Міністерством охорони здоров'я.

17. Права й обов'язки експерта, на якого покладено виконання експертизи, незалежно від виду судочинства передбачаються Законом «Про судову експертизу» (ст. 12, 13) та процесуальним законодавством.

18. Експерт, на якого покладено виконання експертизи, зобов'язаний:

- з'явитися на виклик органу, який призначає експертизу;
- особисто досліджувати надані йому об'єкти і давати об'єктивний висновок на поставлені перед ним запитання;
- заявити про самовідвід за наявності підстав, передбачених законодавством, які виключають його участь у справі;
- повідомити у письмовій формі орган, що призначив експертизу, про неможливість проведення експертизи із зазначенням причин (ненадання об'єктів для проведення експертизи, ненадання витребуваних додаткових матеріалів або надання матеріалів, що недостатні для вирішення запитань, або запитання, що ставлять перед ним, виходять за межі його компетенції).

19. Експерт має право:

- ознайомитися з матеріалами справи, медичною документацією, які стосуються експертизи;
- порушувати клопотання про надання додаткових та нових матеріалів, необхідних для вирішення поставлених питань;
- з дозволу особи або органу, які призначили експертизу, бути присутнім під час проведення слідчих і судових дій, порушувати клопотання, що стосуються проведення експертизи, та задавати відповідні запитання особам, яких допитують;
- указувати у висновку експертизи на факти, які мають значення для справи і про які йому не були поставлені питання;
- у разі незгоди з іншими членами експертної комісії - скласти окремий висновок експертизи;
- оскаржувати в установленому порядку дії та рішення особи або органу, які призначили експертизу, внаслідок чого порушуються права експерта або порядок проведення експертизи;
- за наявності відповідних підстав на забезпечення безпеки.

20. Експерту забороняється:

- самостійно збирати матеріали, які підлягають дослідженню, а також вибирати вихідні дані для проведення експертизи, якщо вони відображені в наданих йому матеріалах неоднозначно;
- розголошувати без дозволу прокурора, слідчого, особи, яка провадить дізнання, дані досудового слідства;
- вступати в контакти, не передбачені порядком проведення експертизи, з будь-якими особами, якщо такі особи прямо чи побічно стосуються експертизи;
- зберігати кримінальні, цивільні та господарські справи, а також речові докази й документи, що є об'єктами експертизи, поза службовим приміщенням.

21. Амбулаторна експертиза може проводитись у кабінеті слідчого, СУДІ, слідчому ізоляторі, експертній установі (підрозділі). Виклик експерта на вимогу слідчих або судових органів здійснюється згідно з вимогами чинного законодавства.

22. Термін проведення амбулаторної експертизи становить до 30 діб з Моменту отримання всіх відповідних матеріалів. Залежно

від ступеня складності експертизи і обсягу її об'єктів, поданих на дослідження, цей термін може бути продовжений за узгодженням з органом, що призначив експертизу.

23. Експерти, які проводять амбулаторну експертизу, в разі неможливості відповісти на всі запитання, поставлені перед ними, обґрунтовують висновок про необхідність проведення стаціонарної експертизи.

24. При проведенні експертизи в суді експерт оголошує акт експертизи в судовому засіданні і дає роз'яснення з питань, які виникли в учасників процесу.

25. Стаціонарна експертиза обвинуваченого проводиться в експертній установі (підрозділі) за наявності рішення суду про призначення відповідної експертизи.

Стаціонарна експертиза потерпілого, свідка, позивача та відповідача у кримінальних і цивільних справах призначається судом тільки за їх згодою.

26. Стаціонарна експертиза проводиться в експертній установі (підрозділі) з окремим утриманням осіб, які перебувають і не перебувають під вартою.

27. При проведенні стаціонарної експертизи за наявності медичних показань до осіб застосовуються відповідні їх стану методи лікування і дослідження, дозволені Міністерством охорони здоров'я України.

28. Термін проведення стаціонарної експертизи становить до 30 діб. Залежно від обсягу та складності експертизи термін її проведення може бути подовжений за узгодженням з органом, що призначив експертизу.

29. Особа, яка перебуває під вартою, після завершення експертизи повертається до установи, звідки поступила на експертизу, незалежно від експертного рішення.

30. Особа, яка не перебуває під вартою, після закінчення експертизи може бути виписана з експертної установи (підрозділу) залежно від психічного стану самостійно або в супроводі родичів, законних представників на підставі дозволу слідчого на її виписку. Особа, яка за психічним станом не може усвідомлювати свої дії та свідомо керувати ними і становить безпосередню небезпеку для себе і оточення, може бути переведена до психіатричної лікарні за місцем порушення кримінальної справи, згідно з діючими норма-

тивними документами, де і перебуває до рішення суду за цією справою. Цей пункт поширюється на осіб, які на момент закінчення експертизи звільнені з-під варти.

31. По закінченні експертизи складається акт експертизи, що містить вступну, досліджувальну, мотивувальну частини і висновок.

32. Вступна частина акта експертизи містить:

- дату проведення експертизи;
- дату експертизи, її номер, чи є вона додатковою, повторною, комісійною або комплексною, форму проведення експертизи (амбулаторна, стаціонарна тощо);
- прізвище, ім'я та по батькові особи, якій призначено експертизу;
- прізвище експерта (експертів), фах, посаду, експертний стаж, кваліфікаційний клас, ранг, науковий ступінь, учене звання;
- ким і коли винесено рішення про призначення експертизи;
- прізвища присутніх при експертизі;
- перелік об'єктів, поданих на експертизу;
- запитання, поставлені перед експертом (експертами);
- підпис експерта (експертів) під попередженням про відповідальність.

33. Досліджувальна частина акта експертизи містить:

- факти, які отримані при дослідженні поданих на експертизу об'єктів, що стосуються психічного стану особи, у різні періоди часу та їх пояснення;
- дані клінічного дослідження особи, виявлені під час проведення експертизи (психічний, соматичний, неврологічний стани тощо).

34. Мотивувальна частина акта експертизи містить обгрунтоване пояснення даних про психічний стан особи та фактів, які встановлені і виявлені при дослідженні об'єктів експертизи.

35. Висновок експерта повинен бути обгрунтованим і містити відповіді на поставлені перед ним питання у межах його компетенції, мати конкретний характер. У разі виявлення експертом важливих фактів, з приводу яких йому не були поставлені запитання, він дає відповідь з власної ініціативи. Відповіді не можуть мати форму рекомендацій або вказівок слідству чи суду.

36. Акт (одноособової, комісійної) експертизи підписується експертом, членами комісії і засвідчується печаткою експертної установи. При комісійній експертизі у разі незгоди експертів щодо відповідей на поставлені питання кожен з них складає і підписує окремий акт або частину спільного акта, яка відображає хід і результати досліджень, проведених ним особисто.

37. Акт експертизи Складається у двох примірниках, один з яких направляється особі або органу, які призначили експертизу, а другий залишається в експертній установі.

ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ СТАЦІОНАРНОЇ СУДОВО-ПСИХІАТРИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В ПСИХІАТРИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ОСІБ, ЯКІ УТРИМУЮТЬСЯ ПІД ВАРТОЮ

Затверджено наказом Міністерства охорони здоров'я України від 8 жовтня 2001 року № 397.

Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 1 березня 2002 року за № 218/6506

1. Стаціонарна судово-психіатрична експертиза осіб, які утримуються під вартою, проводиться у відділенні, що створюється управлінням охорони здоров'я у складі психіатричної лікарні (далі - відділення) як один з її структурних підрозділів або в складі Центру судово-психіатричної експертизи (далі - Центр СПЕ), який є юридичною особою.

2. Відділення бажано розмішувати в окремих будівлях, у разі неможливості такого розташування вони мають бути повністю ізольовані від інших приміщень лікувального закладу й обладнані відповідними засобами для забезпечення належного режиму утримання і створення безпечних умов роботи медичного персоналу і підрозділу міліції.

3. Обов'язки медичного персоналу (щодо нагляду за особами) встановлюються правилами внутрішнього розпорядку лікарні. Центру СПЕ та інструкцією про порядок організації охорони приміщень і територій відділень судово-психіатричної експертизи та режиму тримання осіб, які перебувають під вартою і направлені на судово-психіатричну експертизу, затвердженою спільним наказом МВС України та МОЗ України від 04.11.96 №751/338.

4. Охорона приміщень, територій відділення, режим тримання осіб які перебувають у відділенні, забезпечуються Міністерством внутрішніх справ України відповідно до інструкції про порядок організації охорони приміщень і територій відділень судово-психіатричної експертизи та режиму тримання осіб, які перебувають під вартою і направлені на судову, психіатричну експертизу, затвердженої спільним наказом МВС України та МОЗ України від 04.11.96 №751/338.

5. Відвідувачі пропускаються на територію відділення тільки з дозволу керівника лікарні, Центру СПЕ або уповноваженої ними особи за пред'явлення документа, який посвідчує особу.

6. Особи, які перебувають під вартою, направляються у відділення для проходження стаціонарної судово-психіатричної експертизи органами досудового слідства та суду.

7. Відділення проводить стаціонарну судово-психіатричну, комплексну психолого-психіатричну експертизи і може використовуватися як база для проведення науково-дослідної роботи відповідними науковими установами згідно зі спеціально укладеною угодою.

8. Приймання до відділення осіб, які перебувають під вартою і направлені на судово-психіатричну експертизу (далі - особи), здійснюється черговим лікарем приймального відділення лікарні. Центру СПЕ або безпосередньо у відділенні за наявності рішення суду щодо обрання для особи запобіжного заходу у вигляді взяття під варту; рішення суду про призначення стаціонарної експертизи; медичної документації; кримінальної справи; документів, що за свідчують особу, і наявності у відділенні вільних місць.

Відсутність будь-яких з указаних умов може бути причиною відмови в проведенні експертизи. У такому разі складається мотивований висновок, який надсилається органу, що її призначив.

9. Лікар, який приймає особу до відділення, заповнює картку стаціонарного хворого і зазначає підстави для госпіталізації, психічний, соматичний та неврологічний стани, епідеміологічний анамнез та відмітку про санітарну обробку, перелічує надані документи згідно з пунктом 8.

10. Завідувач відділенням доручає обстеження особи експерту (комісії) та разом з ним здійснює первинний огляд особи. Перевіряються підстави для госпіталізації, наявність необхідних для проведення експертизи документів, обстежуються психічний, со-

матичний та неврологічний стани, складається план обстеження, призначається вид медичного нагляду та, за наявності показань, відповідне лікування.

11. Подальше обстеження особи здійснюється призначеним експертом, який несе відповідальність за своєчасність і повноту обстеження

12. Експерт вносить до картки стаціонарного хворого результати обстеження та щоденного нагляду за особою, дати проміжних та остаточного її оглядів, лікарські призначення, а також склад комісії експертів та їх рішення. До карти стаціонарного хворого додається акт експертизи та листування, яке проводилось щодо даної експертизи.

13. Термін перебування особи у відділенні становить до 30 діб. Експертне обстеження може бути продовжене експертною комісією за узгодженням з органом, який призначив експертизу, у разі неможливості прийняти остаточне рішення. Про це складається письмовий висновок, копія якого надсилається зазначеному органу.

14. Під час перебування особи у відділенні експерт повинен обстежити його психічний, соматичний та неврологічний стани, зібрати суб'єктивний анамнез, призначити при потребі додаткові обстеження та консультації лікарів. За представленими матеріалами дослідити об'єктивний анамнез та психічний стан особи в різні відрізки часу, підготувати виявлені відомості для доповіді комісії експертів.

15. Тримання та розміщення по палатах осіб, які перебувають у відділенні, здійснюються відповідно до їх психічного стану, ступеня суспільної небезпечності. Особи, які виявляють ознаки тяжкого психічного розладу, утримуються окремо від таких, які є психічно здоровими або виявляють незначні розлади психіки.

16. Нагляд за психічним станом осіб, виконанням ними медичного режиму, лікувальних та необхідних діагностичних заходів покладається на медичний персонал відділення.

Охорону, нагляд та конвоювання особи, яка перебуває під вартою, за межі відділення для проведення обстеження або надання термінової спеціалізованої медичної допомоги в іншому закладі охорони здоров'я здійснюють співробітники органів внутрішніх справ, які охороняють відділення. Якщо особа має ознаки тяжкого психічного розладу, її супроводжує і медичний працівник.

17. Дотримання санітарно-гігієнічного режиму здійснюється згідно із санітарним законодавством.

18. Особам залежно від їх психічного стану забезпечують щоденні прогулянки в спеціально обладнаних місцях, що унеможливають утечу.

19. До осіб, які перебувають у відділенні, застосовують залежно від стану їх здоров'я дозволені МОЗ України методи діагностики, лікування та реабілітації.

20. Особи, які перебувають у відділенні, користуються правом:

- на побачення з родичами або іншими особами за наявності дозволу відповідного суду чи слідчого органу, у провадженні якого перебуває справа даної особи; побачення відбуваються у спеціально обладнаних місцях, що унеможливають втечу, у години, передбачені розпорядком роботи відділення;
- одержувати харчові передачі та перевіряти відповідність доданому переліку продуктів;
- звертатися через адміністрацію психіатричного закладу, особу, в провадженні якої перебуває кримінальна справа, із скаргами і заявами до Державних органів, громадських організацій і посадових осіб;
- мати при собі особисті речі та предмети особистої гігієни, окрім тих, Що можуть бути застосовані для заподіяння фізичної шкоди собі або оточенню;
- користуватися письмовим приладдям;
- отримувати інформацію через пресу та радіо, телебачення.

21. На час перебування особи у відділенні слідчі дії з нею по змозі припиняються.

22. Особи, які завершили стаціонарну судово-психіатричну експертизу, після остаточного огляду експертною комісією повертаються до тієї установи, звідки вони надійшли на експертизу.

23. Особи, в яких закінчився передбачений законом термін тримана під вартою, виписуються з відділення незалежно від того, чи завершена експертиза, після повідомлення органу, який призначив експертизу.

24. Особа, в якої остаточний огляд експертною комісією збігся із звільненням з-під варти, залежно від її психічного стану може

бути виписана з відділення самостійно або в супроводі законних представників. Особа, яка за психічним станом не може усвідомлювати свої дії, свідомо керувати ними і становить безпосередню небезпеку для себе або оточення може бути переведена до психіатричної лікарні за місцем розташування органу, який проводить розслідування в кримінальній справі, або суду який розглядає справу, де й перебуває до рішення суду.

25. Медична документація, кримінальні справи осіб, які перебувають на експертизі, зберігаються в спеціальних сейфах та приміщеннях, що унеможлиблюють доступ до них сторонніх осіб, викрадання документів. Листування з питань судово-психіатричної експертизи виділяється в окреме діловодство. Картки стаціонарного хворого зберігаються в окремому приміщенні, після завершення експертизи вони здаються в архів.

26. Кримінальна справа, об'єкти дослідження, перший примірник акта експертизи після закінчення експертизи повертаються до органу, що призначив експертизу.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Відомості про зареєстровані та розкриті злочини загальнокримінальної спрямованості

(за даними Департаменту інформаційних технологій МВС України)

	Зареєстро вано злочинів	Кількість злочинів, справи за якими перебували у провадженні	З них	
			за якими особу злочинця встановлено	питома вага встановлених осіб, %
	1	2	3	4
Всього злочинів загальнокримінальної спрямованості, зокрема:	408274	479564	366515	83,5
особливо тяжких	18331	22669	16797	84,4
тяжких	191565	225012	165710	80,3
середньої тяжкості	162614	189584	150034	86,2
невеликої тяжкості	35764	42299	33974	87,6
Умисне вбивство (замах)	4296	5712	4420	93,2
зокрема: двох або більше осіб	161	236	155	86,6
на замовлення	13	39	18	100
із застосуванням вогнепальної зброї	173	246	169	77,5
бойових припасів, вибухових речовин	7	10	5	55,6
Умисне тяжке тілесне ушкодження	6032	7493	5828	87,8
зокрема: спричинило смерть	1910	2434	1867	87,5
із застосуванням: вогнепальної зброї	19	28	13	65,0
бойовий припасів, вибухових речовин	1	2	1	50,0

**Відомості про розслідувані та нерозкриті злочини
загальнокримінальної спрямованості**

	Розслідувано злочинів	Нерозкрито злочинів з них					%розкриття
		всього	КПК України		пона д 2 місяц і	ф4>2 місяці	
			п.1 ст.206	п. 3 ст.206			
	1	2	3	4	5	6	7
Всього злочинів	367843	72716	4740	67558	283	135	83,5
Зокрема особливо тяжких	17023	3119	269	2804	33	13	84,5
	1	2	3	4	5	6	7
Тяжких	165887	40748	1737	38895	69	47	80,3
Сер. тяжкості	151511	24043	1964	21924	94	61	86,3
Невеликої тяжкості	33422	4806	770	3935	87	14	87,4
Умисне вбивство(та замах)	4518	325	59	265		1	93,3
Зокрема: двох або більше осіб	165	24	2	22			87,3
На замовлення	33						100
Із застосуванням: вогнепальної зброї	173	50	10	39		1	77,6
Бойових припасів, вибухових речовин	5	4		4			55,6
Умисне тяжке тілесне ушкодження	5539	817	199	608	4	6	87,1
Зокрема: спричинило смерть	1721	269	70	195	1	3	86,5
Із застосуванням: вогнепальної зброї	16	7	2	5			69,6
Бойових припасів, вибухових речовин	1	1		1			50,0

**Окремі види злочинів загальнокримінальної спрямованості,
умисні вбивства (і замах)**

Умисне вбивство (та замах)

Області, міста, УМВСТ	Зареєстро- вано	Динаміка, %	Розслідувано злочинів	Встанов- лених осіб, %
	1	2	3	4
1.АР Крим	239		245	93,1
2. Вінницька	94	4,4	92	92,2
3. Волинська	47	-2,1	53	89,5
4. Дніпропетровська	315	-18,2	353	94,9
5. Донецька	615	-12,5	637	91,5
6. Житомирська	81	-25,0	88	94,0
7. Закарпатська	43	-8,5	41	97,9
8. Запорізька	204	-4,2	202	92,7
9. Івано-Франківська	50	6,4	56	92,9
10. Київська	151	-4,4	143	92,9
11. м.Київ	134	-18,8	151	87,4
12. Кіровоградська	125	-3,1	143	95,6
13. Луганська	322	1,6	319	93,3
14. Львівська	168	17,5	163	89,1
15. Миколаївська	157	-13,7	193	94,4
16. Одеська	313	1,3	319	93,9
17. Полтавська	154	3,4	150	92,6
18. Рівненська	61	35,6	63	92,3
19. м. Севастополь	32	-3,0	33	97,2
20. Сумська	94	-27,7	109	94,3
21. Тернопільська	42	23,5	38	95,6
22. Харківська	340	-2,6	358	94,6
23. Херсонська	155	-14,4	196	97,8
24. Хмельницька	82	-7,9	94	94,5
25. Черкаська	101	-5,6	105	93,3
26. Чернігівська	121	1,7	120	93,2
27. Чернівецька	42	2,4	39	95,5
Всього по УМВС	4282	-6,1	4503	93,2
28. Донбаське УМВСТ	2		1	50,0
29. Львівське УМВСТ	1		1	100,0
30. Одеське УМВСТ		-100,0	2	100,0
31. Придніпровське УМВСТ	5	150,0	5	83,3
32. Півд.-Зах. УМВСТ	4		4	71,4
33. Південне УМВСТ	2		2	100,0
Всього по УМВСТ	14	27,3	15	78,9
Всього по Україні	4296	-6,0	4518	93,2

ОСНОВНІ ПИТАННЯ ДЛЯ СУДОВО-МЕДИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Залежно від виду травми експерту можуть бути поставлені такі запитання:

Автомобільна катастрофа

- Який конкретно вид автомобільної травми (переїзд, волочіння, удар і т.п.)?
- Положення тіла потерпілого в момент спричинення травми (стосовно транспортного засобу)?
- Рухався чи стояв пішохід під час наїзду?
- Хто з потерпілих, які перебували в салоні, міг управляти транспортним засобом?

Травма від гострих предметів

(колючих, ріжучих, розрубів, розпилів та ін.)

- Скількома предметами (одним або декількома) спричинено пошкодження?
- Яка послідовність спричинення тілесних ушкоджень?
- Яке з ушкоджень стало смертельним?
- Яким було взаєморозташування нападаючого та потерпілого під час нанесення пошкоджень?
- Чи міг потерпілий сам спричинити собі тілесні ушкодження; якщо так, то яким предметом та способом?
- Чи спричинялися пошкодження представленим на дослідження предметом?
- Які сліди на тілі потерпілого свідчать про самозахист?
- Чи могли бути спричинені тілесні ушкодження від падіння з висоти?

Вогнепальна травма

- Чи походять тілесні пошкодження від вогнепальної зброї? Якщо так, то якою саме зброєю вони спричинені і які за походженням - кульові, дробові?
- Направлення пострілу?
- З якої відстані проведено постріл?
- Яким було положення потерпілого в момент пострілу?
- Від якої кількості пострілів утворилися ушкодження?

- Чи не спричинені ушкодження представленою на дослідження зброєю?
- Чи могло бути спричинено тілесне ушкодження однією рукою, ногою?
- Чи могло бути спричинено пошкодження своєю рукою?

При дослідженні трупів новонароджених

- Дитина народилася живою чи ні?
- Дитина була доношеною чи ні; якщо ні, то який був строк?
- Чи була дитина життєдіальною?
- Чи мала новонароджена дитина наслідки наркотичної залежності?
- Чи мала дитина успадковані захворювання?

Біологічна експертиза

Проводиться з метою встановлення причетності особи до скоєного злочину за слідами виділення людини. Вирішуються такі основні питання:

- Чи є сліди крові на наданих предметах?
- Кров належить людині чи тварині?
- Якщо кров належить людині, то яка група цієї крові?
- Який міг бути механізм утворення цієї крові?
- Яка статева належність цієї крові?
- Чи є на досліджуваних об'єктах сліди слини та інших виділень?
- Яка групова належність слини або інших виділень?
- Кому належить слина - чоловіку чи жінці?
- Чи є надані речові докази волоссям людини?
- Який механізм відокремлення волосся?
- З якої частини тіла походить надане для дослідження волосся?
- Чи піддавалось волосся будь-якому впливу (механічному пошкодженню, косметичній обробці, дії агресивного середовища)?
- Чи є на наданому волоссі ознаки захворювань (трихотилос, тризонодоз, трихорексис, мікози, вузлова ломкість)?
- Яка давність стрижки, штучного фарбування, освітлення?
- Яка групова належність волосся?

Чи належить вирване волосся чоловіку чи жінці (при наявності кореня волосся)?

**ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПИТАНЬ, ЯКІ
МОЖУТЬ ВИРІШУВАТИСЯ ЕКСПЕРТНИМИ
ДОСЛІДЖЕННЯМИ У СПРАВАХ ПРО ВБИВСТВА**

а) при дослідженні одягу:

- Чи можна визначити знайдені сліди як сліди від одягу?
- Який механізм взаємодії об'єкта з одягом (сліди тертя, відбитків)?
- Яке було взаємне розташування людини та об'єкта, на якому залишено сліди від одягу?
- Чи залишені сліди частинками одягу конкретної особи?
- Які сліди та пошкодження є на одязі?
- Яким засобом (предметом) утворені пошкодження на одязі?
- Чи утворені сліди та пошкодження на одязі наданими на дослідження предметами?

б) при дослідженні слідів взуття і ніг людини:

- Якою моделлю взуття утворений слід, його розмір?
- Який зріст людини, що носила дане взуття?
- Чи могли бути утворені дані сліди взуттям, панчохами, шкарпетками?
- Чи носила надане для дослідження взуття конкретна особа?
- Які анатомічні особливості людини відображені у елідах?
- В якому напрямку здійснені рухи?
- Скільки осіб брало участь у русі?
- Який механізм утворення слідів (при ході, бігу тощо)?
- Чи співпадають елементи доріжки слідів, виявленої на місці злочину, з елементами експериментальної доріжки слідів, залишених даною особою?

в) по слідам зубів людини:

- Чи зубами людини залишені дані сліди на об'єкті?

- Які анатомічні, технічні особливості зубного апарату людини, що залишила сліди?
- Який механізм (надкус, відкус) виникнення слідів?
- Чи даною особою залишені сліди зубів на даному об'єкті?

г) при дослідженні слідів знаряддя злочину та інструментів:

- Чи є на поверхні об'єкта сліди втручання сторонніми предметами?
- З якого боку (в якому напрямку) виконано пошкодження (свердління, розпилювання, розрив, розріз, розлом, відтиск) даного об'єкту?
- Який механізм утворення слідів?
- До якого виду (типу) відносяться засоби, якими залишені сліди?
- Які властивості і характеристики слідів (форма, розмір, тощо)?
- Одним чи декількома засобами утворено сліди?
- Чи утворено сліди на двох або більше об'єктах одним і тим же засобом?
- Чи утворено дані сліди наданим на дослідження засобом?
- Чи виготовлено дані вироби однією машиною або за допомогою одного і того ж інструменту?

д) при дослідженні слідів транспортних засобів :

- Яким типом, моделлю транспортного засобу та якими його частинами залишені сліди?
- Одним чи декількома транспортними засобами залишено сліди?
- В якому напрямку рухався транспортний засіб?
- Який механізм утворення наявних слідів?
- Чи залишено сліди даним транспортним засобом ?
- Чи є виявлений предмет частиною даного засобу та чи не складав він раніше з ним одне ціле?
- Яке було взаємне положення транспортних засобів (розташування транспортного засобу та іншого об'єкту) на момент зіткнення?

є) при дослідженні вузлів та петель:

- До якого виду належать вузли та петлі?
- Чи є вони професіональними? Якщо "так", то для якої професії вони характерні?

Д а к т и л о с к о п і ч н а е к с п е р т и з а

Дактилоскопична експертиза здійснюється з метою виявлення слідів рук, встановлення осіб за слідами і відбитками рук.

Питання, які вирішуються дактилоскопичною експертизою:

- Чи мали місце на наданих предметах сліди папілярних узорів рук?
- Чи не залишено сліди папілярних узорів рук, виявлені на предметі, конкретною особою?
- Чи не залишено сліди папілярних узорів рук, виявлені на різних місцях правопорушень, однією особою?
- Якою рукою (якими частинами руки), якими пальцями залишено сліди на предметі?
- Які особливості будови рук у особи, що залишила сліди на об'єкті (відсутність пальців, наявність шрамів, тощо)?
- Чи є відбитками папілярних узорів рук на конкретній дактилоскопичній карті відбитками пальців рук даної особи?
- Як давно залишено сліди рук на об'єкті?

П о р т р е т н а е к с п е р т и з а

Криміналістична портретна експертиза полягає в дослідженні фотознімків та інших об'єктивних відображень зовнішнього вигляду людини з метою встановлення тотожності.

Питання, які вирішуються портретною експертизою:

- Одне чи різні обличчя зображені на фотознімках?
- Одній чи різним особам належать зображені на фотознімках частини голови, обличчя, тіла?
- Одне чи різні обличчя зображені в відеокадрах?
- Одне чи різні обличчя зображені на фотознімках живої людини та трупа?

Ф і з и к о - т е х н і ч н а е к с п е р т и з а

Фізико-технічна експертиза проводиться з метою визначення хімічного складу, фізичних параметрів, морфологічних ознак досліджених матеріалів, речовин і виробів, встановлення їх тотожності за характерними ознаками, особливостям виготовлення, зберігання та використання.

Основні групи об'єктів фізико-технічної експертизи:

- продукти вибуху;
- скло, кераміка та вироби з них;
- наркотичні засоби та сильнодіючі фармацевтичні препарати;
- лакофарбні матеріали та покриття;
- метали та сплави;
- полімерні матеріали та вироби з них;
- нафтопродукти;
- отрута;
- невідомі речовини;
- спеціальні хімічні речовини;
- текстильні волокна і волокна з хутрових виробів.

Б а л і с т и ч н а е к с п е р т и з а

Балістична експертиза проводиться з метою встановлення виду, системи, моделі вогнепальної зброї, відношення предметів до вогнепальної зброї, ототожнення її по слідах на снарядах, кулях, картечі та гільзах, визначення технічного стану зброї, боєприпасів і впливу її на постріли, а також для встановлення належності кулі і гільзи одному патрону, обставин пострілу (дистанції, місця стріляючого), для вирішення інших питань, пов'язаних із застосуванням вогнепальної зброї.

Питання, що вирішуються при дослідженні вогнепальної зброї:

- Чи відноситься наданий предмет до вогнепальної зброї?
- Якщо "так", то до якого виду та моделі?
- Де і коли виготовлено надану для дослідження зброю (підприємство, фірма, рік випуску)?
- До якого виду (моделі) зброї належать надані деталі (частини)?
- Чи не є вони деталями конкретного екземпляру зброї?

- Чи справна дана зброя?
- Якщо несправна, то в чому полягають несправності, яка причина їх виникнення, як вони впливають на можливість використання зброї?
- Чи придатна зброя до стрільби?
- Яким способом виготовлена зброя (промисловим, саморобним)?
- Чи не внесені зміни в будову наданої для дослідження зброї?
- Якщо "так", то які саме, з якою метою, яким способом (промисловим, саморобним)?
- Виходячи з ознак виготовлення саморобної зброї, якою могла бути кваліфікація особи, що його виготовила?
- Чи можливе проведення пострілів з наданої зброї без натискання спускового гачка?
- Які тактико-технічні і балістичні характеристики наданої зброї?
- Чи відбувався постріл із даної зброї після останньої чистки каналу ствола?
- Який зміст знищених (забитих тощо) маркувальних позначень, номерів, який був на зброї?

Питання, що вирішуються при дослідженні боєприпасів та їх елементів:

- До якого виду (типу, зразку) відносяться надані патрони (для стрільби з якої зброї призначені)?
- Яким способом (промисловим, саморобним) виготовлено надані патрони або їх окремі елементи?
- До патронів якого виду (типу, зразка, призначення) належать надані елементи (кулі, гільзи, капсуль, пижі тощо)?
- Чи не занесені в устрій патронів або їх елементів (кулі, гільзи) зміни з метою використання для стрільби із зброї, для якої дані патрони не призначені; в чому ці зміни полягають; для стрільби з якої зброї можуть застосовуватись ці патрони після внесення змін?
- Чи придатні дані патрони до стрільби?

- Які технічні та балістичні характеристики наданих патронів?
- Де і коли (підприємство, фірма тощо) виготовлені представлені для дослідження патрони?
- Чи не виготовлені патрони із застосуванням матеріалів, інструментів, вилучених у певному місті, у певної особи?

Питання, які вирішуються при дослідженні слідів пострілу:

- Із зброї якого виду була випущена куля, надана на дослідження (вид зброї, калібр, модель тощо)?
- Із зброї якого виду (зразка, калібру тощо) здійснений постріл патроном, гільза якого направлена на дослідження?
- Із гладкоствольної зброї якого калібру випущена куля, картеч, яка надана на дослідження?
- Чи не випущені кулі із одного й того самого екземпляру зброї?
- Чи не належать надані гільзи патронам, постріли яких здійснені з одного й того самого екземпляру зброї?
- Чи не випущена надана куля (шріт, картеч) з наданої на дослідження зброї?
- Чи не належить надана гільза патрону, постріл яким здійснено з наданої зброї?
- Чи не випущена куля зі зброї невідповідного калібру або зброї зі зміненим пристроєм, технічними дефектами?
- Чи не використані патрон, гільза якого надана на дослідження, для пострілу зі зброї, призначеної для стрільби іншого типу (калібру), або зброї зі зміненим пристроєм, технічними дефектами?
- Чи складали до пострілу одне ціле патрон, куля і гільза?
- Яка з наданих куль (стріляних з одного екземпляру зброї) стріляна першою?
- Чи є наданий предмет елементом патрона (кулею, шротом, пижем), використаного при пострілі?

- Якщо так, то патрону якого типу (калібру тощо) він належав?
- Яка причина деформації (поділу на частини) кулі, наданої на дослідження?
- Чи не рикошетила, чи не проходила через перешкоди дана куля до влучення в пошкоджений об'єкт?
- Якщо "так", то яким міг бути вид (матеріал) цієї перешкоди?
- Чи є пошкодження на враженому об'єкті вогнепальним?
- Пострілом із зброї якого виду, (снарядом якого виду - калібру, пристрою, призначення тощо) здійснено вогнепальне пошкодження?
- Якою кількістю пострілів утворено вогнепальні пошкодження на даному об'єкті?
- Яка черговість виникнення декількох вогнепальних пошкоджень?
- Які із вогнепальних пошкоджень на об'єкті є вхідними і вихідними?
- Який напрямок вогнепального каналу в ураженому об'єкті (у горизонтальній та вертикальній площині, по відношенню до оточуючої обстановки тощо)?
- Якими могли бути взаємні розташування потерпілого і стріляючого, поза потерпілого?
- Чи є на даному об'єкті сліди близького пострілу?
- З якої відстані відбувся постріл, яким утворено пошкодження на об'єкті?

Додаток 4

План-аналіз показань обвинуваченого
(підозрюваного, свідка, потерпілого)

П.І.Б. _____ за епізодами кримінальної
справи

№ _____

Коротка фабула справи _____

Дата	Короткий зміст пояснень, протоколів допиту, відтворень обстановки і обставин події, оч-	Протиріччя в показаннях. Що необхідно в'яснити?

План розслідування
За кримінальною справою № _____
по обвинуваченню _____
за ст. _____ КК України

(прізвищ, ім'я, по батькові)

Стислий зміст справи _____

Слідчі дії	Обставини, що підлягають з'ясуванню	Слідчі дії та оперативно-розшукові заходи	Термін виконання	Виконавець	Примітки
1	2	3	4	5	6

План розкриття та розслідування
за кримінальною справою № _____
по обвинуваченню _____ за статтею _____ КК України

(прізвище, ім'я, по батькові)

Стислий зміст справи _____

Версія _____

Перевірочні дії	Слідчі дії	Процесуальні рішення	Форми взаємодії та проведення ОРЗ	Робота з кримінальними обліками
Пояснення Запити Характеристики	ОМП Допит Впізнання	Складання постанов, їх узгодження та санкціонування	Доручення, запити тощо	

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

АДІС- автоматизована довідково-інформаційна система

ВКР-відділ карного розшуку

ДІТ- Департамент інформаційних технологій

ІТТ- ізолятор тимчасового тримання

КК-Кримінальний кодекс України

КОЗП- книга обліку про злочини та події

КПК- Кримінально-процесуальний кодекс України

МВС- Міністерство внутрішніх справ України

МРВ - міськрайвідділ

НДЕКЦ- науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

ОАБ-обласне адресне бюро

ОВС- органи внутрішніх справ

ОРД- оперативно-розшукова діяльність

ОРС - оперативно-розшукова справа

ПМГ- пересувна міліцейська група

СІЗО- слідчий ізолятор

УБОЗ- управління по боротьбі з організованою злочинністю

УІТ- управління інформаційних технологій

УМВС - управління Міністерства внутрішніх справ України

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбачевский В. Особенности криминологической характеристики вбивств на замовлення // Право України. - 1999. - №5.-С 58.
2. Коновалова В.Е. Криминалистическая характеристика "заказных убийств" // Юридична освіта і правова держава: Збірник наукових праць. - Одеса, 1997.
3. Коновалова В.О. Організація і психологічні основи діяльності слідчого. - К., 1973.
4. Кривобок В., Крючко Ю. Щодо виявлення та усунення прокурором слідчих помилок під час судового розгляду справ про умисні вбивства // Право України. - № 12. - 1997.-С 50.
5. Криміналістика / За ред. В.Ю. Шепітька - К., 2001, 682 с
6. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для юр. вузів / За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я.Тація-Х.,1997.
7. Кубрак П., Мікулін В. Деякі загальні положення методики розслідування тяжких злочинів, скоєних при складних формах співучасті // Право України. - 2001. - № 3. - С 104
8. Кузуб М.Ф., Сервецький І.В., Попередження, розкриття і розслідування вбивств на замовлення: Методичні рекомендації. -К., 1998.
9. Мамчур В. Проблема визначення поняття вбивства в кримінальному праві України //Право України. - 1999. - № 3.- С 71.
10. Медведев СИ. Расследование убийств и причинения телесных повреждений в ИТУ. - Рязань, 1987.
11. Науменко А.В. Раскрытие умышленных убийств и других тяжких преступлений против личности// Методические рекомендации для ОВД. - Херсон, 2000. - 63 с.
12. Никоненко М. Визначення моменту встановлення особи, яка вчинила злочин // Право України. - 1999. - № 1.- С. 92.
13. Новакович Н.А. Криминалистическая характеристика феномена "организованная преступность". -Ташкент, 1991.
14. ПилипчукП., Мельник М. Проблеми кваліфікації умисного вбивства, вчиненого на замовлення // Право України - 1999.- №2.- С 31.

15. Попов И.В., Бирюков В.В., Шеховцов Р.Н. Организация расследования умышленных убийств - Луганск, 2001 - 68 с.
16. Разумов Э.А., Молибога Н.П. Осмотр места происшествия методика и тактика-К., 1994-671 с.
17. Раскрытие умышленных убийств / АЛ. Снигирев, И.М. Колошко // Под общ. ред. Бандурки А.М. - Х., 1996. - С. 87.
18. Расследование преступлений: Руководство для следователей / Под общ. ред. И.Н. Кожевникова. - М., 1997.
19. Сафронов С. Значення встановлення постзлочинної діяльності при розслідуванні злочинів про умисне заподіяння тілесних ушкоджень // Право України. - 1999. - № 8.- С. 80.
20. Селиванов Н.А. Бидонов Л.Г. Типовые версии по делам об убийствах. -М, 1989.
21. Серийные сексуальные убийства / Ю.М. Антонян, В.А. Верещагин, С.А. Потапов, Б.В. Шостакович; под ред. Ю.М.Антоняна.-М.,1997.
22. Серийные убийства и социальная агрессия. - Ростов-на-Дону-М, 1994.
23. Серийные убийцы. Избранные экспертизы. - Ростов-на-Дону-М, 1994.
24. Слинько М.И. Заказные убийства как вид преступного предпринимательства. -М, 1997.
25. Тимошенко Б.Ф. Новые возможности раскрытия заказных убийств, терактов и других тяжких преступлений. - Х., 1997.
26. Ткаченко М. Насильницький злочин і насильство як спосіб його вчинення: кримінально-правові проблеми // Право України. -1999. -№12.- С 101.
27. Фирсов Г.Е. Раскрытие убийств прошлых лет. - К., 1976.
28. Шиканов В.И. Информация к тактической операции "атрибуция трупа". - Иркутск, 1975.
29. Шиканов В.И. Использование специальных познаний при расследовании убийств. - Иркутск, 1976.
30. Шиканов В.И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств. - Иркутск, 1979.
31. Шиканов В.И. Проверка алиби в процессе расследования уголовных дел об убийстве. - Иркутск, 1978.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Пащенко Олександр Юхимович перший проректор з навчально-методичної роботи Херсонського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри кримінального права та кримінології, полковник міліції.

Працював у судовій системі і значний час - в практичних підрозділах МВС України - слідчим, у відділах та управлінні карного розшуку, заступником начальника УМВС області. З 1993 року - на науково-педагогічній роботі.

Коло наукових інтересів: теорія і практика організації профорієнтаційної роботи в системі органів внутрішніх справ, а також тактика і методика розкриття злочинів. За цією тематикою має близько 30 наукових публікацій та 1 монографію.

Стратонов Василь Миколайович - кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального процесу та криміналістики Херсонського юридичного інституту Національного університету внутрішніх справ, підполковник міліції.

З 1993 року займається науково-педагогічною діяльністю, має близько 20 наукових праць та практичний досвід роботи. Займається проблемами розширення пізнавальних можливостей слідчого на досудовому слідстві та питаннями організації і методики розслідування окремих видів злочинів.

Зубенко Василь Васильович викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Херсонського юридичного інституту, захистив з цієї тематики кандидатську дисертацію, має практичний досвід роботи та 4 наукові праці.

З М І С Т

ПЕРЕДМОВА	3
КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ВБИВСТВ ТА ЇХ МОТИВАЦІЯ.....	5
ПОЧАТКОВИЙ ЕТАП РОЗКРИТТЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ НАВМИСНИХ ВБИВСТВ	8
Дії працівників, які першими з'явилися на місці події	11
Створення слідчо-оперативної групи.....	12
Огляд місця події.....	13
Негативні обставини при огляді місця події за фактами вбивства	15
Типові дії при огляді місця події	18
Особливості підготовки та призначення судово-медичних експертиз	28
Побудова версій, їх перевірка та планування	30
Заходи з установаження потерпілого і вивчення його особи:	35
Заходи після встановлення особи потерпілого.....	36
Заходи щодо конкретних підозрюваних.....	37
Встановлення очевидців, свідків та інших осіб, що володіють інформацією про вчинене вбивство	38
Орієнтовна пам'ятка для опитування	39
Фіксація і систематизація доказів і інформації початкового етапу розкриття та розслідування навмисних вбивств.....	43
ОСОБЛИВОСТІ РОЗКРИТТЯ ОКРЕМИХ ВИДІВ УМИСНИХ ВБИВСТВ	45
Розкриття злочину, коли особа вбитого не встановлена.....	45
Розкриття вбивств при виявленні розчленованого трупа.....	46
Розкриття вбивств у випадку невиявлення трупа	48
Вбивства на замовлення	49
Вбивства осіб, зайнятих приватнопідприємницькою діяльністю.....	50
Вбивства осіб з метою заволодіння автотранспортом	51
Вбивства самотніх громадян	53
Вбивства немовляти	54
Вбивства з хуліганських мотивів	54
Вбивства з сексуальних мотивів	56
Особливості розкриття вбивств минулих років	58

Розкриття вбивств, скоєних особами з близького оточення потерпілого	64
Виявлення осіб за слідами і предметами, залишеними на місці злочину.....	66
Встановлення підозрюваних за предметами і речами, викраденими з місця злочину	67
Виявлення злочинця за прикметами й одягом.....	69
Виявлення осіб за способом здійснення злочину	69
Виявлення осіб шляхом встановлення місця і часу скоєння вбивства та особи вбитого	72
ОСНОВНІ НОРМАТИВНІ ДОКУМЕНТИ, ЩО РЕГЛАМЕНТУЮТЬ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ	74
ДОДАТКИ	200
СПИСОК СКОРОЧЕНЬ	215
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	218

Здано до набору 20.03.2003. Підписано до друку 24.04.2003.
 Формат 60x84 /16. Папір ксероксний. Гарнітура Тайме.
 Ум. друк. арк. 13.02. Тираж 75 прим. Вид. № 104.
 Херсон, видавництво "Мрія"
 тел./факс 53-43-86
